

ОСИП БОЙДУНИК

НА ПЕРЕЛОМІ

(Уривки спогадів)

НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО
В ЕВРОПІ

Париж
1967

ОСИП БОЙДУНИК

НА ПЕРЕЛОМІ

(Уривки спогадів)

diasporiana.org.ua

НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО
В ЕВРОПІ

Париж
1967

Даємо в руки українського читача останню працю інж. Осипа Бойдуника. Вона, на жаль, не така, якою Автор хотів дарувати її українському суспільству. Розпочатої праці над своїми спогадами, фрагментами яких і являється книжка «На переломі», інж. О. Бойдуникові не довелося розгорнути. Як личить революціонерові — ненадійна смерть вирвала його в процесі найбільшої творчості.

Оцінку суспільно-громадської й політичної праці Покійного дасть майбутній історик українського революційно-визвольного руху. Ми хочемо дати шкіц повнозмісного життя й відданої праці Великого Революціонера й Непересічної Людини, яку формували націоналістична ідея та революційна боротьба УВО-ОУН.

В житті і діяльності Осипа Бойдуника нема неясностей, нема противоріч та нема недоговореностей так само, як не було ніяких суперечностей і дивних скоків в його особистому характері.

Усі ми знали його з зустрічей, а багато з нас — з безперервної співпраці. Як людина — він був щасливим власником дійсно кришталюного характеру й оксамитного такту. Невгнутий у поглядах, твердий у переконаннях — він боронив своїх позицій з незвичайним завзяттям та притаманним йому темпераментом. Але завжди він був готовий признати свою помилку, коли така траплялась, і як справжній лицар — він боровсь рапірою переконливої сили аргументів, але ніколи (і то у найбільш запальній дискусії) він не заходив у персональне. Він не давав вгляду у своє приватне життя нікому з нас, але теж **приватне життя** других було для нього свого рода «табу».

Другою характерною рисою інж. Бойдуника була особиста скромність. Не знаю, чи є хтось із найближчих співробітників Покійного, хто міг би собі пригадати хоч один момент, в якому

для перемоги своєї думки Діброва вживав би аргументів персональної натури: своїх заслуг, своїх тюремних чи кацетних терпінь, чи свого революційного стажу.

Це було другим «табу», якого він аскетично дотримувався та якого він вимагав від інших, а зокрема від своїх противників.

Третьою невід'ємною й типово-«бойдуниківською» рисою особистого характеру Покійного — була **вірність** раз вибраній ідеї та шляхові. Ця риса — у злучі з четвертою — **відданістю** та **самопожертвою** й визначила струнку, ясну до найменших подробиць й недискусійну духову тектоніку вже не Бойдуника, а Діброви-Боярського, зразкового революціонера-підпільника та ідеального лицаря Української Національної Революції.

Як в першому, персональному аспекті, так і в другому — революційно-політичному можна характеризувати Бойдуника-Діброву двома короткими словами глибокого змісту: «есе homo» ось людина, ось зразок людини, якої вимагає сучасність, ось тип революціонера, якого вимагає наше політичне сучасне і майбутнє.

Усі ці, здавалось би, патріархальні вже риси свого особистого характеру, Покійний Інженер переніс у ділянку своєї громадської, суспільно-політичної та революційно-визвольної праці. В цьому усіх нас переконали не лише довгі роки тісної співпраці з Покійним, але в тому переконує кожного і канва поземного життя Інженера.

Після дитячих і юнацьких років в рідній Долині, Покійний 20-літнім юнаком приймає участь в першій світовій війні, в рядах Австрійської армії, звідки, в листопаді 1918 року, пе-

реходить в ряди Української Галицької Армії. З нею проходить інж. Бойдуник цілу епопею Визвольних Змагань, включно з переходом за Збруч. Побут на широкостепій Наддніпрянщині, про який Осип Бойдуник згадував із захопленням ще в мужньому віці, — робить із молодого мужчини соборника кожним фібром душі.

Після повороту з України, чудом оминувши польського табору інтернованих, Покійний іде за голосом свого призначення і за неписаним законом усіх бувших активних вояків-галичан, — він в 1920 році опиняється в рядах Української Військової Організації — УВО. В роках завзятої боротьби за визначення дальшої політичної долі Галичини, тобто в рр. 1920-23, інж. Бойдуник декількома наворотами опиняється в польській тюрмі, як член УВО. Після паризького рішення Ради Амбасадорів в 1923., він переходить «на чорно» до Чехословаччини, де в 1924 р. здає матуру та вступає у Високу Торговельну Школу в Празі, яку закінчує в 1929 р. з титулом інженера-економіста.

Але завершення академічної освіти докторатом і професійне виявлення набутого фахового знання унеможливило йому триєдина векила любов Інженера — Україна, Національна Революція та УВО-ОУН. Він поринає з головою в політичний вир тодішнього українського життя, разом з іншими вивершує реорганізацію УВО в широкий політичний рух, в ОУН. На цьому шляху він у вирішній спосіб прикладає рук до злиття двох націоналістичних організацій в Чехії — Легії Українських Націоналістів та Групи Української Національної Молоді в єдину ОУН.

Дальші етапи політичної праці Покійного визначають такі дати: участь в 1-ому Конгресі Ук-

раїнських Націоналістів; осінь 1930 — поворот в Галичину й дальша праця по закінченні злиття УВО й ОУН; членство в Сенаті УВО-ОУН; процес «конгресівців» і чотирьохлітня польська тюрма (листопад 1931 — січень 1936); в роках 1936-1938 він стає мотором і співредактором націоналістичних тижневиків в Галичині — «Голос Нації» та «Голос». Восени 1938 року нелегальний виїзд за кордон на запрошення ПУН. У Відні переживає часи Карпатської України та вибух другої світової війни.

В рр. 1939-1941 енергійна участь в налагодженні українського життя в Генеральній Губернії як уповноваженого ПУН по лінії суспільно-громадській, згодом виїзд до Києва й організація Української Національної Ради, в якій інж. Бойдуник сповняє функцію скрізь присутнього другого секретаря, а фактично — душі Української Національної Ради. Після безсумнівного виявлення цілей німецької окупаційної політики — ініціативна співпраця над оформленням протинімецької концепції ПУН (засудження німецької окупаційної політики відомим меморандумом, недоцільність масового протинімецького повстання, створення спільного українського політичного фронту). А далі — арешт Гештапом в січні 1944 р. й перебування в німецькій поліційній тюрмі в кацеті Брець.

Після виходу з кацету — чолова співучасть у формулюванні відомих, німцями неприйнятих, передумов для створення Українського Комітету та виїзд до Бад Кіссінгену.

По війні, літом 1945 року, розгортання започаткованої Дібровою акції по консолідації політичних українських сил (конференція в Бад Кіссінгені, створення Контактного Українсько-

го Комітету), співучасть в організаційному оформленню суспільно-громадського життя в повоєнній Німеччині та створення громадської централі — ЦПУЕН. В дальшому — переведення львиної частини підготовчої роботи по організації Української Національної Ради та відновленні Державного Центру Української Народньої Республіки, завершеної першою сесією УНРади в 1948 році, та ряд спроб по поверненню єдності Українському Націоналістичному Рухові.

Інж. Бойдуник займав ряд чоловічих позицій в системі ОУН: член Сенату УВО-ОУН, Головний Контрольний ОУН в 1939 р., від 1941 року виконуючий обов'язки члена ПУН, а від 1947 року до кінця життя постійний член ПУН та учасник усіх Великих Зборів Українських Націоналістів.

Ряд суспільно-громадських і політичних функцій та становищ завершує інж. Бойдуник головством в УНРаді. У своїх функціях в ПУН та в УНРаді, Покійний виконує ряд поїздок по різних державах, в чому три поїздки по американському континенті (в рр. 1951-53, 1955-56, 1959-60). Завершує свою амбасадорську роллю в часі четвертої поїздки, коли об'їздить Південну й Північну Америку. В часі тих поїздок Інженер нав'язує велику кількість особистих контактів як з чоловічими представниками українського життя, так і з політичними діячами відвідуваних держав, які потім по обох лініях використовуюється для розгортання української визвольної акції.

Короткий підсумок багатого в працю, революційну дію та самопожертву життя інж. Бойдуника є яскравий і яскравий: ціле життя його бу-

ло єдиною і суцільною службою українській визвольній ідеї!

При цій схематичній канві життя і діяльності Інженера слід усвідомити собі такі речі:

активна участь у Визвольних Змаганнях,
підпільна праця в УВО,

активна участь в реорганізації УВО в ОУН,
6 років стажу виконуючого обов'язки члена

ПУН,

19 років членства в ПУН,

участь у всіх Великих Зборах УН.

Іншими словами:

50 років свідомого, повного небезпек і відданого служіння Україні,

з того — 46 років в революційно-підпільній акції,

в цьому — 20 років на відповідальних постах члена ПУН, коли часами доводилось йому зосереджувати у своїх роках працю п'ятьох референтур.

І то яких років!

Років важких і переломових: між двома світовими війнами, вибух другої війни, макабричні роки німецької окупації, зустріч з українським підсоветським світом, розкол в ОУН, трагічні роки балканізації українського життя, кінець війни, «великий ісход» у західній світ...

В тих багатих в людську і національну трагіку десятиліттях, Діброва йде за голосом сумління вірного слуги і борця Національної Ідеї. Він не вагається ніколи, він іде прямо, ніколи не кривлячи ні душею, ні хребтом. Він не тільки йде, а він веде. В переломових для Націоналістичного Руху роках, він видвигає нові концепції.

В першій війні — інж. О. Бойдуник був од-

ним із сотисячних сірих статистів; в другій війні — він стає одним із десятків найбільш заангажованих і випробуваних політичних діячів; по другій війні — він стає одним із нечисленних політичних лідерів доброякісного і широкого формату. Він — згідно з революційним своїм духом — вибирає полем своєї діяльності найбільш невдячну і страдницьку ділянку, а це — внутрішню політику. І тут інж. Бойдуник виявляє формат небуденного політичного ерудита. Він висовує відважні концепції, які в тяжких організаційних боях викристалізуються в ясних формах.

Діброва, абстрагуючи від первісної нетерпимости і виключности, висовує ідею українського націоналізму як системи національного солідаризму. Цю ідею він обґрунтовує в своїх теоретичних міркуваннях п. заг. «Внутрішня політика» та «Національний солідаризм».

Ставлячи її в основу своєї політичної діяльності внутрішньо-політичного референта ПУН, він намагається виповнити повоєнну українську політичну порожнечу й безперспективність ідеєю реорганізації Державного Центру Української Народньої Республіки на базі Української Національної Ради.

Ці дві ідеї — національного солідаризму та відновлення державного Центру УНР як практичного застосування солідаризму — викликали буревій в лоні Організації. Немало неприємелів придбав собі через свою лінію Покійний Діброва... Але усі — прихильники і поборники національного солідаризму та УНРади — погоджуються нині в одному:

єдиним мотором, що керував ерудицією, енергією та запалом Діброви — було **добро ук-**

раїнської справи, була свята віра в правильність та доцільність тих політичних новизн. Навіть ті, що не погоджувались з Дібровою — подивлялися неофітницьку відданість, чесність, молодечий запал та темперамент, з яким змагався Діброва за перемогу обох своїх порвородних дітей.

Тому нині, рік після земного відходу нашого незабутнього друга, співробітника й провідника — ми оцінюємо його величезний вклад праці, енергії і серця в справу розвитку Організації та цілого Націоналістичного Руху. Високо оцінюємо його великі заслуги, його львиний позитивний вклад в добро Організації, його людську індивідуальність та революційну непохитність і вірність. Але понад усе цінимо те, що характерне нечисленним:

вірну службу українській визвольній ідеї кожного дня і кожної години.

Беззастережну відданість єдиній любові Покійного інж. Осипа Бойдуника — Діброви — Боярського

відданість Україні!

В. Гординський

ВСТУП

Увійшло в звичай писати спогади. Почав і я збирати матеріяли й писати, бо звернули мені увагу й переконали, що «вже час».

Але ось виявилась неочікувана для мене потреба, щоб ще заки закінчити писати спогади і викінченими передати до друку, подати вже сьогодні деякі їх уривки до прилюдного відома. Ця потреба зумовлена ще й тим, що від деякого часу, в деяких українських газетах у вільному світі, а навіть в окремих виданнях, посилено наступ на український націоналізм і Організацію Українських Націоналістів (ОУН) та її вільну політику.

Читаючи ті напади, ніяк не можна розібрати, з чим мається до діла: чи з незнанням і поверховністю, чи з ненавистю і злобою, чи з рафінованою якоюсь тенденцією. Я не маю наміру пускатися в полеміку з авторами тих наступів на тему, що таке націоналізм. Лише мушу тут відмітити і звернути увагу та підкреслити, що український націоналізм є визвольним націоналізмом і в політиці його ніяк не можна утотожнювати, чи хоч би порівнювати, з націоналізмами народів, що живуть у своїх суверенних дер-

жавах. Даліше, треба мати на увазі, що кожний націоналізм є функцією нації. І в залежності від того, яку теорію нації ми визнаємо, органічну чи атомістичну, згл. механічну, буде залежати, як ми будемо підходити й оцінювати націоналізм.

Організація Українських Націоналістів визнає органічну теорію нації. Автори, про яких мова, критикують український націоналізм (як впливає з їх статей і цитатів), виходячи з атомістичної чи механічної теорії нації. Тому теж їхня оцінка українського націоналізму й ОУН вийшла у них у «кривому дзеркалі».

Я належу до тих щасливих, що в 1918-20 роках брали участь у збройних визвольних змаганнях, та тих небагатьох щасливців, що в 1920 році оминули польські табори полонених. Перейшовши 20. листопада вечором Збруч, завдяки щасливому збігові обставин і ситуації та добрим людям, я вже 23. листопада 1920 року був вдома, в Долині. Дня 25. грудня тогож року мене «змобілізовано» до Української Військової Організації (УВО), на пост організаційного референта «Повкол Муха» на долинський повіт.

Згодом, вже на еміграції в Празі, будучи головою Української Академічної Громади і Групи Української Національної Молоді, я брав участь в підготові 1. Конгресу Українських Націоналістів і в самому Конгресі в 1929 році у Відні, на якому створено ОУН. Так само був я учасником всіх дотеперішніх Великих Зборів Українських Націоналістів і брав, в тій, чи іншій формі, участь в їх підготовках, включно з останнім, Шостим ВЗУН в 1965 році. І тому, слухаючи та читаючи критику українського націо-

налізму, Устрою і Програми ОУН, та критику визвольної політики ОУН і Проводу Українських Націоналістів (ПУН), я рішився перередатувати дещо уривки з матеріялу, призначеного до моїх спогадів, щоб дати пару мазків до образу дійсности, не претендуючи ані на вичерпність, ані на повноту образу, але претендуючи зате на правдиву, а не на еміграції вифантазувану оцінку.

Щоб не забирати місця і часу, я не зупиняюсь над питанням, що таке український націоналізм. Натомість зацитую «Постанови I-го Конгресу Українських Націоналістів», що відбувся в 1929 році, в яких сказано:

«Український націоналізм — є духовий і політичний рух, зроджений з внутрішньої природи української нації, в час її зусильної боротьби за підстави й цілі творчого буття. Українська нація є вихідне заложення кожної чинности та життєве назначення кожного прямування українського націоналізму. Органічна зв'язаність націоналізму з нацією є факт природного порядку і на цьому основане ціле розуміння істоти нації. Нація — найвищий тип людської спільноти, що при найбільшій своїй психологічній та суспільній зрізничкованості, має одну внутрішню форму, витворену на ґрунті подібного природного положення, спільного пережиття історичної долі та невинного стремління здійснитися в повноті силової натури».

Це є константні засади. І тому всі дальші Великі Збори УН підтверджували ті засади, байдуже, що — може — в зміненій дещо формуловці.

Вправді, на IV ВЗУН в 1955 році схва-

лено, що «український націоналізм — це на-самперед любов до Батьківщини», з чого можна б виводити, що в дечому відступлено від доте-перішнього окреслення українського націоналізму і зведення його до патріотизму (бож батьківщина — «патрія», любов до «патрії», це і є патріотизм). Це була «данина» тим безсумнівним патріотам, що прийшли в ряди ОУН не так з мотивів світоглядово-ідеологічного наставлення, як радше з охоти допомогти українському народові в його змаганнях і виявити себе в тих визвольних змаганнях в динамічнішій від інших ОУН. Але й тут, в дальшому тексті тієї постанови IV ВЗУН, сказано, що ця «любов до батьківщини» «черпає свою силу з одвічної природи і традицій української нації». Отже ж, це закінчення постанови вказує, що український націоналізм і ОУН не затратили свого первісного обличчя, хоч воно дещо «приблідло», залишаючи «рум'янці соромливости» у тієї меншости, яка була проти такого додаткового окреслення українського націоналізму, яке ставить його на грані між націоналізмом і патріотизмом, та між органічною і атомістичною теоріями нації.

Так само можна спорити, чи годиться «платити» аж таку «данину».

Світоглядово-ідеологічні засади — це є константи, які не підлягають жодним «прогресам», чи іншим «еволюціям». До тих засад не може відноситися закид, що «мельниківці» є «найбільш консервативною» організацією, яка «тримає за пазухою свою програму з 1929 року». Ці закиди «консерватизму» ОУН, чи деяким її провідним членам, читається і слухається від-

носно доволі часто. Ті закиди також впливають або з незнання справи, або з ненависти і злоби, або з тенденції послабити позиції ОУН в українському громадянстві, або — щоб підбудувати собі позиції до нападу на український націоналізм, ОУН та ПУН, чи навіть на поодиноких, в першу чергу провідних, членів ОУН та ПУН. Знаючи дійсність — тих закидів інакше пояснити собі ніяк не можна. Бо хто хоча б побіжно ознайомлений з Устроєм і Програмою ОУН та іншими резолюціями чи тезами, той напевно признає, що за тих тридцять вісім років свого існування і діяння ОУН поважно еволюціонувала так в Устрою, як і Програмі, і то в напрямі народовладности, чи демократії, та в питаннях соціально-економічного ладу з відомим національним солідаризмом, як запереченням марксо-ленінізму і ліберал-капіталізму, які відбулися і далше відбуваються в міру потреби. Безперечно, що ця еволюція ОУН не зайшла аж так далеко, щоб визнати, що УССР є українська держава, чи інші уявні «реалітети». Але це зовсім не значить, що ОУН «тримає за пазухою свою програму з 1929 року» і що не «еволюціонує».

Можливо, що дехто за «консерватизм» вважає перестерігання і зберігання правопорядку в нутрі ОУН і УНРуху, або заклик і зберігання світоглядково-ідеологічних засад, включно з чинним ідеалізмом в ОУН, та впливаючих з них моралі і етики в організаційному і суспільному щоденному житті? Так, правопорядок і ті засади в ОУН від самого початку її існування, без відхилень, чітко підкреслюється і зберігається. Їм і їх зберіганню треба завдячувати й

те, що не було «реваншу» за братовбивства, якими ті засади грубо порушено. Але тих, хто ті засади порушив, в ОУН нема та зберігання тих засад ніяк не можна назвати «консерватизмом». А ті, що сьогодні на еміграції в своїх спогадах пишуть, що ОУН «Позитивної програми ...не мала», і що «Такі речі як питання державного уладу, організація господарського життя, проблеми соціальні, — не існували» в ОУН, повинні знати, що жодна з українських політичних партій не мала так до подробиць опрацьованої політичної програми, як мала і має її ОУН і то від самого початку її існування, тобто від I. Конгресу Українських Націоналістів, що відбувся в 1929 році, який цю програму схвалив і на якому створено ОУН.

Можна не погоджуватися з політичною програмою ОУН, але не можна писати, що її не було, бо то вже є груба некоректність, яка впроваджує читача в блуд. Оборонець «оунівців» перед польським судом повинен був би дещо більше знати про ОУН і її програму. Бо — логічно беручи — яке знання така й оборона. Бо якже ж міг успішно боронити оборонець свого клієнта «оунівця», коли не знав за що той «оунівець» бореться, а що можна було довідатися з політичної програми ОУН, якої існування той оборонець ще й сьогодні заперечує. Це є елементарна вимога і обов'язок оборонця — це знати. Не знати цього і братися до оборони, це був непростимий гріх супроти свого тодішнього манданта чи мандантів «оунівців». А коли того тоді не зналося, то пощо сьогодні до того признаватися та ще й у такий некоректний спосіб супроти тих своїх колишніх мандантів і супроти ОУН?

Коли ж йдеться про «динамічність» якоїсь організації, то це питання, що залежить від різних компонентів, яких стороннє око не все може доглянути, бо вони йому недоступні, а тому й оцінки їх не в стані дати.

Зрештою, читач цих уривків дасть сам оцінку тому, наскільки і в чому ОУН виявляє «консерватизм» та чи вона була чи не була «динамічною».

ПОВОРОТ ДО КРАЮ

Від 1920 року, під польською займанщиною, я належав до УВО і був кількома наворотами арештований. Продовжувати і закінчити освіту в Краю, мені було неможливо. Щоб закінчити освіту, я в жовтні 1923 року, «на зелено» через Карпати, перейшов на Закарпаття, а звідти подався до Праги. В Празі, відбувши однорічні математичні курси, доповнив свою середню освіту, і в листопаді 1924 року здав реальну матуру та негайно вписався до Високої Торговельної Школи. Дня 27. червня 1929 року я склав другий державний (дипломний) іспит на промисловому відділі тієї високої школи.

Тому, що за мою семінарійну працю про «водне господарство України» я отримав відзначення і премію, я, на пропозицію мого професора політичної економії і економічної політики, д-ра Йозефа Мацека, підготовлявся до докторату з економічних наук.*)

---

*) Тут вважаю за вказане відмітити, що збираючи матеріали до своєї семінарійної праці в бібліотеці ро-

Рівночасно я продовжував працю на суспільно-політичному відтинку, а в тому, з доручення голови ПУН, полк. Є. Коновальця, заходи злиття Легії Українських Націоналістів з Групою Української Національної Молоді в одну ОУН, що я й перевів, хоч з деякими ускладненнями.

В червні 1930 року, в Празі відбулася Конференція УВО-ОУН, згл. поширеного ПУН з «крайовиками». Від краю в Конференції взяли участь: Юліян Головінський, Зиновій Книш і Зенон Пеленський. Конференція мала доволі «темпераментний», щоб не сказати — бурхливий перебіг, зокрема при розгляді крайових і персональних справ. Річ в тому, що «крайовики», зокрема молодь, на чолі з Іваном Габрусевичем, вже в той час змагала до незалежнення від ПУН і поводила себе надто «автономно». Доказом того була відома саботажева акція, яка відбулася не лише без апробати, але й без відо-

---

сійського економіста проф. Прокоповича в Празі, я натрапив на початки славного «Дніпрельстану». Ідея «Дніпрельстану» зродилась далеко до першої світової війни. Плянів будови було два: один українця інж. Моргуненка, а другий росіянина інж. Розова. Царський уряд прийняв плян інж. Розова як головний, а плян інж. Моргуненка як допоміжний, передаючи їх Думі до апробати і на схвалення коштів будови. В 1916 році Царська Дума апробувала плян, схвалила кошти будови й передала урядові до реалізації. Заки уряд приступив до будови «Дніпрельстану», в Росії вибухла революція. Згодом большевики віднайшли ті пляни і доручили проф. Александрову відновити плян будови «Дніпрельстану». Проф. Александров — як виходить — поновив пляни Моргуненка і Розова, а коли додав від себе дещо, вийшов плян будови «Дніпрельстану» проф. Александрова, а ідея большевиків, — які все ж таки не мають чим чванитися, хіба реалізацією старого задуму.

ма ПУН. З тими «автономістами» полк. Сушко, який на той час був Крайовим Командантом, ніяк не міг собі дати ради. Не міг собі з тим дати ради й уповноважений ПУН в Краю, ред. Зенон Пеленський. Виміна думок, зокрема на цю тему, доводила до того, що голова ПУН полк. Коновалець, переривав засідання, щоб охолонули пристрасті. В часі таких перерв, полк. Коновалець, звичайно, відбував окремі розмови з поодинокими учасниками Конференції.

У висліді Конференції і окремих розмов, — на місце полк. Романа Сушка Крайовим Командантом УВО-ОУН полк. Коновалець іменував сотн. Юліяна Головінського та рішено, що я в найкоротшому часі маю повертатись до Краю. На окремій зустрічі в трійку — полк. Коновалець, сотн. Головінський і я — устійнено, що я повертаюсь до Краю до диспозиції Команданта Юліяна Головінського, зокрема для справ політичних. По році я мав повернути до Праги, щоб зробити докторат з економічних наук і зложити іспит з англійської мови.

Тому, що я мав повертати до Краю, згідно домовлення, до «легальної політичної праці ОУН», тому я повинен був легальним шляхом, тобто на польський паспорт, і повертатись. З Юліаном Головінським ми домовились, що я, повернувшись до Краю, заїду до своєї Матері до Долини і там буду ждати на його повідомлення, коли приїхати до Львова.

В польському консуляті в Празі я отримав доволі скоро паспорт і в половині вересня я був уже в Долині. Коли я лише прибув до Долини, польська поліція відібрала від мене мій паспорт. Для мене це означало, що я вже ле-

гальним способом до Праги не поверну, байдуже чи за рік, чи за кілька років.

В короткому часі я отримав від Юліяна Головінського умовленого листа, щоб я приїхав до Львова і в означений день і годину прийшов на стрічу з ним. Як згодом я довідався, ми вдвійку мали йти до ЦК УНДО-ння на нараду. Юліян Головінський, висилаючи мені листа, не взяв до уваги того, що листи до мене в Долині поліція буде переловлювати, цензурувати і придержувати. А тому листа від нього я отримав з поважним спізненням, аж декілька днів по визначеному реченці львівської зустрічі.

По отриманні листа я негайно вибрався до Львова. Тут я довідався, що коли Юліян Головінський виходив з наради в ЦК УНДО-ння при вул. Косцюшки, його польська поліція арештувала. Опісля повезла його на місце експропріаційного нападу під Бібркою і там його замордувала. Зі смертю Юліяна Головінського не стало Крайового Команданта, а я втратив контакт з ОУН в Краю.

Ситуація витворилася доволі складна, тим більше, що поважна частина оунівської і увістської верхівки була виарештована у зв'язку з нападом під Бібркою і сиділа в тюрмі.

В скорому часі я нав'язав контакт з Г. Б., а через нього й з полк. Андрієм Мельником. Від них я довідався, що на місце Крайового Команданта Юліяна Головінського створено тричленний Крайовий Сенат УВО-ОУН в складі: Андрій Мельник — Голова, Г. Б. — член Сенату для справ УВО, Осип Бойдуник — член Сенату для справ ОУН.

Одним з основних завдань Крайового Сенату було злиття УВО з ОУН. Невизначне взаємо-

відношення, яке тоді існувало між УВО і ОУН як під оглядом організаційним, так і під оглядом завдань, було причиною незгоди і ферменту в рядах обох організацій та стояло на перешкоді наладнанню плянкової праці. Це підважувало авторитет і престиж Команди УВО, Проводу Українських Націоналістів та особистий авторитет полк. Євгена Коновальця, що очолював обидві організації. В Польщі якраз були розписані вибори до сойму і відбувалася передвиборча кампанія, в тому й українська. Кадри УВО і ОУН вимагали чіткого і ясного становища не лише до передвиборчої кампанії, але й до самих виборів. Тим більше, що дехто з націоналістів мав намір кандидувати на посла до польського сойму. Вкінці, молодь, згл. її студентська верхівка, вимагала і рвалася до акції, байдуже якої, тим більше, що було це якраз по горезвісній польській «пацифікації» і молодь з рядів УВО і ОУН вимагала відплати.

Новопокликаний Сенат мусів собі з тим усім давати раду і дати конкретну і чітку розв'язку та відповідь на всі хвилюючі питання. В першу чергу Сенат мусів дати відповідь на найпекучішу справу акції-реваншу і заборонив — покищо — всяку акцію в тому напрямі. На жаль, ця заборона Сенату не була повністю додержана, чого доказом був напад на пошту в Трускавці і вбивство Голувки. Як перед тим акція саботажева, так і ця акція пішла без апробати і відома ПУН і Крайового Сенату. Молодь продовжувала свою «автономічну» поведінку. З того приводу Сенат зарядив слідство і декого з провідних членів УВО-ОУН поставив під організаційний суд.

Щодо виборів і передвиборчої акції, то зі

смертю Юліяна Головінського відпали ті довірочні пляни, які були устійнені та для яких я повернувся до Краю, і Сенат рішив, що УВО-ОУН не беруть участи ні у виборах, ні у виборчій кампанії. Поодинокі члени УВО і ОУН можуть допомагати у передвиборчій кампанії, щоб не допустити на українських землях до перемоги поляків і щоб було вибрано якнайбільше українських послів.

Щодо злиття УВО з ОУН, то мені, як відаючому справами ОУН в Сенаті, припало завдання підготувати те злиття. З тією метою я написав дві брошури, «Наше становище» і «Наша боротьба», які Сенат апробував і які в половині літа 1931 року підпільним порядком видано циклостилевим друком. Такі видання висилалося всій пресі, включно з польською. Брошуру «Наше становище» в польському перекладі п. н. «Кредо українських націоналістувф» передрукувало, майже повністю, львівське «Слово Польске». Розуміється, із своїми в'їдливими заввагами і осторогами для польського громадянства.

Фактично, злиття УВО з ОУН переведено, за що мені прийшлося вислухати терпкі завваги від інших «конгресівців» на келії в тюрмі на «Бригідках», що мало вплив також на те, що процес «конгресівців» був «мовчазний», чи — як писала українська преса — «німий процес». Але факту злиття УВО з ОУН вже ніхто не міг завернути. Залишалось лише формальне затвердження того злиття постановою ПУН. Перед формальною фіналізацією злиття польська поліція 2. листопада 1931 року мене арештувала. Але цю формальну фіналізацію завершено на т. зв. «Віденській Конференції» в Празі, літом 1932 р.

Щоб мати формальне виправдання перед польською поліцією мого перебування у Львові, я деякий час працював в «Новому Часі» Івана Тиктора аж до «зудару» з його начальним редактором Осипом Боднарівичем, відомим з упередження до всіх увістів і оуністів. Покинувши «Новий Час», я перейшов до «Часу» Миколи Голубця, в який Сенат вклав поважну суму грошей. Було навіть в пляні повністю перебрати, тобто відкупити «Час», на що Микола Голубець радо годився, бо його фінансові спроможності були мінімальні. Одначе до того купна не дійшло через мій арешт. Крім того я дописував до «Українського Голосу» в Перемишлі, що був власністю ОУН. Свої статті я поміщував під своїм повним прізвищем, або під криптонімами О. Михайловича та О. Грузченка.

За участь в I Конгресі і за приналежність до ОУН львівський суд засудив мене (разом з деякими іншими конгресівцями) на чотири роки тюрми. Тому, що ми проти присуду вносили безуспішну апеляцію, що «коштувало» три місяці часу, то ми вийшли з тюрми замість 2. листопада 1935 року, щойно 3. січня 1936 року і то на якусь «амнестію», яка для мене приспішила вихід з тюрми на один місяць. Щоб не перевантажувати статті, я пропускаю опис побуту в тюрмі. Воно, може, для декого було б і цікаво знати, як українські політичні в'язні достойно поводитись в тюрмі, продовжуючи при кожній нагоді «боротьбу» з польською владою, і то з невгодами для себе особисто. Це треба знати і того не слід забувати.

«ГОЛОС НАЦІЇ» — «ГОЛОС»

Вийшовши з тюрми, я знову поїхав до своєї Матері до Долини. Будучи в Долині, вже по кількох днях я отримав від о. Ярослава Чемеринського листа з проханням негайно приїхати до Львова. З о. Чемеринським ми були знайомі особисто з 1931 року, коли я був членом Крайового Сенату, а він членом Крайової Екзекутиви, здається, як фінансовий референт, бо від нього я отримував потрібні мені на організаційні видатки гроші. Була це людина ідейна, працьовита і чесна, душею і тілом віддана визвольним змаганням УВО і ОУН.

В середині січня 1936 року я приїхав до Львова і зайшов до о. Ярослава, який був сотрудником в Церкві св. Петра і Павла на Личакові. О. Чемеринський — до речі — швагер Ярослава Барановського, секретаря ПУН, — повідомив мене, що він є уповноваженим, щось в роді «амбасадора», ПУН в Краю. Продовж розмови на теми різні, включно із аналізою ситуації, яка витворилася в Краю по виарештуванні цілої КЕ у зв'язку з вбивством Перацкоґо, та можливостей і потреби праці, о. Чемеринський запропонував мені, щоб я очолив КЕ ОУН.

Засадничо я погодився, але поставив свої, на той час логічні і необхідні, передумови, від прийняття яких я узалежнив очолення КЕ ОУН. Визнаючи слухність моїх передумов, о. Чемеринський запропонував мені, щоб я — не чекаючи на відповідь на мої передумови — приступив до організування націоналістичного видавництва у Львові і видавання газети-тижневика. Я цю пропозицію радо прийняв і з місця почав «організування». Для видавництва я запропонував назву «Українська Трибуна», а для тижневика — «Голос Нації». При тому узгіднили ми також, щоб на відповідального редактора заангажувати Жигмонта Процишина, а на начального редактора Богдана Кравцева. Видавцями мали бути: Жигмонт Процишин, Богдан Кравців і Осип Бойдуник. Заходи в тому напрямі перед польською владою мав робити Жигмонт Процишин.

В тих всіх питаннях я відбув розмови з Богданом Кравцевим і Жигмонтом Процишином. Процишин погодився зразу на пост відповідального редактора і почав заходи на отримання дозволу видавати «Голос Нації». Богдан Кравців чомусь не спішив давати своєї згоди, але по довгих ваганнях таки погодився. Вагання Кравцева я зрозумів щойно згодом.

Тим разом, щоб мати формальні причини мого побуту у Львові, я вступив на практику до «Маслосоюзу».

Заходи Процишина про отримання дозволу на видавання «Голосу Нації» тривали доволі довго і коштували поважну суму грошей, яких Жигмонт Процишин постійно вимагав і які отримував через мене від о. Чемеринського. По

кількох місяцях, якщо не помиляюсь, в червні 1936 року, отримано дозвіл і «Голос Нації» почав виходити. Щоб безпосередньо доглядати його видавання, я покинув практику в «Маслосоюзі» і перейшов на постійну працю до редакції «Голосу Нації» як його співредактор.

Жигмонт Процишин, як відповідальний редактор, отримував місячну платню нарівні з начальним редактором з тим, що до кожного числа «Голосу Нації» мав давати статтю на будь-яку тему. На жаль, таких статей він не давав, або давав не впору, з чого начальний редактор був невдоволений, бо це здержувало вихід числа. На ті недоліки звернув увагу Богдан Кравців і просив мене, щоб я вплинув на Процишина, щоб він давав статті і давав їх своєчасно.

Щоб налагодити цю справу, я попросив Процишина до редакції і звернув його увагу на ті недоліки. Процишин став в позу «шефа» і звернув мені увагу, що він є не лише відповідальним редактором, але й видавцем «Голосу Нації» і не прийме від нікого жодних завваг. Тоді щойно виявилось, що Жигмонт Процишин у поліції зголосив як видавця себе самого, а не як було домовлено — Жигмонта Процишина, Богдана Кравцева і Осипа Бойдуника. І тепер, коли ми з Богданом Кравцевим домагалися від нього праці, він цю, для нього вигідну, формальну ситуацію використав і надужив. У висліді зміни думок на цю тему між нами, Жигмонт Процишин, без відома мого і Богдана Кравцева, пішов на поліцію і відкликав видавання «Голосу Нації». Тому самовільному відклику не можна було зарадити, бо він фігурував як видавець. Тоді Богдан Кравців постарався про дозвіл на видавання «Голосу».

Але це не було одиноким ускладненням у видаванні і редагуванні «Голосу Нації» і «Голосу». Їх було більше. А найдошкульнішим був зудар з Левом Ребетом, який на той час очолював КЕ ОУН. Лев Ребет вимагав, щоб всі статті перед друком були предкладані йому до перегляду й апробати. Щойно тоді я зрозумів, чому Богдан Кравців зволікав дати згоду на обняття посту начального редактора. Тій вимозі Лева Ребета Кравців і я спротивилися. Тоді Лев Ребет звернувся в тій справі безпосередньо до ПУН. Голова ПУН, полк. Євген Коновалець, для розгляду тієї справи уповноважив тодішнього секретаря ПУН-у, Ярослава Барановського. Для розгляду і ладнання тієї справи Ярослав Барановський, літом 1937 року, приїхав в Карпати і в околиці Славська відбулась з ним моя і Лева Ребета зустріч і розмови. Відомо мені, що в той час там же Ярослав Барановський зустрічався ще з Зиновієм Книшем, Миколою Бігуном і Василем Качмарем. Чи зустрічався ще з кимось — мені невідомо.

У висліді розмови Лева Ребета і моєї з Ярославом Барановським було устійнено, що коли редактори «Голосу» будуть мати сумніви чи якась стаття відповідає вимогам світоглядово-ідеологічних засад ОУН і Національної Революції, чи взагалі визвольної політики, в такому випадку засягатимуть опінії Лева Ребета. Така розв'язка не задовольнила Лева Ребета, як теж і Ярослава Стецька, який в міжчасі вийшов з тюрми. По якомусь часі вони запропонували, щоб в склад редакції «Голосу» прийняти Дмитра Штикала. Ця пропозиція не залишила жодних сумнівів, яку роллю мав відогравати Дмитро Штикало в редакції «Голосу».

Витворювалася нестерпна ситуація і напружена атмосфера в першу чергу під оглядом морально-психологічним, а також фінансово-матеріальним. Ця ситуація і атмосфера, яка з дня на день підвищувалась, гнітила до тої міри, що майже виключала спокійну і творчу працю. І тому я рішився покинути видавництво і редакцію. Коли я про своє рішення сказав Богданові Кравцеву, він не був тим заскочений, лише висловив бажання, що краще було б, якщо б він відійшов, а я остався. По основній виміні думками ми прийшли до переконання і узгіднили, що відходжу таки я, а він залишається nadalьше як начальний редактор, як було дотепер. І я покинув видавництво і редакцію «Голосу».

В цій статті я пропускаю поставлену мені на вступі цього уступу пропозицію о. Чемеринського очолити і зорганізувати КЕ ОУН. Згодом виявилось, що ця пропозиція була тяжким і поганим непорозумінням. Виясненням того непорозуміння я не хочу обтяжувати статті.

ЗНОВА ЕМІГРУЮ

Покинувши редакцію «Голосу», я рішився перейти і присвятитися господарському секторові, що було б моїм — по освіті — фаховим зайняттям, як господарника. Маючи вже за собою практику в «Маслосоюзі», хоч неповну, я тепер, по черзі, зголосився і відбув практику в Ревізійному Союзі і Центросоюзі. По відбутті тієї практики, дир. Юліян Шепарович запропонував мені пост директора Союзу Кооператив в Заболотіві. На жаль, тієї пропозиції я не міг прийняти тому, що я мусів і хотів бути, якщо не в самому Львові, то бодай близько нього.

В той час, Промбанк у Львові, чи конкретніше — його начальний директор інж. Атанас Міляннич, запропонував мені пост організатора підприємства «Вапно» біля Миколаєва н/Дністром недалеко Львова. Для мене ідеальна нагода. Це підприємство мало поважні вигляди. Пропозицію я прийняв і приступив до праці. Не була це легка справа, тим більше, що в сусідстві, де мала бути збудована ця фабрика, находилася вже добре загосподарена фабрика тієї самої «бранжі», а крім того, бракувало фінансів, щоб можна було розбудувати нову фабрику і конкуру-

вати з сусідом. Мої заходи роздобути фінанси у наших «нафтярів» в Бориславі, Трускавці і Дрогобичі не мали успіхів. Причини тієї невдачі були різні і їх тут зайво згадувати. Все ж таки, за гроші, які на організування тієї фабрики асигнував Промбанк, я вів закупити і контракувати просторі терени для експлуатації вапняку, та окремо тут же побіч, при залізничній лінії Львів-Стрий, купити площу під будову самої фабрики.

В розмаху тієї організаторської праці мені запропоновано, щоб я негайно їхав за границю до ПУН з різними інформаціями і сугестіями у зв'язку з подіями на Закарпатті. Срібна Земля приготувлялася до свого Великого Дня. Брати по крові без уваги на ідеологічні різниці, територіяльне походження і конфесійно-релігійні вірування, з усіх земель соборної України спішили на підмогу Надтисянцям. Щедро відгукнулися брати із-за океану з допомогою моральною, політичною і матеріальною. Сусіди — всі без вийнятку, а між ними зокрема Мадярщина і Польща, — затривожились і робили все, щоб не допустити до самостійности Карпатської України. І ось з інформаціями і сугестіями у зв'язку з тими справами я їхав до ПУН.

Була погідна і тепла осінь 1938 року, коли мене виряджали зо Львова за границю. Нерадо покидав я Рідні Землі тим більше, що — як сказано — був я в повному розмаху організування фабрики «Вапно». Гарного жовтневого вечора я переходив «на зелено» польсько-німецьку границю Катовиці-Бойтен. Того самого вечора, поспішним потягом я виїхав з Бойтен до Берліну. Наступного ранку я вже був у Берліні. Ве-

чором мене вирядили з Берліну до Відня, куди я прибув вранці.

На станції зустріла мене п-ні Н. Б. і завела до «Рудольфскаффе» при Маріягільфштрассе, куди незабаром прийшов Сенік-Грибівський, а згодом Ярослав Барановський. Обом я переповів інформації і сугестії, з якими я приїхав до Відня, та висловив побажання стрінутися з полк. А. Мельником, та, що найважливіше, виїхати на Закарпаття. Привезені мною інформації та думки не зробили великого враження на моїх співрозмовників. Причина того була нескладна: ми у Львові дещо надто ідеалізували події на Закарпатті й перспективи, які далеко не були такими, як ми собі у Львові уявляли. Інакше оцінювали ті події і перспективи мої співрозмовці, зокрема Сенік-Грибівський, які знали дійсний стан і які не робили собі жодних ілюзій. Не робили вони тих надій і мені, коли я виявив охоту виїхати на Закарпаття. Тому й привезені мною сугестії були нереальні. Що ж до моєї зустрічі з полк. Мельником, то мої співрозмовці поінформували мене, що Полковник постійно живе в Римі і до Відня навідується лише час-до-часу, коли в тому заходить потреба, яка скоро буде і тоді я зможу зустрінутись з Полковником. Це в скорому часі й сталося. Що ж до мого виїзду на Закарпаття, то помимо скептицизму Сеніка я таки написав листа до Полковника, не чекаючи на зустріч з ним, якого, на жаль, Полковник не отримав.

При тій та при інших нагодах я довідався і відчув на собі стиль і систему, яку Сенік і Барановський впровадили в ОУН на еміграції. Над цим я тут не буду зупинятись, бо воно вимагає окремого і довшого та основного розгляду і

оцінки. Тут мушу лише відмітити, що той стиль і система далеко не сприяли витворенню духової, моральної та психологічної дружньої атмосфери, так необхідної до зімкнення рядів організації, зокрема підпільної. Інша річ, що, як я згодом довідався, і деякі члени ПУН своїм егоцентризмом і самсобіпанством, а може й інтригами, причинилися до заведення такої системи і стилю. Але — з другої сторони — саме ця система сприяла самсобіпанству й інтригам.

У Відні я пережив і трагедію Карпатської України. Напевно ніхто не заперечить, що українці, без різниці, великі надії покладали на те, що Німеччина, зокрема гітлерівська Німеччина, яка змагала до ревізії версайського а, може й тріанонського договору, якщо не допоможе, то бодай не буде перешкоджати українцям в усамостійненні Карпатської України. І в той час, коли Закарпаття з тими надіями готувалось до проголошення своєї самостійности, «вісь» Берлін-Рим почала торгувати українськими землями Закарпаття. Цей торг завершено ганебним віденсько-бельведерським рішенням, яким відкрито від живого тіла України землі з Мукачевом та Ужгородом і віддано їх Мадярщині, мабуть, за ціну приступлення її до вісі Берлін-Рим.

Згодом Мадярщина, за мовчазною згодою тих же самих віденських «суддів», збройним походом завоювала Карпатську Україну. Польща раділа, що нарешті діждалася безпосередньої границі із своєю приятелькою Мадярщиною, не припускаючи навіть, що це арбітражне віденське рішення і завоювання Мадярщиною Карпатської України, як і попереднє прилучен-

ня Заользя до Польщі (також за згодою Німеччини) є рівночасно присудом смерти на неї. В парі з тим, це віденсько-бельведерське рішення, а згодом мовчазна згода на завоювання Карпатської України Мадярщиною, було також колінопоклонним завдатком Берліну на ціну купна кремлівських можновладців на союз Берлін-Москва, який і заключено в серпні 1939 року.

Реагуючи на всі ті і їм подібні торги, рішення, продажі і завоювання, Карпатська Україна, залишена власним силам, зорганізувала свою військову силу «Карпатську Січ» і перевела демократичним способом вибори до свого сойму, який в березні 1939 року проголосив Карпатську Україну самостійною державою. В обороні Карпатської України та її самостійности стала Карпатська Січ, збройно протиставляючись нападкові Мадярщини. Західній світ подивляв відвагу і завзяття «закарпатців», героїство Карпатської Січі та співчував їм, але тим і вичерпувалась «допомога» того світу. Перед переважаючими збройними силами наступаючої Мадярщини при наглядній підтримці Берліну, Карпатській Січі «встоятись не було сили». Повторилась чергова трагедія українського народу. Чи остання? Будьмо на все приготовані! По віденсько-бельведерському рішенні та мовчазній згоді, а тим самим моральній і політичній підтримці Мадярщини в завоюванні Карпатської України, — наступило помітне охолодження з чітким упередженням ПУН і ОУН до гітлерівської Німеччини.

Так як невдачі в 1917-21 роках закінчили одну, щоб дати місце наступній добі українсь-

кого національного і політичного ставання, так само втрата самостійности Карпатської України стала зародком початку кінця одного, щоб дати місце наступному етапові визвольних змагань. Утрата самостійности Карпатської України стала причиною до започаткування перелому у визвольній політиці ПУН і ОУН, так внутрішній, як і зовнішній.

ДРУГИЙ ВЗУН

Вкінці відбулася моя зустріч з Головою ПУН полк. Андрієм Мельником. Зустріч і розмова відбулася обов'язково в призначеності Ярослава Барановського, тодішнього секретаря ПУН. Це дало мені додаткову нагоду до дальших спостережень і підстави до глибшої призадуми.

Розмова велася в першу чергу і головню на теми внутрішньої політики та державного планування, яке мене інтересувало зокрема з уваги на народовладність і національний солідаризм, які у мене тоді вже чітко і ясно дозріли. При тій нагоді я поінформував Полковника про відносини в Краю по його виїзді та про цю «нараду» в приміщенні «Голосу», на яку запрошено також мене і на якій різко критиковано ПУН і його політику, зокрема критикував її Роман Шухевич. Поінформував я також про причини мого приїзду за кордон.

У висліді розмови Полковник запропонував мені, щоб я включився в підготову II ВЗУН-у, з чого я був дуже радий. Розуміється, що маючи зацікавлення до державного планування та маючи на увазі народовладність і національний

солідаризм, я мав намір включитися в Комісію ідеологічно-програмову. На жаль, ця Комісія находилася поза Австрією, а тому Барановський запропонував мені, щоб я включився в Комісію Устроєву, в якій був він і Ольжич. Ми втрійку працювали над проектом Устрою ОУН, згл. його корективами і доповненнями, які мав схвалити ІІ ВЗУН. Не йшло це легко тому, що як на І Конгресі у Відні в 1929 році, так і тим разом я пропонував дещо ународовладнити Устрій ОУН, а для голови ПУН схвалити відповідні повновласті, якими він міг би користуватися в міру потреби. Видвигнув я це «ународовладнення» ще й тому, щоб вплинути на зміну пануючої в ОУН системи, яку я бачив і дошкульно відчував морально. Як треба було передбачати, Барановський і Ольжич мою «народовладну» концепцію відкинули. ІІ ВЗУН в 1939 році схвалив Устрій ОУН, проект якого предложила Устроєва Комісія, але без моєї участі.

Рівночасно я подав свою концепцію до ідеологічно-програмової Комісії, яку очолював Микола Сціборський. Моя ідеологічно-програмова концепція відповідала вимогам народовладности і національного солідаризму, як системи.

Відбуваючи чотирорічну кару в польській тюрмі (1931-36), я мав змогу основно простудіювати соціально-економічний лад різних систем, зокрема ліберал-капіталістичний і соціал-комуністичний чи колективістичний, та чітко й остаточно скристалізувати свій погляд на солідаризм, як протипагу до тих обох систем. Вийшовши з тюрми в 1936 році, на запрошення студентів, в Товаристві ім. Петра Могили у Львові, я читав доповідь на ці теми, кладучи на-

голос на народовладність і національний солідаризм. Доповідь на цю саму тему я читав також на прилюдних зібраннях українських громадян в Тернополі, Скалаті, Тереховлі і Самборі. Це дало мені нагоду перевірити, наскільки моя концепція є сприймозна. Частина тієї доповіді, яка відноситься до соціально-економічного ладу, у відповідній перерібіці, була видана циклостилевим друком на 68 сторінок аркушевого формату в Кракові, в 1940 році, п. н. «Господарство», де у «Вступі» пояснено «суттєві ціхи солідаризму», як «націоналістично-органічну систему, яку ми, націоналісти, протиставляємо з одної сторони ліберал-капіталістичній, а з другої сторони колективістичній системам».

Микола Сціборський, який обороняв свою концепцію «націократії», не погоджувався з моєю концепцією народовладности і національного солідаризму, як системи. З того приводу між мною і Сціборським в часі II ВЗУН-у дійшло до зудару і то досить різкого. Посередництво між мною і Сціборським Голова ПУН, полк. Андрій Мельник, доручив проф. Євгенові Онацькому. У висліді того посередництва, в якому проф. Онацький помітно схилявся в сторону народовладности і національного солідаризму, запропоновано компромісове доповнення до Програми ОУН, яке й схвалив II ВЗУН, такого порядку:

«1) Устрій Української Держави будуватиметься на засадах націократії. 2) Націократія — це влада нації в державі, що спирається на організованій і солідарній співпраці всіх соціально-корисних верств об'єднаних відповідно до їх суспільних функцій — у представницьких ор-

ганах державного керування. 3) Основні засади націократії: національна солідарність, надклясовість і протипартійність.»

Як читач бачить, зокрема третя точка аж в двох місцях суперечить народовладності й істоті національного солідаризму. Але лише стільки вдалось мені осягнути за посередництвом проф. Євгена Онацького. Але вже й це дало мені підставу і право, в поясненнях чи інтерпретації програми ОУН п. н. «Український націоналізм, як національний солідаризм», виданий в 1945 році, писати, що «український націоналізм, оформлений в ОУН, є, по суті і змісту, національний солідаризм».

Як бачимо, М. Сціборський погодився, а ІІ ВЗУН схвалив «солідарність» в чині, а не солідаризм як систему. Як систему, солідаризм, як і народовладність, Сціборський відкидав. Щоб не ускладнювати праці ВЗУН і не забирати часу, я — за порадою проф. Онацького і на його настоювання — не настоював, щоб в програмі ОУН зазначено було солідаризм як систему, будучи певним, що скорше чи пізніше, від солідарности як чину прийде черга до переходу до солідаризму як системи. Цього самого погляду був і проф. Євген Онацький. І ми не помилялись.

В жовтні 1945 року відбулась Конференція ОУН. На тій Конференції було декілька доповідей, а в тому й моя доповідь про внутрішню політику ОУН з консолідаційною концепцією в центрі, та про світоглядово-ідеологічне питання з національним солідаризмом, як системою, в центрі, який був вже дещо відомий з моєї інтерпретації Програми ОУН п. н. «Український

націоналізм, як національний солідаризм». Виміна думок на тій конференції була вийняtkово темпераментна і «жива». Жива вона була зокрема в питанні зовсім нової концепції консолідації, яку я тоді видвигнув і поставив на порядок дня в політичній ділянці ОУН, та не менше й у питанні національного солідаризму як системи в ідеології українського націоналізму і ОУН.

Остаточню у висліді тієї виміни думок, Конференція, яка ввійшла в історію ОУН як «Жовтнева (1945) Конференція ОУН», схвалила, між іншими, такі тези:

«В нинішній критичний та незвичайно відповідальний момент наших визвольних змагань — ОУН, як дотепер, так і надалі, стоятиме на становищі Національного Солідаризму, цебто за глибоку етичну, соціально справедливу й творчу співпрацю і співвідповідальність усіх суспільних станів та політичних угруповань, які стоять на становищі Самостійної Соборної Української Держави і діють по лінії скріплення та перемоги Української Національної Революції».

«Серед оргій галасливих честолюбців, суєтливої погоні за славою і прокльонів мстивої образи — Український Націоналізм підносить в трагічну годину нашої сучасности клич е д н а н н я і покори перед маєстатом грядучої України, спадкоємця століть історії і творця нового ладу — національного солідаризму».

Згідно з тими тезами Жовтневої Конференції ОУН, українська молодь, зокрема студентська, почала творити і творила Товариства Національного Солідаризму, які в 1949 році завер-

шено надбудовою «ЗАРЕВО». III ВЗУН в 1947 році, а за ним й Ідеологічна Конференція ОУН в 1948 році, включили національний солідаризм, разом з народовладністю, в Програму ОУН та резолюції, декларацію і тези.

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА

Другий ВЗУН, який відбувся в 1939 році в Римі, відбувався в прискореному темпі тому, що «в повітрі» вже висіло марево війни, якої — до речі — українці з тугою чекали, покладаючи на неї великі надії. Закінчивши ВЗУН і повертаючи до Німеччини, хто там жив, вже на італійсько-німецькому кордоні нас притримали тому, що якраз почався напад Німеччини на Польщу. По основній провірці воєнного порядку нас пропустили і ми повернули на свої місця.

Коли Німеччина приготувлялася до збройного нападу на Польщу, деякі урядові чинники офіційно звернулися до Голови ПУН полк. Андрія Мельника з пропозицією, щоб ОУН включилася в цей похід, а зокрема, щоб підняла повстання на тилах польської армії. Полковник, як відомо, при тому заки дати відповідь, вимагав офіційного становища німецького уряду до державницьких аспірацій українського народу. А тому, що німецький уряд на цю вимогу Полковника не дав відповіді, тому й ОУН не включилася в німецький похід проти Польщі і повстання на тилах польської армії не було. Але, коли

німецька армія почала просуватися в глиб української етнографічної території, Провід Українських Націоналістів рішив повернути з еміграції декого з членів ПУН, чи провідних і рядових членів ОУН на українські землі, зайняті німецькими військами.

В порядку того рішення, 15. вересня 1939 р., з Відня виїхали автом Ярослав Барановський, Роман Сушко, Константин Мельник і Осип Бойдуник та через Словаччину і Карпати заїхали до Самбора, який вже був зайнятий німецькими військами. Кожний з них мав точно визначені Головою ПУН полк. Андрієм Мельником завдання в письмовій формі, в роді уповноваження, а саме: полк. Роман Сушко мав завдання військового, згл. парамілітарного порядку втримувати зв'язок з командуванням німецької армії; інж. Осип Бойдуник мав завдання суспільно-громадського і внутрішньо-політичного порядку; Ярослав Барановський мав завдання зовнішньо-політичного порядку і втримувати зв'язок з німецькою цивільною владою на українських землях та координувати працю цієї трійки; Константин Мельник був призначений секретареві ПУН Барановському як допоміжна сила.

На жаль, полк. Сушко, з ніким не порозумівшись, самовільно зробив одну «корективу» у визначених Головою ПУН завданнях, а саме — в німецькому командуванні зголосив Осипа Бойдуника як зв'язкового. Це доволі ускладнювало виконання завдань, призначених Бойдуникові Головою ПУН. З того приводу між Барановським і Сушком прийшло до прикрого зу-

дару і охолодження, а між Бойдуником і Сушкою прийшло до неменшого, якщо не до більшого зудару і охолодження на довгий час.

Це додаткове завдання зв'язкового мене бентежило тим більше, що воно було сполучене з певними зовнішностями. З перспективи чвертьсторіччя це може видаватися благістю і так я його потрактував би, якщо б не те, що наслідки того додаткового завдання, мали, а у деякого ще й сьогодні мають, неприємні відгуки чи завваги. Один з українських редакторів в листі до мене робить мені докори з приводу того додаткового завдання, мимо того, що в листопаді 1939 року, у Кракові, при вул. Зеленій ч. 26. на партері, в кімнаті ч. 2., той редактор був свідком моєї розмови із сл. п. д-ром Юліяном Вассияном, в якій ті і їм подібні питання розглядалося і вияснявалося і в якій то розмові й сам цей редактор брав активну участь.

При тому тут слід згадати, що той зв'язок з німецьким командуванням, який в основному утримував полк. Роман Сушко, він успішно використовував для української справи і українців. Згадати б хоча лише те, що завдяки тим зв'язкам полк. Роман Сушко урятував від смерті о. Ардана і одного з братів Газдайків, яких німецький військовий суд був засудив на кару смерті за нездачу зброї, яку при ревізії у них найдено. Присуд мав бути виконаний рано, а вночі, завдяки інтервенції полк. Романа Сушка вироки були замінені на якісь незначні кари. Навіть з ретроспективи двадцятип'яти років такі випадки не втрачають вартости. Дальше, завдяки тим зв'язкам можна було успішніше налагодити суспільне життя на зайнятих німецькою

армією українських землях, спершу по той бік Сяну і Бугу, а згодом по цей бік тих річок. Це також не маловажне навіть з ретроспективи двадцятип'яти років.

На українських землях по той бік Сяну і Бугу довго ми не залишалися. В наслідок таємного договору між Берліном і Москвою, на ті землі вмащерувало советське військо. Таким чином вони були інкорпоровані в советську Україну. Разом з відворотом німецького війська з тих земель, деяка частина українських громадян тих земель, чи то з мотивів національних, чи політичних, чи соціальних, подалася на захід від Сяну і Буга, куди большевики — згідно з тим таємним договором — вже не мали доступу.

НАРАДА В КОРОСНІ

З напливом українців на цей бік Сяну і Буга, українські землі, а саме: Лемківщина, Посяння, Холмщина і Підляшшя, які опинилися в межах т. зв. Генерал-Губернаторства, підсилені були в 1939 році національно і політично свідомим елементом. Всі собі пригадуємо і напевно ніхто не заперечить, що ті землі під оглядом так національним, як і політичним були дещо занедбані. Отже ж, прийшла нагода наслідки тих занедбань по змозі усувати, а впарі з тим налагоджувати, організувати і розбудовувати суспільне життя всіх ділянок і галузів. Для того треба було мобілізувати українські сили так місцеві, як і напливові з тамтого боку Сяну і Бугу. Заки приступати до такої мобілізації і організування, необхідно було ознайомитися з місцевим життям, з його станом та розглянути і устійнити напрямні, методи, способи, засоби та можливості їх реалізування. А вкінці придумати і оформити центральний орган, який мав би тим організуванням зайнятися і ним кермувати.

Для розгляду тих всіх проблем, в Коросні, при вул. св. Павла ч. 1., 3. жовтня 1939 року, відбулася нарада. В нараді взяли участь: полк.

Относительно работы на казенной службе.

Относительно

Д. В. Бачин. В. С. Бабушкин

о. Косовичевский

о. Шенкель Успенский

о. Поневежский

о. Косовичевский

о. В. С. Бабушкин

о. В. С. Бабушкин

о. В. С. Бабушкин

о. Шенкель

о. В. С. Бабушкин

о. В. С. Бабушкин

о. Шенкель

о. Шенкель

о. Шенкель

о. Шенкель

о. Шенкель

о. Шенкель

о. Шенкель

о. Шенкель

о. Шенкель

В. С. Бабушкин
о. Шенкель

Стефанів, д-р Василь Блавацький, о. Осип Бачинський, д-р Гриць Ничка, д-р Юліян Налісник, д-р Никифор Гірняк, д-р Ваньчицький, о. Бугера, д-р Степан Витвицький, о. Клюфас, А. Курдидик, о. В. Рибалт, мгр. Іван Петрук, Дрань, Менцінський, Т. Бак, Осип Феник, д-р Луців, Йосиф Голда, о. Мариняк, інж. Петро Газдайко, сотн. д-р Сулятицький, Венгльовський і мгр. Букатович.

Як бачимо, в нараді взяли участь чоловічі громадяни різних ідеологічних і політичних переконань, а також священики. Цю нараду можна сміло вважати початком перелому у внутрішній політиці ПУН і ОУН в загально національному масштабі.

Нараду відкрив і нею проводив полк. Роман Сушко, давши загальний огляд ситуації і передав даліше реферування справ інж. Осипові Бойдуникові, як уповноваженому для внутрішньо-політичних і суспільно-громадських завдань. Осип Бойдуник, по короткому вступі, зупинився основніше над напрямними суспільно-громадського відтинку в тодішній ситуації, яку зреферував полк. Роман Сушко, а саме: культурно-освітньому включно зі шкільництвом, господарському та адміністраційному, а, вкінці на церковному, поскільки ходило про адміністрацію і самого тодішнього Апостольського Адміністратора для Лемківщини о. Медвецького, який був москвофілом.

Над оглядом ситуації та напрямними праці й завдань відбулася основна і ділова дискусія, в якій брали участь майже всі учасники наради. Задля браку місця я тут не буду зупинятися над тим хто що говорив. Я зупинюся лише над тим,

які проблеми і вимоги, чи пропозиції видвигали дискусанти в поодиноких ділянках і галузях, а саме:

1. В культурно-освітній ділянці разом із шкільною галуззю, включно з високою школою:

- а) відновити, чи урухомити, де існували, і творити нові, де їх не було, читальні «Просвіти»;
- б) урухомити народні школи й обсадити їх українськими учителями;
- в) оснувати гімназії в Сяноці, Ярославі, Криниці і Холмі;
- г) креувати український університет, або домагатися українських кафедр в Краківському університеті.

2. В церковному питанні поробити заходи про звільнення Апостольського Адміністратора для Лемківщини, о. Медвецького, і Лемківщину включити до перемиської Дієцезії з єпископом Лакотою на чолі, або поробити заходи, щоб з Лемківщини створити окрему Дієцезію. Якщо б мала дальше залишитися Апостольська Адміністрація для Лемківщини, то на Адміністратора пропонувати о. Качмара.

3. У господарській ділянці:

- а) урухомити, де були, і творити, де не було, споживчі кооперативи;
- б) оснувати Центросоюз і Ревізійний Союз Кооператив;
- в) творити виробничо-промислові кооперативи, зокрема деревного промислу;
- г) основно провирити, що дасться зробити з нафтовими копальнями і рафінеріями на Лемківщині, щоб вони перейшли до рук українців;

На осідок кооперативних централей учасники пропонували одні Сянок, інші Коросно, ще інші Криницю, або Ярослав.

4. У політичній і самоуправній адміністраційній ділянці:

- а) в політичній адміністрації обсаджувати так чолові, як і підрядні пости українцями;
- б) в самоуправній адміністрації обсаджувати так провідні, як і підрядні пости в сільських громадах і містах українцями;
- в) організувати українську поліцію згл. міліцію;
- г) домагатися, щоб при уряді Генерального Губернаторства в Кракові був постійний представник українців.

5. Для опрацювання конкретних плянів реалізації тих «постулятів» та керування тією реалізацією і взагалі українським життям в Г. Г. створити суспільно-громадську централю. На осідок такої централі учасники пропонували знова Сянок, Коросно, чи Криницю. А покищо реалізацію тих постулятів, так як і заходи створення централі, залишено організаторам наради, а саме полк. Романові Сушкові й інж. Осипові Бойдуникові.

Розуміється, що в комплексі тих всіх проблем стояла й проблема опіки над біженцями з тамтого боку Сяну і Буга.

Як сьогодні, з ретроспективи двадцятип'яти років, бачимо, чи як і тоді скоро виявилось, деякі «постуляти» тієї наради, зокрема коли йдеться про адміністраційну ділянку, були досить відважні, щоб не сказати наївні. Ця наївність впливала з того, що тоді ніхто ще не орієнту-

вався в намірах німецького уряду супроти українців. Що такою наївністю «грішили» всі, без різниці, українці, це може підтвердити факт, що майже в тому самому часі, коли відбувалася нарада в Коросні, три українські чолові політики, які опинилися в Кракові, а між ними один з міністрів Уряду УНР у Варшаві, внесли меморандум до Гітлера, в якому пропонували, щоб українські етнографічні землі, які тоді находилися в межах Генерального Губернаторства, виділити в окрему адміністративну одиницю з українською адміністрацією і т. д.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОСТУЛЯТИВ

На нараді в Коросні, в часі дискусії виявилося, що в теренах українці спонтанно взялися до організування, чи відновлення діяльності, припиненої воєнними подіями, різних ділянок суспільного життя. Отже ж, щоб можна було опрацювати струнку пляни реалізації постулятив коросненської наради та її систематично реалізувати, треба було мати відомості про стан в терені і цю спонтанну діяльність на місцях. Тому на терени Лемківщини, Посяння, Холмщини й Підляшшя вислано «кур'ерів», яких завданням було:

- 1). зібрати точні відомості про стан та працю і її форми;
- 2). в повітових містах де ще немає організацій, підшукати на місці відповідних людей і створити суспільно-громадський осередок та поінструктувати їх — що і як робити.

До Кракова, де, за отриманими відомостями, скупчилася поважна кількість суспільно-громадських діячів різних ділянок, також вислано «кур'ера», щоб провідав, які відносини в Кракові і, в міру можливостей, піднайшов лю-

дей, яких можна б заангажувати до праці в теренах для реалізації коросненських постулятів, чи інших завдань. Тими «кур'ерами» на Лемківщині і Посянні були Венгльовський, Феник і Вархоляк, а на Холмщині і Підляшші — Кабайда.

В короткому часі «кур'ери» повернулись і подали такі відомості:

- 1). На Лемківщині існують: 83 споживчі кооперативи, з того 47 українських, і 36 «руських»; 24 читальні, з того 16 «Просвіти» і 8 ім. Качковського; 15 Кружків Сільського Господаря; 2 молочарні; 2 Кредитові Кооперативи. В Сяноці існувала Українська Народня Рада, а в Новому Санчі — Український Комітет.
- 2). На Посянні: в Перемишлі існував Повітовий Союз Кооператив, який обслуговував около сорок кооператив, а в Ярославі таксамо існував Повітовий Союз Кооператив, який обслуговував около двадцять кооператив. Крім того у Перемишлі і Ярославі існували Українські Комітети, які керували українським суспільним життям в повітах.
- 3) На Холмщині і Підляшші: в Холмі, Грубешові, Володаві, Белзі, Томашеві, Чесанові, Замості і Білій Підляській існували Українські Комітети з різними секціями й референтурами. Крім того в Белзі, Грубешові і Томашеві існували Союзи Кооператив і організували кооперативи по селах та містах.
- 4) У Кракові існував місцевий Український Комітет.

Всі ті Комітети, крім організування і керування суспільним життям, виконували ще й функцію суспільної опіки, тобто опікувалися біженцями з тамтого боку Сяну і Буга, які жили чи то «приватно», чи в таборах для біженців. Такі табори біженців існували: в Сяноці, яким завідував полк. Стефанів; в Коростенку і Ванівці біля Коросна, якими завідував сотник д-р Ст. Сулятицький; а також в Кракові, Перемішлі і Ярославі. Згодом, коли «таборянам» піднайдено працю, чи вони самі її собі піднайшли, табори в Сяноці, Коростенку і Ванівці зліквідовано, а оставших ще біженців без примінення переслано до табору в Кракові.

Такий стан на суспільному відтинку був в першій половині жовтня 1939 року. Маючи ці відомості, приступлено до опрацювання плянів дальшої розбудови суспільного життя на тих теренах і реалізації постулятів коросненської наради. Поза організацією суспільно-громадських осередків, тобто Комітетів, йшлося зокрема про організацію шкільництва і господарської діялки, зокрема кооперації. При тому не мало-важним було нав'язання контактів з німецькою цивільною владою на місцях та встановлювання зв'язкових з тією владою, як то передбачала коросненська нарада.

З цією метою автор цих рядків почав об'їзду повітових осередків і більших місцевостей Лемківщини та Посяння, будучи в деяких місцевостях, як того заходила потреба, кількома наворотами. У відвідуваних місцевостях скликувано наради місцевих громадян, устійнювано напрямні праці, підбирано для тієї праці потрібну кількість відповідних людей, а якщо їх не було на місці, то чи то залізницею, чи автами,

спроваджувано їх з щойно згаданих таборів біженців, зокрема з Сянока, Коростенка і Ванівки.

Такі поїздки автор цих рядків відбув продовж місяця жовтня 1939 року до Сянока, Дуклі, Ясла, Жмигорода, Святокової Великої, Горлиць, Перемишля, Ярослав і Кракова, будучи, як вже сказано, в деяких місцевостях, як Сянок, Ясло, Горлиці, Дукля і Краків кількома наворотами. До Нового Санча і Криниці не було потреби їздити тому, що там діяв відомий господарський і політичний діяч Г. В., який заїжджав до Коросна і якому доручено організування тих повітів.

Їздячи по повітових осередках треба було, в першу чергу, відвідувати Ляндратів, щоб з ними, згідно з постулятами коросненської наради, обговорити потребу обсади адміністрації на українських теренах українцями та устійнити українських зв'язкових при Ляндратах, які там заступали б українські інтереси. Ляндрати таким вимогам йшли назустріч. В Сяноці такий зв'язковий до Ляндрату вже був і був ним д-р Блавацький. В Коросні на такого зв'язкового устійнено д-ра Налісника, який дав свою згоду, але чомусь того посту не обняв. В Яслі на такого зв'язкового устійнено м-ра Петрука із Жмигорода, який так само, мимо згоди, того поста не обняв. В Горлицях на такого зв'язкового устійнено д-ра Борисевича, який той пост обняв, але по якомусь часі занехав виконання тієї функції. У Криниці функції зв'язкового виконував успішно о. Кузьма.

Коли йшло про обсаду інших урядів, як — для прикладу — скарбових, то й ті питання обговорювано з компетентними німецькими чинни

ками і до скарбових урядів були приймані українці, якщо лише зголошувалися, що траплялося дуже рідко тому, що у нас ані на місцях, ані між біженцями не було фахівців того діла.

В Коросні рівнож приобіцяли прийняти навіть більшу скількість українців до праці на різні, навіть керівні, пости. Зажадали тоді від нас сімох інженерів гірників і хеміків та тридцять техніків. Але ми мали лише одного хеміка, якого вони змісця прийняли. На жаль, той хемік за кілька днів покинув зайняття. Так виглядали заходи на відтинку адміністрації, чи інших урядів.

Коли йдеться про культурно-освітню ділянку, то треба пригадати, що так на Лемківщині, як і на Холмщині, а навіть Посяннію, школи були польські. З хвилиною упадку Польщі, ті школи стали нечинні. Їх треба було урухомлювати і творити з них українські школи, а де школи не було взагалі, там треба було організувати нові українські школи. Німецьке військове командування сприяло таким плянам українців, а на Лемківщині командуючий полуднево-східнім відтинком навіть видав о. Венгриновичеві в Сяноці повноважність на письмі для організування таких шкіл. Але організування тих шкіл, чи їх реактивування йшло дуже пияво. Місцеві українські учителі відмовлялись від такої віднови шкіл, а між біженцями фахових учителів майже не було.

Це питання було предметом розгляду на коросненській нараді і це питання я підносив при нагоді моїх поїздок по Лемківщині і Посянні. Знаючи, що о. Венгринович має відому повноважність, я відвідав Сянок і на засіданні Народньої Ради запропонував, щоб о. Венгринович

свою повновасть для організування шкіл передав, також на письмі, д-рові Никифорові Гірнякові, а д-ра Гірняка, щоб Рада уповноважила організувати шкільництво на цілій Лемківщині. Мою пропозицію Рада прийняла, о. Венгринович на письмі передав свої повновасті проф. д-рові Никифорові Гірнякові і вони обидва негайно приступили до організування шкільництва на Лемківщині. Коли бракувало фахових учителів, то ангажовано на учительські посади інтелігентів з середньою освітою, які находилися в таборах біженців і насаджувано їх на учительські посади.

Аналогічно малася справа й на Холмщині та Підляшші. Там найбільше відчувався брак людей до праці на всіх ділянках, головно в шкільництві. Тому туди з табору в Кракові вислано молодих, доброї волі і повних запалу та ентузіязму інтелігентів, щоб те життя і шкільництво організували. Одного дня вислано транспорт з 90 осіб, іншого разу з 70 осіб і т. д. меншими групами. Ті самі люди діставали доручення вести по селах культурно-освітню працю, відноваючи читальні без уваги на те, чи це читальня «Просвіти», чи ім. Качковського, чи «Рідна Хата», а де таких нема, закладати нові.

Так організовано шкільництво і культурно-освітню роботу в теренах.

При нагоді нашої об'їздки Холмщини і Підляшшя, про тих молодих людей, чи тих «молодих хлопців», як їх популярно називали, місцеві громадяни висловлювалися самими суперлятивами, а колишній сенатор Пастернак і д-р Олесюк сказали дослівно таке: «Ті молоді люди на наших очах доказують чудес. Приємно на їхню працю дивитися. Село їх так полюбило, що

не хоче їх від себе пустити, коли того чи іншого треба перенести до іншого села до праці». А не зашкодить тут відмітити, що ті «молоді хлопці», це були, якщо не виключно, то переважно українські націоналісти, і добре було б, якщо б син пам'ятав те, про що говорив батько.

Коли ж ідеться про господарську ділянку, то й тут були труднощі, аналогічні до труднощів на відтинку шкільництва. В горі вже згадано про підрахунок на господарському відтинку, з якого виходить, що було стосорок-п'ять кооператив і три Повітові Союзи.

Щоб успішно даліше розбудовувати господарську ділянку, заряджено, щоб при кожному суспільно-громадському осередку, байдуже якої назви, чи Комітет, чи Народня Рада, творити Господарські Ради, яких завданням було б:

- 1) збирати відомості про господарський стан терену і можливості розбудови господарської ділянки;
- 2) Ініціювати й плянувати розбудову господарської ділянки у всіх галузях;
- 3) бути помічним господарським станицям в розбудові дальших господарських станиць та в поглиблюванні праці існуючих господарських станиць.

Такі Господарські Ради організовано там, де до того були відповідні люди, як для прикладу в Сяноці, де Рада мала охоплювати всю Лемківщину. На чолі її стояв інж. Гриць Залізняк.

Даліше йшлося про те, щоб і Холмщину охопити тими плянами та розбудувати там господарську ділянку, а в першу чергу кооперацію. З тією метою рішено організувати в Холмі Окружний Союз Кооператив, який охоплював би цілу Холмщину і Підляшшя. Біда була лише

в тому, що на тих теренах не було до того здібних фахівців. До Кракова, де такі фахівці вже були, послано трьома наворотами «кур'єрів», щоб таких фахівців «мобілізувати». На жаль, ніхто з них не хотів їхати до Холма, мовляв, «немає нічого певного, а на непевне ми не поїдемо» (дослівно).

Четвертий «кур'єр», якого послано в тій справі до Кракова з дорученням, щоб піднайшов для Холмщини фахових кооператорів, або сам туди їхав і організував Кооперативний Союз, був молодий ентузіяст Лапунька. По двох тижнях я отримав від нього листа, в якому він писав: «Ніхто з кооператорів на Холмщину не хоче їхати. Воліють працювати в краківському Арбайтсамті. Тому я, щоб не гаяти часу, зібрав вісімдесят молодих людей доброї волі, виїжджаю з ними на Холмщину до праці. Буду робити, що буде в моїй силі, щоб зорганізувати Кооперативний Союз в Холмі». І він поїхав, і такий Союз зорганізував так, як умів.

Дальше йшлося про те, щоб для Лемківщини створити кооперативний осередок, який обслуговував би 83 існуючі кооперативи та розбудував їх і організував нові, там де їх немає.

У Сяноці перед війною існував Лемківський Союз Кооператив, але лише як організаційно-контрольний осередок, без торговельного відділу, який тепер був нечинний. Рішено той Союз відновити і розбудувати його організаційну і торговельну централю для Лемківщини. Перевести це в життя доручено м'рові Дмитрові Яціву, який негайно виїхав з Коросна до Сянока. В Сяноці м'р Яців приступив негайно до праці і по тижневі Союз був відновлений, як заплановано. Головою Надзірної Ради став о.

Цегелик. Управу Союзу творили: д-р В. Блавацький, Роман Левицький і дир. Гр. Масник.

Вже в листопаді 1939 р. Союз мав оборотів 38.000 пол. злотих, а в грудні денний оборот виносив 7.000 зл., що на тодішні відносини було досить добре.

Лемківський Союз приступив негайно до організування своїх «філій» в Балигороді, Дуклі, Жмигороді і Горлицях. Ішло це дуже пиняво, бо не було людей, а з Кракова даліше ніхто не хотів їхати, вдоволяючись «тройгендерками», тобто завідуванням різного роду крамницями, що були власністю жидів.

До Горлиць їздили ми в двійку з мгр-ом Яцівим, забравши із собою сотн. Гончаренка, щоб він залишився в Горлицях і організував для Горличчини та частини Жмигородщини Філію Лемківського Союзу Кооператив. По нараді з участю 22 громадян 26. жовтня 1939 р., рішено оснувати Філію ЛСК і сотн. Гончаренко, отримавши на скору руку між присутніми зібрані пару десятків злотих на прожиття, залишився в Горлицях, щоб те рішення реалізувати.

Рівночасно, уповноважений Г. Б., організував в Криниці Повітовий Союз Кооператив.

Рівнобіжно до тих організаційних заходів, розглядано можливості організування Центрального Союзу і Ревізійного Союзу Кооператив. Автор цих рядків виїхав до Кракова, щоб ці питання обговорити з нашими кооператорами і з німецькими господарськими чинниками. Відбув я в тій справі нараду з німецькими чинниками, які назагал поставилися до такого проекту прихильно, але під умовою, що обидва ті Союзи будуть належати до загаль-

нонімецького Союзу Кооператив в ГГ. З тим я повернувся назад на Лемківщину. Прискореним темпом я опрацював проєкт статуту Центрального Союзу Кооператив, а мгр Яців опрацював проєкт статуту Ревізійного Союзу Кооператив. Щоб не витратити часу, ті проєкти я передав німецьким інспектором для молочарень до Кракова на затвердження компетентними німецькими чинниками.

Але ждати на прийняття проєктів не було часу. Щоб дати нашій кооперації централю, рішено перетворити Лемківський Союз Кооператив в Центральний Союз Кооператив, а рівночасно організувати в Сяноці Ревізійний Союз Кооператив. ЛСК вже існував, йшлося лише про те, щоб існуючі Союзи визнали його як Центросоюз. Ревізійний Союз створено і його очолили: д-р Панченко, мгр Яців і дир. Негович.

Письмом з 10. листопада 1939 р., ч. 4., про перетворення ЛСК в кооперативну централю повідомлено Повітові Союзи Кооператив в Перемишлі, Ярославі і Белзі, а числом 5. повідомлено також Повітовий Союз Кооператив в Холмі, з закликом вступити в члени ЛСК, як Централі, полишаючи відкритим, до майбутнього спільного рішення, питання назви і осідку Централі.

Крім того відновлено Районову Молочарню в Сяноці.

Рівнобіжно до тих всіх заходів, інж. Романенко, д-р Томашівський і інж. Боровський обширно опрацювали пляни сільсько-господарської продукції. Існувала в Сяноці й Народня Торговля, яка не переривала своєї чинности, яку провадив дир. Масник.

Що даліше діялося на господарському відтинку, як даліше розвивалася кооперація, чи і що відповіли Повітові Союзи Лемківському Союзові, за тим я вже не мав змоги слідкувати тому, що 12. листопада 1939 р. мене викликано до Кракова, а господарську ділянку в терені перебрав інж. Михайло Хроновят.

ОРГАНІЗУВАННЯ ЦЕНТРАЛІ

Українське суспільне життя, його організування та організації, не лише на українських етнографічних теренах, які знаходилися в межах ГГ, але й на інших теренах, де знаходилося більше скупчення українських біженців чи заточенців, розвивалося нормальною ходюю. В парі з тим ростом щораз то більше і дошкульніше відчувався брак центру, який би ініціював, унапрямував і координував працю поодиноких суспільно-громадських організацій в теренах та заступав би й репрезентував їх перед німецькою центральною владою ГГ.

Таку централю передбачала й нарада в Коросні з 3. жовтня 1939 р. і це був один з її постулятів таку централю творити. З тим постулятом полк. Роман Сушко, залишаючи автора цих рядків на Лемківщині, виїхав до Кракова, щоб з іншими провідними українськими діячами, які знаходилися там, розглянути можливість створення такої централі і її остаточно оформити.

Потребу такої централі треба було умотивувати речевими аргументами і життєвими

вимогами. На те потрібно було, бодай взагалі-ному, знати, якими шляхами піде розвиток суспільного життя українців в ГГ, тобто — які наміри має уряд ГГ супроти українців. По виясненні того питання у німецьких урядових чинників виявилось, що заходить потреба предложити урядові ГГ на письмі вимоги і мотиви взагалі-ному та з кожної ділянки українського суспільного життя окремо, включно з потребою централі. Це мало б бути у формі меморандума до самого генерал-губернатора.

Для виготовлення такого меморандуму створено в Кракові окрему Комісію. Вручення того меморандума генерал губернаторові визначено німецькими чинниками на день 17. листопада 1939 р. На той день викликано до Кракова представників Лемківщини і Посяння та Холмщини й Підляшшя. В склад делегації, яка вручила генерал губернаторові Франкові меморандум, входили: від українців — полк. Роман Сушко, проф. Володимир Кубійович, д-р Ванчицький, д-р Блавацький, ред. Василь Глібовицький, проф. Е. Ю. Пеленський і Осип Бойдуник; крім того з делегацією були німці: полк. Альфред Бізанц і д-р Курц, які представляли українську делегацію генерал губернаторові.

По врученні меморандуму, між генерал-губернатором д-ром Франком і учасниками делегації відбулась ділова виміна думок, включно до персональних справ, зокрема, коли йшлося про обсаду голови такої централі. Д-р Франк висловив побажання, щоб таку централю очолив уродженець Лемківщини. По виміні думок і на цю тему, д-р Франк дав свою засадничу згоду

на створення такої української суспільно-громадської централі.

Другого дня по авдіенції, приступлено до виготовлення статутів централі, яку названо Українське Національне Об'єднання (УНО), і ті статути подано німецькій губерніяльній владі до затвердження. Рівночасно обрано Управу УНО, яку очолив проф. Володимир Кубійович.

Затвердження статутів німецькою владою проволікалося. Інтервенції в тій справі нічого не помагали. А життя на місці не стояло й не чекало на статути, ані на затвердження.

Про зорганізування УНО з проф. Кубійовичем на чолі, повідомлено теренові організації. Рівночасно, при помочі довірених «кур'єрів», Організаційний Керманіч, яким був автор цих рядків, давав осередкам в терені інструкції, що і як вони мають робити. Ті ж самі «кур'єри» привозили відомості про те, що діється в теренах і які осередки працюють.

Продовж грудня 1939 р. нав'язано контакт з усіма повітовими осередками, поінструктовано їх, що і як мають робити, а рівночасно зібрано відомості, що діється в терені і чого терени вимагають. Тими осередками були: Новий Санч-Криниця, Горлиці, Жмигород, Дукля, Сянок, Динів, Перемишль, Ярослав, Радимно, Чесанів, Томашів, Белз, Грубешів, Красностав, Замосте, Люблин, Холм, Володава, Біла Підляська, Лежайськ, Ченстохова і Варшава.

В Холмі в той час існували два Комітети, а саме: 1) Український Холмський Комітет і 2) Український Центральний Комітет Холмщини і Підляшшя. У Сяноці існувала Українська Народня Рада, з важністю на всю Лемківщину. Письмом з 26. грудня 1939 року Український Цент-

ральний Комітет Холмщини і Підляшшя в Холмі повідомив централю УНО відповідною заявою про своє підпорядкування. На конференції, яка відбулася в Кракові 28. грудня 1939 р., д-р Ванчицький в імені Української Народньої Ради Лемківщини в Сяноці також зложив заяву підпорядкованості УНО. Таку саму заяву на тій же конференції зложив ред. Глібовицький в імені Українського Комітету в Ярославі. На тій конференції, поза діловими справами, розглянено й питання можливості оформлення централі під назвою Український Центральний Комітет, якщо б губерніяльна влада не затвердила статутів УНО.

Мимо того, що статuti УНО не були затвержені, а тому УНО формально не існувало, воно існувало фактично і унапрямувало, координувало та керувало діяльністю теренових осередків. Ускладненням в тій діяльності був брак фінансових засобів і брак формально-правної легітимації, з якою можна б було поїхати в терени. А їхати без такої легітимації, можна було наразитися на різні неприємності з боку німецької місцевої влади. І тому треба було — покищо — вдоволятися кореспонденцією і «кур'єрами» у зв'язках з тереновими осередками.

Але поїздка в терени ставала щораз то пекучішою вимогою, а тим самим пекучою вимогою ставало затвердження статутів УНО, або іншого легального оформлення централі. В тому напрямі голова Управи УНО, проф. Кубійович, почав заходи. У висліді німецькі урядові чинники, як переходовий етап формування української суспільно-громадської централі, заки будуть затвержені статuti УНО, встановили інституцію «Мужа Довір'я» для українських

справ в ГГ. Дня 2. лютого 1940 року, «Мужем Довір'я» уряд ГГ іменував проф. Володимира Кубійовича. Була це перша формальна і офіційна легітимація для українців в ГГ, з якою можна було розпочинати працю і заступати українців перед владою.

Користаючи з тієї легітимації «Мужа Довір'я», оформлено переходову централю для українців в ГГ під назвою «Українська Станиця в Кракові». 5. лютого 1940 р., за підписом проф. Володимира Кубійовича, видано Обіжник ч. 1., в якому сказано, що «Муж Довір'я» проф. В. Кубійович, покликав до життя Українську Станицю в Кракові, яка складається з чотирьох Відділів, а саме: Організаційного, Господарського, Культурно-освітнього і Виховання Молоді. Тим же обіжником встановлено також ділового Керманича, який рівночасно являвся заступником «Мужа Довір'я». Тим же обіжником «Муж Довір'я» покликав наступний склад Станиці:

- 1) Діловий Керманич і заступник Мужа Довір'я — Г. Б.
- 2) Організаційний Керманич — Осип Бойдунник,
- 3) Культурно-освітній Керманич — проф. Іван Зілинський,
- 4) Господарський Керманич — інж. Михайло Хроновят,
- 5) Керманич Виховання Молоді — mgr Ярослав Рак.

Вслід за тим, 6. лютого 1940 р., видано Обіжник ч. 2., який на ділі був внутрішнім правильником Станиці. У цьому правильнику-обіжнику подано взагальному завдання поодиноких Відділів Станиці та їх Керманичів і встановлено

внутрішню організацію та діловодство в Станиці.

Рівнобіжно до біжучої праці, в Станиці і в терені пороблено заходи для організації станів і професій, як допоміжного чинника в суспільно-громадській праці. Устійнено, що всі стани мають бути організовані в станові секції при Організаційному Відділі Української Станиці (евентуально при Відділах), які відповідають станам, але мусять солідарно співпрацювати. В зв'язку з тим, 4. і 11. лютого 1940 р. відбулася в Станиці Конференція з представниками українських інженерів інж. Зеноном Кохановським і інж. Мирославом Раковським. На тій Конференції устійнено форми організації секції інженерів при Організаційному Відділі і завдання секції.

Письмом з 7. лютого 1940 р., організацію українських правників доручено д-рові Ярославові Падохові, який в короткому часі предложив правильник Секції Українських Правників і плян її праці з означенням завдань правників у суспільно-громадському житті і його розбулові.

Аналогічне письмо вислано до д-ра Володимира Врецьони, якому доручено організування Секції Українських Лікарів, що також в короткому часі предложив проект правильника Секції Українських Лікарів і плян її праці. Організацію Секції Українських Торговельників доручено інж. Атанасові Міляничеві, який також незабаром предложив проект правильника і плян праці тієї Секції.

Цим організуванням Секцій, організаційний Керманіч Станиці зміряв до того, щоб до солідарної співпраці і співвідповідальности в Ста-

ниці включити якнайширші, фахові і досвідчені сили.

Маючи формально-правну легітимацію «Мужа Довір'я» та оформлення Української Станиці і сяк-так наладнану працю в центрі, можна було плянувати поїздку в терен. Завданням і метою такої поїздки мало бути:

1. нав'язання живого й безпосереднього контакту централі з повітовими осередками;
2. організація тих осередків по змісту і по формі, відповідаючим Централі;
3. інтервенції у місцевої німецької влади, яка не завжди визнавалася в українських справах, а вслід за тим не завжди прихильно ставилася до українських потреб і вимог.

Перша така довша поїздка відбулася від 14. лютого до 4. березня 1940 р. В поїздки взяли участь: «Муж Довір'я» — проф. Володимир Кубійович, Керманіч Організаційного Відділу Станиці — інж. Осип Бойдуник і Керманіч Господарського Відділу Станиці — інж. Михайло Хроновят. Відвідано наступні осередки: Варшаву, Білу Підляську, Володаву, Холм, Грубешів і Люблин.

В часі побуту на Холмщині й Підляшші, всюди реорганізовано Комітети на зразок Української Станиці в Кракові, у Холмі зліквідовано холмський місцевий Комітет, а Український Центральний Комітет Холмщини й Підляшшя реорганізовано на Обласний Комітет для Люблинської Области з тим, що він рівночасно виконував функції Комітету на повіт Холм.

Відомості, які ми в Кракові отримували про відносини в теренах, деколи в дечому були досить прикрі, зокрема, коли йшлося про відно-

шення і вимоги німецької місцевої влади до українського населення. Тому вістку про створення централі в Кракові населення прийняло з полегшою і надіями та вимагало приїзду представників централі до них. Населення надіялось, що централія заступиться за нього в центральному уряді ГГ, а приїхавши в терен, так же само заступиться перед місцевою німецькою владою.

Думали так і ми в Кракові. Тому настирливо домагалися дозволу на створення централі і затвердження її статутів, щоб можна авторитетно, з позиції такої централі інтерв'ювати в центральному уряді ГГ в Кракові, та щоб можна в такому ж характері поїхати в терен і з тієї ж позиції інтерв'ювати на місцях. Але ті надії, так для нас в центрі, як і в терені, були де-що заоптимістичні. Не все і не у всьому це вдалося. Деколи видавалося і — здається — так і було, що так в центральному уряді ГГ в Кракові, як і провінційна німецька влада, уникають, чи просто відмовляються піти назустріч українським вимогам лише тому, щоб не допустити до росту авторитету чи то української централі, чи теренових осередків.

Якщо вже не могли цілковито відмовити деяких вимог українців, то бодай зволікали з визнанням тих вимог. А згодом, коли вже й визнали такі вимоги на одному відтинку, то на іншому відтинку, або й на тому самому, зі свого боку, для себе, вимагали чогось, що або неутралізувало, або й зовсім заперечувало визнання тамтих вимог, аби нам відпадала охота, чи то з моральних чи матеріальних мотивів ставити вимоги.

З надіями на покращання, українське населення нашу появу в теренах вітало майже енту-

зіястично. Громадно приходили на зібрання. Вітали нас промовами, пронизаними пошаною, відданістю і надіями. Пригадую собі такі зворушливі привітальні промови на зібранні в Білій Підляській, де між іншими виголосив зворушливу промову о. Левенець.

Ми також всюди виголошували програмові промови, пронизані надіями, які зібрані громадяни приймали гучними оплесками. Але по кожній такій промові, знаючи щойно описану дійсність, я сідав і запитував сам себе: чи ти не зарожжево все це представив; звідки ти маєш певність, що буде так, як ти представив? А якщо станеться інакше, чи не подумає населення, що ти його обманював? Такі і тим подібні питання і сумніви насувались по кожній промові. І ті сумніви заставляли не лише до обережності, до здержливості, але вони відбирали охоту взагалі виступати прилюдно з промовами, чи доповідями на такі теми, тим більше тоді, коли такі сумніви скоро виявлялися оправданими. З того приводу, з приводу відмови від виступів, деякі члени чи референти централі, зокрема вже в УЦК, робили мені докори, а навіть використовували для інтриг проти мене, чи то в централі, чи в терені, як то було — для прикладу — в Ярославі і Сяноку, щоб не згадувати інших випадків, може дещо дразливіших.

Я з болем серця мовчав і не реагував. Чи тим вичерпувалися причини моєї депресії при праці в УЦК? На жаль, далеко ні. Але про них згадаю при іншій нагоді.

Ця розбіжність між нашими промовами і дійсністю, виявилася наймаркантише в Білій Підляській. Лише ми сіли на сані, щоб їхати до Володави, і ще не рушили з місця, як до нас

прибігли громадяни з жалями, що на вулицях Білої Підляської почалася ловля молоді на роботу до Німеччини. І ми були безрадіні щонебудь допомогти розчарованим і огірченим громадянам, яких дітей ловили, як колись татари в «ясир», чи муринів в африканських колоніях.

З тієї поїздки, я приїхав до Кракова докраю огірчений, пригноблений і глибоко розчарований. В такому стані я написав меморандум до генерал-губернатора Франка. Я описав дійсність в теренах, а в тому й жалюгідну поведінку німецької місцевої адміністрації, а ловлю молоді так і схарактеризував, як «ловлю на муринів в африканських колоніях». Цей меморандум д-р Ярослав Падох переложив на німецьку мову і він був доручений генерал-губернаторові. З того приводу, згодом, полк. Бізанц робив мені докори і при кожній нагоді це мені пригадував. А щоб нібито злагоднити наставлення проти мене, він поманеврував так, щоб я був «речником» української делегації до генерал-губернатора Франка 21. грудня 1940 року. Так дослівно мотивував мені тоді полк. Бізанц.

З приводу того «речництва» мені по сьогодні докоряють не лише вороги, тобто большевики, але й наші політичні противники. Для прикладу, у вінніпезькому «Українському Голосі» ч. 29-30., з 22. липня 1959 року, появилася стаття п. Олекси Яворського п. н. «Коли двох робить те саме...». В тій статті автор остерігає мене, щоб я був обережний із закидами комусь «фільства», якщо «хочу уникнути закиду германофільства» і вважає, що українська делегація до Франка 21. грудня 1940 р. була виявом «германофільства».

На той невластивий висновок п. Олекси Явор-

ського я 27. липня 1959 року написав і вислав до «Українського Голосу» у Вінніпегу вияснення наступного змісту:

«Вельмишановний Пане Редакторе! Прошу не відмовити і, в ім'я історичної правди, помістити у Вашому цінному часописі, наступне ВИЯСНЕННЯ. В «Українському Голосі» ч. 29-30., з 22. липня ц. р., появилася стаття п. Олекси Яворського п. н. «Коли двох робить те саме...». В тій статті ВШ. Автор відповідає на мою статтю «Методи боротьби», поміщену в «Українському Слові» з 12. квітня ц. р., і остерігає мене, щоб я був обережний із закидами чийогось «фільства», якщо «хочу уникнути закиду «германофільства».

«У своїй статті, даючи огляд української політики між двома світовими війнами, я переважно цитував спомини сл. п. д-ра Івана Макуха «На народній ниві», де саме й сказано про ті різні «фільства». Тим самим остороги під моєю адресою є безпідставні і я на них не маю наміру відповідати. Але в статті п. Олекси Яворського є одне місце, яке, в ім'я історичної правди, вимагає вияснення. Це є те місце, де п. Олекса Яворський пише і цитує з «Краківських Вістей» про «українську делегацію» у «Генерального Губернатора міністра д-ра Франка» 21. грудня 1940 р. і де, нібито, «речником делегації» був я.

З того приводу п. Олекса Яворський робив невластивий висновок, що, нібито, я і інші «діячі ОУН перейшли були з політики теоретичної на практичну, а стикаючись з представниками німецької влади, складали різні формальні заяви», при чому робить мені комплімент, що я «як практичний політик, маючи на увазі виключно добро українського народу, зміряв до того, щоб

в даній політичній ситуації витягнути якнайбільше користей для українців».

«Хоч як той комплімент є приманливий, то все ж таки я не можу його прийняти, бо в тому випадку, на тому відтинку, він належить кому іншому. І тому, в ім'я історичної правди, я мушу дати вияснення відносно тої «української делегації» у д-ра Франка і відчитаної там промови чи заяви. Поперше, ця «українська делегація» не мала нічого спільного з Організацією Українських Націоналістів і «діячами ОУН». Згадана «українська делегація» у д-ра Франка була від Українського Центрального Комітету в Кракові, на чолі якого стояв, як відомо, проф. В. Кубійович. А тому й комплімент про «практичного політика», в тому випадку, належить не мені, лише проф. Кубійовичеві, чи ред. Василеві Глібовицькому, чи взагалі тодішньому цілому УЦК в Кракові.

«Може у декого постати питання: чому ж в такому разі «речником української делегації» у д-ра Франка був О. Бойдуник, а не проф. Кубійович, чи Василь Глібовицький? Зовсім просто. Проф. Кубійович і ред. Василь Глібовицький були на той час в Берліні. Я, як організаційний референт УЦК, також був в терені. Коли я приїхав з терену до Кракова, вже було все приготовлене до авдієнції у д-ра Франка, включно з промовою, чи «заявою», як це називає п. Олекса Яворський. Хто цю промову виготовляв, це тут не важне. Аранжером всього був полковник Бізанц, який звернувся до мене з пропозицією, щоб я увійшов у склад делегації і перед д-ром Франком ВІДЧИТАВ промову. Отже ж, як з того виходить, йшлося не про «речника української делегації», лише про чисто технічну функ-

цію — відчитання промови навіть не мною і без мене виготовленої.

«На мою заввагу, що я того не можу робити і треба з тим всім заждати на поворот проф. Кубійовича, або хай хтось інший з референтів УЦК і членів делегації (з яких дехто є сьогодні на еміграції) відчитає промову, полк. Бізанц відповів, що чекати на поворот проф. Кубійовича неможливо, бо аудієнція у Франка вже визначена, а відчитати промову мушу таки я, може тим способом дасться злагіднити бодай упередження в кругах уряду Генерального Губернаторства за «мою політику», зокрема в теренах, і за той «меморандум» до д-ра Франка, який я, на початку року, по повероті з теренів, написав до генерал-губернатора, в якому вказав, що німці поводяться з українцями, як з муринами в колоніях Африки (про цей меморандум також відомо декому з перебуваючих тепер на еміграції, які помагали мені меморандум редагувати).

«Всі інші делегати (які не належали до ОУН) погодились на пропозицію полк. Бізанца. Супроти того, я не міг ані відмовитись від участі в делегації, ані від відчитання промови перед д-ром Франком, не мною укладеної.

«Чи цим виясненням, може, я хочу сказати, що тодішня офіційна «політика» УЦК в Кракові була неправильна, або маю намір за неї когонебудь обвинувачувати? Зовсім ні. Треба мати на увазі, що УЦК не був політичним центром і вільної чи взагалі політики в стислому розумінні не вів і за неї не відповідав. УЦК в Кракові був суспільно-громадською централею, якої завданням було ладнати українське суспільно-громадське життя всіх ділянок і галузей на ук-

раїнських землях, які опинилися в межах Генерал Губернаторства. І, на мою думку, УЦК зі своїми тереновими клітинами, виконував ті завдання як міг. А оцінку того залишім історикам. Шкода лише, що цю «оцінку» дають сьогодні люди, які тоді ані в суспільному, ані в політичному житті не брали ніякої участі, бо займалися іншими справами. Дякуючи згори за поміщення цього вияснення, остаюсь з пошаною до Вас — Осип Бойдуник».

Ось таке вияснення я вислав, думаючи припинити неоправдані закиди проти мене. На жаль, Редакція «Українського Голосу» того вияснення не помістила.

З ретроспективи двадцятип'яти років, питання «української делегації» у д-ра Франка, а зокрема її склад і речник, є блага справа. Але коли її дехто не може чи не хоче забути і щораз то наново її видвигає, та ще й на сторінках преси, і представляє її у «викривленому дзеркалі», то обов'язком кожного, хто про ці справи знає безпосередньо, є їх вияснити також на сторінках преси, щоб сьогодні громадянство, а в майбутньому історики знали, як справа малася на ділі.

Куди важнішим, навіть з ретроспективи двадцятип'яти років, є питання, що сталося із статутами УНО, та з Українською Станицею у Кракові, і з інституцією «Мужа Довір'я» та як прийшло до створення Українського Центрального Комітету в Кракові.

Отже ж, статутів УНО уряд Генерального Губернаторства не затвердив. А щоб покінчити з провізорею якою були: інституція «Мужа Довір'я», яку німці накинули українцям і якою українці ніяк не могли задовольнитися, та «Українська Станиця», яку українці самовільно ство-

рили порядком «доконаних фактів», чим німці були помітно заскочені і наглядно невдоволені, не менше як меморандумом з «муринами», уряд ГГ, по довгих інтервенціях і ваганнях, погодився на створення Українського Центрального Комітету, що був передбачений на нашій конференції 28. грудня 1939 р., про що була вгорі згадка.

Даючи згоду на створення УЦК, уряд ГГ рівночасно передав свої «засади», тобто «статути» такого УЦК, який в німецькій мові називався «Україніше Гауптаусшус». Тих німецьких «засад» українці не могли відкинути, але не могли й прийняти. Тому, на основі тих засад, українці опрацювали свій статут Українського Центрального Комітету, який згодом був затверджений на З'їзді делегатів теренових станиць, чи Комітетів.

Створення Українського Центрального Комітету, його склад, і його діяльність вимагає окремого розгляду і повинен бути темою окремої статті.

РОЗЛАМ В ОУН

Як було згадано, генерал-губернатор Франк, 17. листопада 1939 року, українській делегації, на чолі з полк. Романом Сушком, завважив, щоб українську централю очолював уродженець Лемківщини, з виразним підкресленням, що коли б її, для прикладу, очолив полк. Роман Сушко, то це було б не бажане з політичних мотивів.

Можна по-різному інтерпретувати цю заввагу Франка. Можна її інтерпретувати, як острах перед СРСР. Але можна й інакше, як небажання німецьких чинників бачити на чолі української суспільно-громадської централі в ГГ когось з провідних членів ОУН під проводом полк. Мельника. І ця друга інтерпретація може й вірніша. Бож, що тут не йшлося про «уродженця Лемківщини», то доказом того може послужити й те, що ті ж самі німецькі чинники на голову майбутньої української суспільно-громадської централі пропонували одного з відомих провідних членів ФНС зо Львова, який одначе не мав успіху.

Дальше, уряд ГГ не затвердив статутів УНО, які йому предложили українці, навіть з Лем-

ківщини, бо ті статuti гейби копіювали націоналістичне УНО в Німеччині, яке, як відомо, було організоване і знаходилося під впливом ОУН згл. ПУН, а при тому «УНО» при відповідному переставленні букв, постійно пригадувало «ОУН». Все це разом взявши, можна припускати, що було це «реваншем» німецьких урядових чинників за поставу Проводу Українських Націоналістів і Організації Українських Націоналістів при поході Німеччини проти Польщі. Тієї постави німецькі урядові чинники не могли забути і простити не тому — може, — що відмова ПУН від повстання на тилах польської армії важила на перебігу і вислідах тієї війни, лише тому, що якто — мовляв — ПУН відважився і посмів протиставитися III Райхові.

Але з другої сторони, тодішній уряд Німеччини якраз приготовлявся до наступу проти ССРСР, де українці грають як-не-як поважну роллю, являють собою чинник, а українські націоналісти є авангардом у визвольних змаганнях українського народу. Їх можна б успішно використати в поході проти ССРСР. Але чи вдасться тих українських націоналістів використати, коли вони надаліше будуть під проводом полк. Андрія Мельника, який знову може поставити вимоги, як колись за участь в поході проти Польщі? А якщо не поставить вимог і згодиться на участь в поході, то чи не буде сильна ОУН на перешкоді німецьким політичним плянуванням? У зв'язку з тим створилась версія про причини розламу ОУН в 1940 році, яка хотіла бачити виключне джерело розламу в німецьких інтригах.

Такий підхід і оцінка причин розламу в ОУН

в 1940 році, могли б в майбутньому і то може недалекому, спричинити чергові спустошення в рядах ОУН, а може й у цілому УНРусі та нанести необчислимі шкоди для Національної Революції. Бо така оцінка відвертає увагу від справжніх причин розламу в ОУН та їх генези, які в меншій чи більшій мірі повторяються. Це можна в дечому спостерегти за останні два десятки «з гаком» років. І тому ми повинні уважно і дещо основніше зупинитися над розламом з 1940 року, та провести його аналіз і дати належну оцінку, щоб запобігти повторенню його причин, а там і розламу.

Розлам в ОУН в 194? році це є логічне і послідовне завершення того процесу, який відбувався в рядах ОУН в Краю продовж повного десятка тридцятих років.

Кожній революції, а в тому й національній, притаманні є емоції і стихія, з бажанням скорих ефектів. Без тих притаманностей революцій не буває і вони не мислимі. Але, революція, в якій перемагають емоція і стихія над здоровим глуздом, а скоросяжні ефекти затьмарюють перспективу, така революція не може розчисляти на успіх і такі «революціонери» не можуть на довшу мету зберегти організації, чи взагалі держатися «купи». І тому завданням передових людей революції є держати вияв емоцій і стихії в належних і потрібних для далекосяжної мети межах і, держачи в тугих руках віжки революції, спрямовувати ті емоції і стихію на належні рейки, не вдоволяючись скоропроминаючими ефектами.

Це далеко не значить — хочби лише з психологічної точки зору — легковажити скоропроминаючі, чи інші дрібні, повсякденні, також для

революції потрібні, ефекти. В кожній політичній партії чи організації існують різні течії, а в парі з тим, логічно і послідовно, різні «крила». Це настільки природне, що над тим немає потреби тут обширніше зупинятися. Зокрема в революційній організації чи партії існують течії і «крила», з яких одне ставить наголос на революційно-політичну акцію, не заперечуючи потреби бойової акції, а інше «крило» ставить наголос на революційно-бойову акцію, не заперечуючи потреби політичної акції.

Існували такі «крила» чи течії й в ОУН і ПУН, зокрема в тридцятих роках. Речниками течії революційно-політичної в ПУН були полк. Євген Коновалець і інж. Микола Сціборський, а течії революційно-бойової були Омелян Сенік і Ярослав Барановський. Навколо одних і других гуртувалися «крила», зокрема в Краю. Ці течії і ці «крила» спостерігати міг найкраще той, хто мав безпосередній контакт і розмови з речниками тих течій та бував на засіданнях ПУН, на яких предметом розгляду були вільна політика ОУН та її стратегія і тактика.

Нещастям для ОУН було те, що в тридцятих роках в ПУН перемогла течія революційно-бойова. Це закінчилося трагічно не лише для самих речників тієї течії.

Течія революційно-політична залишалася в тіні і прийшла до голосу та вияву побіжно в Карпатській Україні, а остаточно щойно в грудні 1941 року. Ця революційно-політична течія знову була поважно загрожена в роках 1945-49, чого виявом і доказом був перебіг засідання ПУН 28.-30. жовтня 1947 року, а в дечому й засідання ПУН 28. 2. — 3. 3. 1949 р. На тих обидвох засіданнях ті дві течії сильно і різко зуда-

рялися. Але на обидвох засіданнях перемогла течія революційно-політична.

Це далеко не значить, що в тридцятих роках ПУН і ОУН не проявляли політичної діяльності, або що в ПУН революційно-політична течія заперечувала потребу революційно-бойової акції, чи навпаки. Нічого подібного. Це лише значить, що в діяльності так ПУН як і ОУН ставилося наголос на революційно-бойову акцію, на цю акцію і на її членів ішла орієнтація і ця акція і її люди мали першенство перед акцією політичною. Найвиразніше це відчувалося в Краю, де визнавці революційно-бойової акції мали першенство перед визнавцями революційно-політичної течії.

Це визначувало й персональну політику так в ПУН, як і в ОУН, зокрема в Краю, чи для Краю. Чолові чи провідні пости в ОУН в Краю (КЕ) обсаджувано визнавцями революційно-бойової акції, без уваги на те, чи були вони на такі пости належно підготовані і чи мали досвід і заправу, потрібну для таких постів, та чи мали вони Устроєм ОУН вимаганий вік і стаж. При тому усувалося з тих постів старших, заправлених і досвідчених революціонерів, але які не належали до революційно-бойової течії. Одним з виявів і доказів того була т. зв. Віденська Конференція в Празі в 1932 році. На тій Конференції, замість доповнити Крайовий Сенат одним бракуючим членом, хочби й молодим, навіть з рядів революційно-бойової течії, той Сенат, що його очолював полк. Андрій Мельник, зліквідовано, а на його місце Крайовим Провідником і головою КЕ та його заступником, іменовано молодих студентів з «крила» революційно-бойової течії.

Сталося це на вимогу молоді з тієї течії в Краю. І сталася кардинальна помилка, яка почала мститися на самому ПУН і завершилася розламом в ОУН і братовбивствами.

Осягнувши «владу» в ОУН в Краю, «крайовики» поглиблювали і поширювали своє унезалежнювання від ПУН, яке почалося вже в саботажевій акції в 1929-30 роках. Віжки Національної Революції помалу почали вириватися з рук ПУН, коли мова про Край. При тому «крайовики» почали нещадну критику ПУН і його поодиноких членів, чого я був безпосереднім свідком-слухачем на одній «наradі» в редакції «Голосу», в 1938 році у Львові.

З такою «заправою» і з таким наставленням, чи упередженням до ПУН, ціла крайова верхівка ОУН і частина кадрів, включно з тими, які були німцями звільнені з тюрми чи з Берези Картузької, опинилася в 1939 році в ГГ, переважно в Кракові. Заправлені в нічим і ніким не обмеженій «владі» в ОУН в Краю, ця «крайова» верхівка посягнула по таку ж «владу», але вже в цілій ОУН і на еміграції. Це посягання по «владу» виявилось на конференції в Кракові, оскільки не помиляюся — в грудні 1939 року. На цю конференцію був запрошений д-р Юліян Вассіян і я. На ній нещадно критиковано ПУН і його членів, включно з Головою ПУН полк. Андрієм Мельником, та їх визвольну політику. Продовж тієї критики, Ярослав Старух, закінчуючи свій виступ, сказав: ми не маємо проводу, а тому ми мусимо творити новий провід.

Опротестувавши твердження, що у нас немає проводу, та остерігши — як тодішній Головний Контрольний ОУН — перед творенням нового

проводу, я з д-ром Вассияном покинув конференцію. На тій конференції, саме, виявились емоція і стихія, яка затьмарила здоровий глузд, а тому й дискутувати речево було безнадійною справою. Про цю конференцію і її перебіг я інформував полк. Романа Сушка з тим, щоб він це передав Голові ПУН полк. А. Мельникові, з яким він утримував організаційний зв'язок з ГГ.

Чи це значить, що за те все ми мали б мати жаль до нашої молоді і зменшувати значення її революційно-бойової акції? Нічого подібного. Ми мусимо признати, що наша молодь є ідейна, жертвенна до самопосягати і героїзму, що вона доказала продовж останніх п'яти десятків років. Ходить лише про те, щоб молодь не зменшувала тих своїх безсумнівних заслуг непродуманими потягненнями.

До тих «непродуманих потягнень» належить і те, що ця молодь, згл. її верхівка, дещо передчасно виявила донцівський, дещо замало опрацьований «гін до влади». В самому «гоні до влади» немає нічого злого. Навпаки. Його у молоді треба вітати і плекати. Але при тому треба собі ясно усвідомити й пам'ятати, що до практичної влади необхідні два основні компоненти, а саме — знання і досвід. Без тих двох компонентів влада може стати прокляттям так для тих, хто цю владу має в руках, як і для тих, для кого ця влада призначена. Навіть якщо б прийняти, що тодішня наша молодь мала теоретичне знання, потрібне для влади, то напевно ніхто не заперечить, що тій молоді бракувало елементарного досвіду, потрібного при владі. Одним з багатьох підтверджень того браку було те, що коли їй не вдалось повністю перевернути влади чи то в ОУН, чи згодом в лісі, вона примінила злочинне

наси́льство, з револьве́рами чи кріса́ми в руці, з братовбивства́ми. Та́кі методи і засоби можна, а якщо заходить потреба, то й необхідно, примінювати супро́ти ворога власного народу. Але та́ких методі́в і засоби́в неві́льно примінювати супро́ти власних браті́в по крові, та ще й своїх не́давніх провідни́ків, чи друзі́в, з якими йшло́ся ра́м'я-в-ра́м'я на ворога, за спільні ідеали, за які́ ті друзі́ й тепе́р змагали́ся!

Поминаючи все інше, ті методи і засоби з братовбивства́ми, в ім'я **особистої ВЛАДИ**, в українському громадянстві, а навіть у деяких членів ОУН і її прихильників і симпатиків, зродили сумніви в ідейність тієї молоді, яка ті братовбивства́ примінила, та сумніви в ідеалістичний світогляд українського націоналізму, а за тим і в самий український націоналізм. Це є пляма на українському націоналізмі і ОУН та тодішній націоналістичній молоді, яка брала участь в тих братовбивства́х, яку не так скоро і не так легко вдасться змити. Це ми мусимо собі ясно усвідомити і вистерігатися повторяти, хочби лише аналогічні, методи. Українські націоналісти-революціонери мусять бути лицарями з піднесеним причіллям, зокрема в нутрі свого вужчого середовища, а з тим і в національній спільноті.

При тому вважаю за вказане тут відмітити, що більшість, зокрема студентської молоді в Краю, була під безапеляційним і безконкурентним впливом Дмитра Донцова. На окремій організаційній моїй зустрічі з представниками тієї молоді в Студентському Домі у Львові, в 1931 році, при доволі «живій» виміні думками, я почув таке: «У нас немає оунівців — у нас є увісти і донцівці». Інша річ, що на те склалися

різні причини, між якими й ПУН, згл. його «уповноважені» тоді, згл. перед тим, не були без гріха.

Події, над якими я тут не зупиняюсь, покотились своєю логікою і послідовністю далі, аж вкінці, в часі побуту Голови ПУН полк. Андрія Мельника в Кракові, післанець Степана Бандери п. К., доручив Полковникові письмо, підписане Степаном Бандерою з повідомленням, що полк. Андрій Мельник позбавлений членства в Організації Українських Націоналістів. І в тому є певна логіка. Бо коли в 1932 році ПУН, на домагання тих же самих осіб-«крайовиків» з революційно-бойової течії, звільнив полк. Андрія Мельника з головства Крайового Сенату і розв'язав Сенат, а на його місце іменував молодого студента, то чому ті самі «крайовики» з революційно-бойової течії, чи «крила», не могли в 1940 році того ж самого полк. Андрія Мельника усунути з головства ПУН, «розв'язати» той ПУН, а його самого позбавити членства в ОУН і перебрати «владу» в цілій ОУН, як в 1932 році в Краю?! Чи не логічно й не послідовно?

У міжчасі, молоді «крайовики» підступом і неправдою, якої я наслухався в терені від членів ОУН, опанували частину членів ОУН, скликали конференцію, створили свій окремий провід, поставивши на його чолі Степана Бандеру. Розлам в ОУН став довершеним фактом.

В українській літературі є п'еса, якої назви сьогодні вже не пригадую собі, хоч бачив її на сцені. В тій п'есі є така сцена: син проганяє старого батька з дому, щоб стати самому господарем на господарстві, яке придбав той же батько, і каже своєму маленькому синкові, щоб той приніс з комірочки верітку і дав дідові на дорогу; си-

нок приніс верітку, розпростер її на долівці, зложив вдвоє і просить батька, щоб дав йому ножа: Нащо тобі ножа? — питає батько.

— На те, щоб розрізати верітку надвоє — відповідає синок.

— Не треба розтинати надвоє, — відповідає батько, — дай дідові цілу верітку, щоб не подумав, що ми щось жалуємо для нього.

— А що ж я дам тобі, коли тебе буду проганяти? — відповів-запитав синок батька.

Батько задумався і по хвилі сказав:

— Віднеси верітку до комірки, дід залишається з нами дома.

У 1940 році між дисидентами не найшовся бодай один тямущий синок, який би був остеріг перед розламом і «проганянням з хати батька», який цю «хату» співбудував. Розлам dokonано на чолі з Бандерою. Але не минуло й десять років, як повторилася історія. Вже в грудні 1947 року, ті самі люди, яких Бандера провадив на розлам в 1939-40 роках, закинули йому «а) ламання правопорядку українського визвольного руху на Батьківщині... б) монопартійні та тоталітарні (його) та його еміграційного проводу тенденції», та закликають, щоб «кожний український громадянин-патріот на чужині і зокрема кожний український воєк, дав належну відповідь таким безвідповідальним вихваткам».

Проте фермент в ОУНР, згл. ЗЧ ОУН тривав доволі довго. Коли «двійці» не пощастило усунути Степана Бандеру від провідництва в ЗЧ ОУН, тоді ця «двійка» відійшла, виступила з ЗЧ ОУН і створила собі окрему групу т. зв. ОУН-Нз. Провідництво Степана Бандери обмежено до ЗЧ ОУН. В 1954 році розлам в ЗЧ ОУН став dokonаним фактом.

У цьому є також своя логіка. Коли в 1940 році можна було робити розлам в ОУН, то чому ж такий розлам в ЗЧ ОУН не дозволений був би в 1954 році? Але крім тієї і попередньої логіки в тому сумному факті, чи фактах, є ще й глибока наука на сьогодні і на майбутнє, яка зілюстрована в цитованій сцені з п'єси — не проганяйте батьків, якщо хочете, щоб діти вас шанували і також колись не прогнали!

Чи то, може, мало б означати, що не можна робити персональних змін на провідних чи керівних постах? Нічого подібного! Зміни можна, деколи потрібно, а часом навіть необхідно робити чи то з уваги на вік, чи з уваги на здібності, чи з уваги на виконність праці, чи з уваги на інші доцільності. Але ці зміни мусять відбуватися в достойний, гідний людини спосіб. Мусить при тому бути збережена гідність людини так, як того вимагає національний солідаризм, чи навіть елементарна солідарність, і так, щоб згодом, по такій зміні, не було підстав до закидів про змову та щоб люди й по тих змінах мали відвагу глянути собі в очі, на вулиці здоровитись, а при зустрічі подавати собі руки. Це належить до лицарськості українського націоналіста-революціонера.

Щоб не обтяжувати статті, я тут не зупиняюсь на відомих братовбивствах і лісовій трагедії з УПА, які були наслідками розламу в ОУН в 1940 році.

ПОВОРОТ В УКРАЇНУ

Присвячуючи пильну увагу розбудові українського життя на західних окраїнах, ПУН не менш пильно підготовляв кадри ОУН до походу проти ССРСР, який був наглядно неминучий. І цей похід почався 22. червня 1941 року, тобто далеко скоріше, як ПУН того сподівався. І треба признати, що всі українці тієї війни між Німеччиною і ССРСР з тугою очікували, надіючись звільнити Україну від московсько-большевицького окупанта й повернути суверенність Українській Соборній Державі. Коли сьогодні хтонебудь з українців заперече це і покликається на те, що він читав «Майн Кампф» Гітлера і нічого від тієї війни між Німеччиною і ССРСР не сподівався і не очікував доброго, то запереченням тих «мудроців по шкоді» є «краківська нарада» з червня 1941 р. і видана з тієї нагоди «Відозва до українців», яку підписали стоп'ятнадцять громадян різних політичних угруповань, а навіть з «табору» УНР, за вийнятком ОУН, в якій сказано таке:

«Для українського народу й Української Землі надходить знову велика історична хвилина. Серед небувалої світової бурі, валиться на на-

ших очах дотеперішня політична система світа, в якій ми були на самому дні, в путах політичної неволі. Перед нами відкриваються широкі можливості. Свідомі ваги тієї грядучої великої хвилини, що її можна б порівняти хіба до тієї в рр. 1917-18 і свідомі нашої відповідальности перед історією, уважаємо нашим національним обов'язком стати негайно разом для спільної важкої праці над остаточним національно-політичним визволенням Українського Народу...»

Відозва має дату 14. 6. 1941 р. Цю відозву підписали стоп'ятнадцять чільних українських суспільно-громадських, політичних, господарських, культурних, військових діячів, а між ними й священики. Тією «відозвою» користувалися «бандерівці», йдучи на українські землі, баламутити населення, а зокрема високих церковних достойників обидвох віровизнань, які й дали на те все своє благословення.

Отже ж, всі покладали надії на війну Німеччини з ССРСР навіть по прикрих досвідах з Карпатською Україною, при наглядній нехиті німецької влади до українського організованого життя в Генеральній Губернії і при її відмові здеклярувати своє становище до державницьких аспірацій українського народу, про що всі знали. При тому слід відмітити, що три політичні діячі українського демократичного табору, між ними один міністер УНР, написали в жовтні 1939 року меморандум до Гітлера, на яке навіть не одержали повідомлення про отримання. Чи це не вистачало на те, щоб усвідомити собі, що «Майн Кампф» реалізується і здійснюватиметься і що треба було інших нарад і відозв, або ніяких.

За тією непередуманою відозвою слідували за-

клики з «радіовисильні Коновалець у Львові» з повідомленням про створення українського уряду у Львові і т. д., що вже цілком збаламутило населення не лише на ЗУЗ, але й на центральних і східних землях. Отже, всі готувалися до походу. Готувалася й ОУН, хоч її члени згаданої відозви не підписали, бо й на нараді не були.

Після розламу в ОУН—ПУН не робив собі найменших ілюзій, що в разі війни між Німеччиною і ССРСР гестапо дозволить комунебудь з членів ПУН, провідних, а навіть рядових членів ОУН, на поворот в Україну. Взаємовідносини між ПУН і німецько-гітлерівськими урядовими чинниками на той час були більш як холодні. Основними причинами того холоду було відоме віденське рішення, постава німецького уряду в часі збройного нападу Мадярщини на Карпатську Україну з одної сторони, та відома відмова Голови ПУН включити ОУН в похід Німеччини проти Польщі. Наскільки той холод, а зокрема остання обставина, причинилися до розламу в ОУН, не важко відгадати.

Ще далеко до війни між Німеччиною і ССРСР, ПУН створив штаб для підготовки так кадрів, як і нелегальних переходів в Україну. Шефом того штабу, оскільки не помиляюсь, був Ярослав Гайвас. Тим нелегальним шляхом пройшло чимало людей в Україну, дехто перед війною, дехто на початку війни, а дехто дещо пізніше. Над тим переходом я тут ширше не зупиняюсь тому, що його я подрібно описав в «Українському Слові» ч. 683, з 12 грудня 1954. р. в статті п. н. «В обороні чести поляглих», до якої можуть звернутись ті, які ближче хотіли б з тим ознайомитись.

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РАДА в КИЄВІ

Опинившись на Рідних Землях, кожний з членів ОУН негайно приступав чи включався у виконання призначених йому завдань. Так було у Львові, так було в Києві. При виконванні завдань, чи подорожі в Київ, гинули члени ОУН включно з членами ПУН. Гинули й з «братньою» руки. Тих братовбивств ми не сміємо забувати, бо гинули передові і справжні революціонери за українську справу, якій вони жертвенно служили. Тому було б дуже неморально, якщо б ми за них забували. Не вичисляємо їх тут, бо й нелегко їх всіх вичислити.

Як у Львові, так і в Києві, заходами і співпрацею членів ПУН і ОУН створено Українську Національну Раду. Створено УНРаду в Києві 5. жовтня 1941 року з ініціативи і заходами Заступника Голови ПУН, Олега Кандиби-Ольжича. В Деклярації, якої автором був сам Ольжич, виданій з нагоди створення УНРади, сказано було, що — нав'язуючи до традицій визвольних змагань і державного будівництва під проводом сл. п. Симона Васильовича Петлюри, покликано до життя Українську Національну Раду в Києві для порядкування життям українського

народу. Це підкреслення нав'язання до традицій визвольних змагань і державного будівництва під проводом Симона Петлюри, вже не залишає жодних сумнівів в тому, про що йшлося ініціаторам і організаторам УНРади в Києві, та ще й з додатком завдань, а саме, що УНРаду створено для порядкування життя українського народу.

УНРада складалася з українських громадян, які походили з різних земель соборної України від Тиси по Кубань і від Чорного моря по Прип'ять, без уваги на ідеологічно-політичні переконання і віровизнання, про які ніхто нікого й не питав. На голову УНРади, обрано проф. Миколу Величківського. Першим секретарем УНРади обрано доц. Івана Дубину, а другим секретарем (завданням якого була координація праці секторів і зв'язки з німецькою окупаційною владою) обрано інж. Осипа Бойдуника.

Для виконання завдань УНРади, існувала її Президія, що була поділена на стільки ресортів, скільки було ділянок суспільного життя. На чолі ресортів стояли фахівці даної ділянки, які з Головою і Секретарями УНРади й творили Президію.

Згідно із згаданою декларацією, що УНРада створена для порядкування життя українського народу, поінформовано всі області України, звільнені від московсько-большевицької окупації, про створення УНРади і доручено їм кермуватися в їхній праці кожночасними напрямними Президії УНРади. В короткому часі слідували відповіді обласних Управ, чи Комітетів, а одночасно з тим звідомлення про їхню працю і труднощі на їхніх теренах.

Поодинокі ресорти, зокрема громадсько-фі-

нансовий і культурно-освітній, до якого належали й справи молоді, шкільництва та церковні й наукові, включно з Академією Наук, що відновила свою діяльність, — виявили поважний розмах. В Президії УНРади опрацьовувано статuti і правильники різних інституцій і установ. Українська Автокефальна Православна Церква предложила була на розгляд і схвалення свої статuti, яким Президія УНРади присвятила належну увагу. Справи, які можна б назвати питаннями політичної і самоуправної адміністрації, належали до ресорту внутрішньополітичних справ, який держав зв'язок з міськими і обласними Управами та — в міру можливості й потреби — унапрямував їхню діяльність.

Життя в Україні почало сяк-так налагоджуватися і повертати до рівноваги, організованості й упорядкованості. Українська Національна Рада в Києві стала формальним і фактичним керівником того життя.

Цю ролю і значення УНРади спостерегла і відчула німецька окупаційна влада. А чого ця влада ще не спостерегла і не відчула, то на це звернули її увагу і підказали їй в першу чергу московсько-більшевицькі агенти, яких залишили більшовики, відходячи з українських земель, московсько-російські чорносотенні елементи, яких в Україні не бракувало, або яких німці привезли із собою, і які не могли стерпіти розвитку українського національного життя, чи взагалі «мазепинства», та вкінці таки й самі наші деякі землячки-малороси, які намагались приподобатися «новому панові», щоб заслужити собі у нього ласку з «окружинами із панського стола». В Києві передував в тому донощицтві

проф. Штепа, про що я довідувався в Гебітскомісаріяті від референта культурно-освітніх справ, Франке, який оповідав мені про це, включно з тим, чого домагається, згл. чого просить для себе проф. Штепа.

Як вже вище сказано, 2. секретар УНРади, крім координації праці ресортів, утримував зв'язок з німецькою окупаційною владою. Цей зв'язок фактично обмежувався до київського гебітскомісаріят (коли йдеться про безпосередній зв'язок) силою того факту, що УНРада находилася в Києві. З Райхскомісаріят (Райхскомісаріят) були посередні зв'язки, про які тут не приходиться говорити. З іншими чинниками — коли не брати до уваги початкових зв'язків з військовим командуванням — УНРада зв'язків не мала. Дехто утотожнював, а навіть тепер на еміграції утотожнює Гебітскомісаріят з гестапом. З гестапом УНРада в Києві зв'язку не мала, за виїнятком одинокого випадку, а саме, коли 2. секретар УНРади довідувався у майора гестапо Геннеке, де знаходиться гебітскомісар і гебітскомісаріят, які на початку, після свого приїзду до Києва чомусь жили й урядували законспіровано.

Гебітскомісаром в Києві був д-р Акман, людина, як на той час, доволі гуманна і ліберальна. Тому згодом його замінено якимось Магунією, чи Магунієм, який по професії — як тоді говорили — був пекарем.

Гебітскомісар д-р Акманн, як звичайно, мав для конкретних і практичних справ відповідних референтів, які виявлялися вже менше гуманними і ліберальними, зокрема референт для політичних справ, Райнгард, і референт для культурно-освітніх справ, Франке. Ті обидва рефе-

ренти, з якими другий секретар УНРади мав найбільше до діла, виявилися послідовниками «Майн Кампфу», та точними виконавцями заряджень Гімmlера і Еріха Коха. Згідно з «Майн Кампфом» та іншими напрямними Гітлера, Україна мала бути німецькою колонією для сто мільйонів німців. В найближчих десяти роках в Україні мало бути поселено двадцять мільйонів німців, для яких, між іншим, мали бути приділені більші обшари землі. Тому німецько-гітлерівська окупаційна влада, проти волі українського народу, не дозволяла на ліквідацію колхозів і совхозів, щоб могли, згодом, передати їх німецьким колоністам. Український нарід мав стати виключно робочою силою для тих колоністів. Тому мала бути знищена українська провідна верства, чи взагалі інтелігенція, та зроблено все, щоб не допустити до росту нової інтелігенції і провідної верстви українського народу. Для українців мали бути дозволені початкові школи для навчання читати, писати та розпізнавати знаки вуличного руху і т. п. «освіта». Для реалізації тих напрямних і відповідно до них практичних заряджень Гімmlера і Коха, створена була для України окрема інституція, т. зв. «Зондеркомандо», яке спільно з німецько-гітлерівською окупаційною владою, вже в часі війни мали ті пляни реалізувати. І вони це систематично й послідовно реалізували, починаючи від нищення полонених українців із советської армії, через місцеву інтелігенцію і провідну верству, а кінчаючи на такій же провідній верстві й інтелігенції в Києві, включно з професорами університету і членами Академії Наук. Ба що більше, вони не обмежувалися на нищенні фізичних осіб. Вони нищили й українські ду-

хово-культурні надбання, як бібліотеки, музеї тощо. Вартісніші речі вони вивозили цілими скринями до Німеччини. Відомий приятель українців, проф. Ганс Кох, який в ранзі капітана німецької армії перебував тоді в Києві, звертав на те увагу чоловічим особам УНРади і радив протестувати проти того варварства німецької адміністрації. Але протести нічого не помагали.

Ті пляни і те знищення стверджують сьогодні й німецькі науковці, які все це досліджують.

Між нищенням жидівського і українського народів істотної різниці не було. Жидівський народ нищено тотально. В українському народі тотально нищено провідну верству, не допускаючи до росту нової, залишаючи при житті лише простолюття і то лише тому, що воно потрібне було як робоча сила. І то лише те простолюття залишилось, яке не противилось, чи не стояло на перешкоді німецько-гітлерівським колоніальним намірам і плянам. На підтвердження того можна навести безліч прикладів, яких одним з найяскравіших було нищення учасників відзначення річниці Базару в 1941 р. на Житомирщині.

Поза цим нищенням інтелігенції і культурних надбань українського народу, вивожено до Німеччини на роботу українську молодь обох статей, навіть 14-літніх. Їх ловлено на вулицях, на торговицях, біля церков, або німці примушували громадські управи таку молодь призначувати на роботи до Німеччини та видавати німцям. Цю молодь ладовано до товарових потягів і вивожено до Німеччини, подібно, як колись турки й татари гнали «в ясир». Різниця була лише та, що турки і татари «гнали в ясир» піхотою прив'язаних арканами людей до коней, а гітле-

рівці везли цю молодь в товарових вагонах, закритих ззовні. Молодь пробувала втікати ще по дорозі з потягів, або згодом з невільничої роботи. Їх ловили й замикали в т. зв. карних таборах, де їх морили голодом і побоями й знову повертали на роботу. Свідком такої процедури знущання над «непокірними» був автор цих рядків, який через брак місця в концентраційному таборі в Саксенгаузен сидів з іншими членами ПУН і ОУН в окремому мурованому бункері на подвір'ю такого карного табору в Бреці.

Коли б хотіти з чимось порівняти те, що німці в 1941-44 роках коїли в Україні, то сміло можна це представити таким рядом: половецька орда, кіпчацька орда, полчища Андрія Боголюбського, похід Джінгісхана, петрівсько-катерининські пожари і «прибирання к рукам», ленінсько-дзержинські «м'ясорубки ЧК», сталінсько-хрущовські нищення духово-культурної верхівки і голодова акція в Україні і тевтонсько-гітлерівське розбишацтво у відношенні до українського народу і України стоять в одному ряді. Хто кого перевищав в нищенні — про це скажуть історики.

Безперечно, що тим разом, це тевтонсько-гітлерівське розбишацтво, відбувалося в «цивілізованій» спосіб, в дусі ХХ століття, з приміненням найновіших здобутків техніки і хемії.

Розуміється, що хто міг, хто з українців відчував, що належить до категорії людей, які призначені на знищення, або на вивіз до Німеччини на невільничу роботу, той втікав чи то в глибоке підпілля, чи в «ліс», чи взагалі поза засяг того «Зондеркоманда», щоб лише зберегти своє життя і могли протиставитися тому гітлерівському розбишацтву. Іншого виходу не було для

розчарованого і обманеного українського народу. Про яке небудь замирення між українським народом і німецько-гітлерівською владою без радикальної зміни німецької «політики» відносно українського народу і України, не могло бути й мови.

Розуміється, що Українська Національна Рада в Києві з її завданнями, плянами і діяльністю стояла на перешкоді тим плянам Гітлера чи акції в тому напрямі німецько-гітлерівської окупаційної влади в Україні з Райхскомісаром Еріхом Кохом на чолі. Тому Райхскомісар Еріх Кох, за посередництва Гебінтскамісаріату в Києві, робив все можливе, і шукав та збирав найменші претексти, щоб зліквідувати УНРаду в Києві. А тому, що такої ліквідації зразу не можна було перевести, навіть отій бруталній і безоглядній гітлерівсько-гіммлерівсько-кохівській владі, тому вони всіма можливими для них засобами протиставилися акціям УНРади, їх паралізували, вишукуючи до того різні нагоди. З тим вони не скривалися, хоч тенденцій безпосередньо не виявляли, але й гнучкості не виказували. Для прикладу: при одних моїх відвідинах в Гебінтскамісаріаті, референт політичних справ Райнгард висловив «невдоволення» з того приводу, що в «Українському Слові», яке редагував Іван Рогач, популяризується комуніста Хвильового; іншим разом, той же сам референт висловив таке саме невдоволення з того приводу, що я у своїй статті в тому ж «Українському Слові» закликаю населення України гуртуватися навколо УНРади в Києві, ані одним словом не згадую про існування Райхскамісаріату в Рівному, чи Гебінтскамісаріату в Києві; ще іншим разом той же референт висловив таке ж невдоволення

з того приводу, що Українська Національна Рада опирається на ідеях Петлюри, а «Українське Слово» популяризує ті ідеї, але ніже словом ніде не згадується Скоропадського. Дальше, коли одного дня зайшов до Гебітскомісаріату і просив, щоб німецька адміністрація не забороняла доставки харчів до Києва, бо інакше Києву загрожує голод, а в тому й науковцям, то референт Франке цинічно відповів: хай науковці виїжджають з Києва на село, пощо вони сидять в Києві, чого вони тут шукають, а коли я відповів, що то є науковці, які продовжують свою наукову працю, яка нам потрібна, а деякі з них мають тут своє майно-доми, то референт Франке вже досить піднесеним тоном відповів прямо: їхня наукова праця зовсім непотрібна, а до майна чи домів вони не можуть мати претенсій, бо ж большевики всі доми знаціоналізували.

Ось такі і їм подібні розмови велися з референтами в Гебітскомісаріаті при різних відвідинках і інтервенціях. Ті розмови, згл. відповіді, чи завваги, вже не залишали жодних сумнівів до чого зміряє німецько-гітлерівська влада в Україні.

При тому треба згадати, що населення Києва, а в тому й ми, що приїхали до Києва із Заходу, таки голодувало. Бувало часто й таке, що ми сходилися до мешкання сл. п. Ольжича при вулиці Караваївській ч. 11. і тут п-ні Маруся (не пригадую прізвища), яка також приїхала з нами із Заходу, пекла привезений із села горох і той печений горох часто був нашим обідом і вечерою. Безперечно, що були й кращі дні тоді, коли українська поліція привозила харчі із села для себе і з того й нам дещо приділяла, або просто запрошувала на обід. А що робили інші

мешканці Києва? Таксамо «промишляли», але й для них українська поліція час-до-часу приділяла харчі привезені із села. Крім того були спеціальні кухні, в яких деколи й з нас дехто обідав. Бувало різно. Згадується сьогодні в добробуті на еміграції про це, як про щось далеке й минуле, а все ж таке приємно близьке, рідне.

В половині листопада 1941 р. Гебітскомісар Акманн запросив представників УНРади на конференцію. В конференції взяли участь: з німецької сторони Акманн, Райнгард, Франке і ще якісь уніформовані партійці, а від УНРади — проф. Микола Величківський, Осип Бойдуник і ще хтось, лише сьогодні не пригадую хто саме, та від української поліції у Києві сотн. Петро Войновський. Конференція скликана була з приводу запланованого відзначення 22. січня, а при тому й сл. п. Симона Петлюри, про що Президія УНРади повідомила Гебітскомісаріят. Мало це бути маніфестаційне відзначення, з'єднане з протимосковсько-більшевицькою демонстрацією. Конференція була напружена і доволі бурхлива. На відзначення 22. січня і Симона Петлюри Гебітскомісар не дозволив, мотивуючи тим, що мовляв, не все населення України визнає 22. січня, так само, як і не всі українці визнають заслуги Симона Петлюри, бо частина визнає Скоропадського. Отже ж, мовляв, відзначення 22. січня і Симон Петлюра, може викликати замішання між населенням України, що для німців є небажане з уваги на стан війни. При тому Гебітскомісар Акманн намагався вплинути на представників УНРади, щоб УНРада, дещо тісніше співпрацювала з німецькою адміністрацією, та щоб відмовилася від традиції й імени Петлюри.

При тому висловився досить зневажливо про Петлюру. Тут Голова УНРади, проф. Величківський, вже не видержав і досить різко зареагував проти тієї зневаги. Гебітскомісар Акманн з місця перепросив і заявив, що він зовсім не мав наміру зневажати Петлюру, лише хотів звернути увагу що краще було б не нав'язувати до традицій та імени Петлюри з якими не всі погоджуються і які не всі визнають, бо це може викликати замішання й ускладнення. На те проф. Величківський відповів, що він не бачить причин до ускладнень, а, навпаки, з іменем Петлюри можна успішніше протиставитися большевизмові і большевикам, які починають навіть тут у Києві і кругом Києва підносити голову, а німці проти того не реагують, як рівнож можна успішніше налаштувати життя українців (проф. Величківський цілий час говорив по-українськи, а Бойдуник перекладав).

Обидві сторони в нічому взаємно себе не переконали і на тому конференцію закінчено.

Але по кількох днях, оскільки не помиляюсь — дня 17. листопада 1941 р., політичний референт Гебітскомісаріят, Райнгард, знова запросив до себе представників УНРади і повідомив їх, що на доручення Райхскомісара Коха, чи Райхскомісаріят забороняє дальшу діяльність Української Національної Ради в Києві. На мій запит, чи Райхскомісаріят забороняє діяльність, чи розв'язує УНРаду, реф. Райнгард відповів: ми не є такі наївні, як вам, може, видається, щоб розв'язувати УНРаду створену українським громадянством, щоб вам дати аргументи проти нас, ми забороняємо діяльність, а ви можете розв'язувати УНРаду, або ні, це ваше діло, але припинення діяльності ви мусите перевести

так гладко, щоб не насторожити українського населення проти німецької адміністрації, а як ви це переведете, то ваша справа і ви за те відповідаєте персонально.

Розуміється, що ніхто нікого про жодне припинення діяльності УНРади не повідомляв.

20. листопада 1941 р. в Києві при вулиці Караваївській ч. 11., в мешканні сл. п. Ольжича відбулась нарада деякого з провідного активу ОУН, що тоді находився в Києві. В нараді взяли участь: ген. Капустянський, Олена Теліга, Олег Штуль, д-р Яхно, Зілінський і Бойдуник. Інших не пригадую собі. Ольжич основно з'ясував привним ситуацію включно з припиненням діяльності УНРади, та перспективи, які є перед нами в Україні. Нарада основно розглянула цю ситуацію і перспективи й вирішила, щоб всі провідні члени ОУН, які вже розконспіровані своєю дотеперішньою роботою на провідних постах, зокрема ген. Капустянський, Осип Бойдуник, Олена Теліга, Олег Штуль і інші, в якнайкоротшому часі покинули Київ і повертали на Захід, а ті, які ще не розконспіровані, мають залишатися в Києві для дальшої праці.

Вирішено такий порядок тому, що у нікого не було найменших сумнівів, що почнеться посиленна реалізація німецьких плянів, а тимсамим почнеться посилене переслідування українців, зокрема провідної інтелігенції та її нищення.

Ті передбачування в скорому часі виявилися правдивими. Вже на початку грудня 1941 р. почалися арешти, починаючи редакторами «Українського Слова» і «Літаврів», а саме: Івана Рогача, Олени Теліги, Олійника, Оршана-Чемеринського з дружиною і т. д. Всі вони згинули

геройською смертю розстріляні чи загазовані німцями. Нарешті «малорос» проф. Штепа осягнув дещо з того, до чого зміряв і за вірну службу німцям вони винагородили його функцією редактора «Українського Слова».

Згодом арештовано посадника міста Києва, Багазія, і головного директора ВУКО-СПІЛКИ, Перевертуна, а в Полтаві посадника міста, Борковського і так в безконечній черзі йшли даліші арештування та вистрілювання провідної української верстви. Посилено почало діяти «Зондеркомандо»...

В міжчасі вспів виїхати з Києва ген. Капустянський.

Мене було арештовано 20. грудня 1941 р. по обіді і загадково, без переслухання, того ж дня вечером, біля години 19. мене «звільнено» і направлено означеними вулицями на моє мешкання при вулиці Терещенківській ч. 13., мимо того, що то була вже поліційна година і на вулиці кожного стрічного «цивіля» без попередження стріляли. Коли я на те звернув увагу тим, що мене «звільняли», то мені відповіли, що я не маю чого боятися, лише «закричати», що йду звільнений з-під арешту до дому. Дехто з наших поліцистів зразу говорив, що мене звільнили і пустили вечером самого на вулицю на те, щоб мене вулична сторожа застрілила, щоб було менше клопоту зо мною.

Я пішов іншими, як мені вказало гестапо, вулицями, бічними, невидними і щасливо зайшов на своє помешкання, де мешкав і командант київської української поліції, сотн. Петро Войновський. Але ще тієї самої ночі, згл. ранком я втік з Києва при допомозі тієї ж української поліції сотн. Петра Войновського.

Припущення, що мене випустили вечером на вулицю на те, щоб застрілити, могло б бути підтвержене тим, що коли о годині 5-тій ранком я виходив з мешкання, то під брамою, як виявилось згодом, стояла гестапівська стійка — один чоловік в цивільному. Чому він мене не притримав — про це буде мова далше.

З Києва до Рівного я їхав тягаровим автом відомого артиста Кавалерідзе. Тим автом їхали також Улас Самчук і Сергій Литвиненко та ще хтось.

Переночувавши по дорозі в Житомирі, я 22. грудня 1941 р. приїхав до Рівного. 23. грудня, завдяки Уласові Самчукові, в Рівному я отримав перепустку до Львова, в якій було написано, що я маю їхати до Відня. Цю неясність в перепустці я використав і з нею заїхав до Берліну. Тому, що перепустка була важна на три місяці, тобто до 24. березня 1942 року, я використав її на поїздку Рівне-Львів-Берлін і з поворотом Берлін-Львів-Рівне-Київ та кількарязову поїздку Львів-Берлін.

НА ПЕРЕЛОМІ

До Берліну я приїхав з наміром дати Голові ПУН, полк. Андрієві Мельникові, звідомлення про ті страхиття і ситуацію в Україні, щоб спільно з ПУН цю ситуацію розглянути і знайти способи реакції на неї.

По моєму приїзді до Берліну, мабуть, 26. грудня 1941 року, Голова ПУН, ще того самого дня скликав нараду членів ПУН і провідних членів ОУН, які на той час перебували в Берліні. В нараді взяли участь: Голова ПУН полк. Андрій Мельник, Ярослав Барановський, Дмитро Андрієвський, Осип Бойдуник, Михайло Селешко і Михайло Мушинський.

Свої звідомлення я закінчив такою фразою: якщо Німеччина виграє війну і не змінить своєї політики до завойованих країн та народів на Сході, то за 50 років прийде до війни всіх слов'янських народів проти народу германського. На те Голова ПУН, з притаманним йому спокоєм, відповів: хоч як цікаво було б знати, що буде за 50 років, то все ж таки нам цікавіше було б знати і від вас почути, як, на вашу думку, нам сьогодні реагувати на ті страхиття і ситуацію в Україні, які ви нам представили?

На таке питання я був приготований і на нього я очікував, а тому подав таку свою концепцію: масове збройне повстання сьогодні є невказане; окупант ще сильний і може, під претекстом охорони воєнних інтересів, на таке повстання зареагувати тим, що знищить не лише українську провідну верству і інтелігенцію, але може здешаткувати український нарід в цілому. На таку нагоду окупант чекає. А такої нагоди ми не сміємо йому давати. Зрештою, з масового повстання і послаблення німецького окупанта можуть скористати большевики і повернути в Україну. А між тими обидвома претендентами на українські землі немає жодної різниці. Отже, яка користь для українського народу і України була б починати сьогодні масове повстання? Майже ніяка, крім моральної. Натомість, ми повинні і мусимо на сьогодні створити український суцільний фронт всіх українських політичних чинників, який протиставився б всіми можливими засобами німецько-гітлерівському розбишацтву в Україні, включно до відповідної акції на міжнародньому форумі. Такий суцільний фронт повинен бути оформлений в Українську Верховну Раду (УВР), в склад якої входили б представники всіх українських політичних угруповань, як тих, які сьогодні активно діють, як і тих, які свою діяльність припинили. Така Рада повинна перебрати керівництво дальшими визвольними змаганнями, а тим самим кожночасно розглядати і рішати про методи, способи і засоби дальших визвольних змагань українського народу на сьогодні і на майбутне. Крім тих заходів — говорив я дальше — треба вислати відповідне меморандум до Гітлера, в якому слід було б звернути його увагу на ті

страхиття в Україні і можливу реакцію на них народніх мас, та просити припинити ті страхиття і змінити політику супроти України, тим більше, що, як нам відомо, є багато провідних німецьких діячів, а в тому й міністер для Сходу Європи, Розенберг, які з тією політикою Гітлера незгідні. Це меморандум повинні підписати: Голова УНРади в Києві, проф. Микола Величківський, Голова УНРади у Львові, Митрополит Андрій Шептицький, Заступник Голови Директорії, Андрій Лівичський, колишній Гетьман України, Павло Скоропадський і Голова ПУН, полк. Андрій Мельник. (Бандери тоді не брано до уваги тому, що сидів в концентраку). Крім того, окремо повинно бути вислане меморандум до Райхскомісара Еріха Коха в Рівному, в якому також треба звернути увагу на ті страхиття, які можуть поважно ускладнити німецьку політику на сході і нанести шкоду німецькій адміністрації в Україні, а тим і ускладнити економічне питання в Україні. Це меморандум повинен підписати вже лише Голова УНРади в Києві, яка не розв'язана, проф. Микола Величківський.

Над тією моєю концепцією відбулась основна дискусія учасників наради. У висліді цю концепцію повністю одобрено.

Коли концепція була одобрена я поставив запит, як бути, коли б Заступник Голови Директорії Андрій Лівичський, відмовився підписати меморандум, яке мав би підписати також Павло Скоропадський. На те полк. Андрій Мельник з місця відповів, що не може бути й сумніву, що першенство має Заступник Голови Директорії, Андрій Лівичський.

Ця концепція і ці рішення це вже був наг-

лядний перелім у дотеперішній внутрішній визвольній політиці ПУН і ОУН.

На черзі Голова ПУН поставив учасникам запит: хто практично мав би цю концепцію реалізувати? Один з учасників поспішив запропонувати: хто поставив концепцію, той і повинен її практично реалізувати. Пропозицію я прийняв без вагань. Тоді Полковник доручив мені і Дмитрові Андрієвському виготовити в українській мові проєкти обидвох меморандумів. Ті проєкти згодом узгіднено, а на німецьку мову переложили їх, якщо не помиляюсь, Михайло Мушинський і молодий студент політичних наук, тоді німецький вояк у мундурі, Хомінський, що якраз в той час перебував у Берліні.

З готовими меморандумами я виїхав з Берліну, щоб зібрати підписи. В першу чергу йшлося про підпис Голови УНРади в Києві, проф. Величківського, який жив в Києві. Їдучи до Києва, по дорозі я вступив до Львова, щоб поінформувати полк. Романа Сушка і інж. Володимира Мартинця та Олега Ольжича, який також вже повернув з Києва, про рішення в Берліні. Ген. Миколи Капустянського на той час ще не було у Львові. По дорозі з Києва до Львова він зупинився на Волині для підпільної праці. Полковник Сушко не мав жодних застережень ані до концепції, ані до рішення. Натомість Мартинець і Ольжич висловили свої застереження до концепції, а тим самим і до рішень. Крім того Ольжич був проти того, щоб я їхав до Києва тому, що в Києві — як він говорив — гестапо шукає за мною «гончими листами». Ані тих застережень, ані Ольжичевої остороги я не міг взяти до уваги тому, що я мав доручення від Голови ПУН, якого ніхто не мав права мі-

няти і яке я мусів виконати, що я й заявив моїм співрозмовцям. Тоді Ольжич остеріг мене, щоб я у Києві не йшов на своє старе помешкання, яке напевно є під наглядом гестапо. Натомість дав мені адресу і кличку до зв'язкової в Києві, якої імені тепер не пригадую, а яка перебуває тепер в ЗДА.

До Києва, з відомою перепусткою, я їхав потягом з транспортом вояків і приїхав туди 13. січня 1942 р. о годині другій по обіді. Зв'язкової в Києві під поданою Ольжичем адресою я не найшов. Чому, не знаю. Старша пані, яка відкрила двері, коли я застукав, сказала, що така дівчина тут не живе. Тоді я, бічними вуличками, почав наблизатись до свого давнього помешкання при вулиці Терещенківській. Коли доходила поліційна четверта година по обіді, я рішився таки піти на своє старе помешкання, що було менш ризикованим, як залишатися на вулиці (ну й чого?), де мене могли без попередження застрілити, або, в найкращому випадку, заарештувати, що також закінчилося б смертю в Бабиному Яру, чи в якомусь іншому загазованому авті. Коли я застукав, двері відчинила п-ні Войновська, яка побачивши мене, попала в паніку і почала — дещо за голосно — звертати мені увагу, що я безвідповідальна людина, коли приїхав до Києва, де за мною шукає гестапо, та наражую себе і їх на небезпеку, коли приходжу на квартиру, яка напевно є під доглядом. Я почав її заспокоювати і просити, щоб вона так голосно не говорила, бо тим криком може звернути увагу сусідів і може прийти гестапо, а коли буде тихіше і спокійніше говорити, то гестапо може й не прийти. Пані Войновська заспокоїлася, але по хвилі кудись вийшла, зали-

шаючи мене в помешкані самого з маленькою в пеленках донечкою Оксанкою. За хвилину дитина проснулося і почало сильно плакати. Нічого не помагали мої завивання в коці і гойдання на руках. В часі того плачу почалось стукання у двері, але не умовлене з п-нею Войновською. Що робити? Відкривати чи не відкривати? Відкрити — може бути гестапо, яке може й не звернути на мене уваги. Невідкривати при тому плачеві дитини — може бути підозрілим і зверне увагу і на мене. Рішаюсь відкривати. Відкрив і передомною, віч-на-віч стоїть умундурований гестапівець, який зразу по український питає чи сотник Войновський є в дома? Я прошу гестапівця до середини на коридор. Він входить і я відповідаю, що сотника Войновського не має в дома, але скоро прийде. Ну то я прийду пізніше відповідає гестапівець. Ні — відповідаю я, ви вже тут заждете, аж прийде сотник Войновський. При тому я замкнув вході двері на ключ і ключ сховав до кишені. На те гестапівець говорить вже до мене: пане Бойдуник, якщо я не зрадив і не видав вас тоді, коли ви 21 грудня ранком виходили з дому — бо ж то я стояв тоді біля брами вашого дому — то я не зраджу і не видам вас і сьогодні. Я подякував, але й заявив, що я йому вірю, але до віри я хочу ще бути й певним. В тій хвилі на умовлений стук я відчинив двері і увійшла п-ні Войновська, яка, побачивши гестапівця, таки добре збентижилася. Гестапівець звернувся до п-ні Войновської гейби зо скаргою на мене, що я не хочу його випустити з хати. На це п-ні Войновська відповіла, що то не є її справа і вона до того не хоче мішатися. Для гестапівця не залишалось нічого іншого, як сісти і ждати на

сотника Войновського. За якийсь час прийшов очікуваний сотник Войновський і, побачивши гестапівця і мене, також дещо змішався, але не втратив рівноваги і форми, та попросив мене і гестапівця до окремої кімнати, де, звертаючись до гестапівця поімени, як свого знайомого, сказав таке: слухай (Іване?), якщо пану Бойдуникові тепер в Києві впаде волос з голови, то тобі впаде голова з плечей. Гестапівець був тим сильно діткнений і збентежений і тому я вийшов з кімнати. Що вони між собою даліше говорили — мені не відомо. Але потім ми розпрощались по дружньому з тим гестапівцем. Але з квартири сотника Войновського мене перевели потім на мешкання проф. Величківського, оскільки не помиляюсь при вулиці Костельній ч. 5. По виясненні про що йдеться, проф. Величківський підписав меморандуми й меморандум до Гітлера я забрав з собою, а до Коха залишив у Професора, щоб він його вислав адресатові. По підписанні меморандумів проф. Величківський запровадив мене на мешкання своєї замужньої дочки, де я й переночував.

В міжчасі лікар д-р Яхно, лікував прискореним темпом моє сухе запалення олегочної.

Впродовж тих днів Петро Войновський і Теофіль Бак організували мій виїзд з Києва. Була це складна справа, тимбільше, що за мною таки шукало гестапо.

Повертати мав я потягом так як і приїхав, до якого мали мене запровадити вояки українці-буковинці в німецьких мундурах, які мали ждати на мене біля залізничного двірця, щоб запровадити через військову стійку, яка контролювала перепустки чи виказки тих, що йшли на двірець. В означену годину Теофіль Бак

прийшов забрати мене від проф. Величківського, не щоб провадити мене до станції, бо того з конспіративних оглядів йому невільно було робити лише, щоб яких 50-100 кроків йти за мною, щоб знати чи я зайду до станції та чи станеться що зо мною. Тут я не згадую того, як на вулиці стрінув мене один з членів УНРади, але біля якого я не зупинявся, а він хрестився, як перед з'явою.

Коли я вже доходив до стійки, вояк-українець, скорим кроком вийшов напроти мене і понімецьки соковитими словами почав мене лаяти, що я занедбую службу і що він напише до команди рапорт, щоб мене звільнили із служби. При тому відібрав від мене течку в якій було меморандум і попрямував на станцію, а за ним я, «оправдуючись». Стійка почувши, що вояк лає якогось цивіля за занедбування в службі, вже й не питала за перепустку. Вояк-українець запровадив мене до потягу в якому сидів другий вояк-українець, на зарезервованому місці, який їхав зо мною аж до Бердичева. В Бердичеві ми розпрощались і я щасливо повернув до Львова, виконавши в Києві своє завдання.

УКРАЇНСЬКА ВЕРХОВНА РАДА

І так українці на своїй рідній землі даліше жили життям понижуючим людську гідність, переслідувані й гнані, непевні дня ані ночі, щоб не бути заарештованим і знищеним і то лише за те, що домагалися права на своїй землі жити свободним життям, своїми національними звичаями.

Я зумисне дещо подрібніше описав мое арештування в Києві та мою першу втечу з Києва і поворот до Києва та виїзд з нього, щоб фактами вказати й підкреслити, що українські націоналісти, зокрема члени ОУН, та взагалі українські патріоти, що служили в українській поліції в німецькій системі, при німецькому війську, чи навіть в гестапо, байдуже в якому характері, вони ніколи не забували про їхній обов'язок служити українській справі і допомагати тим українцям, які тій справі служили, чи взагалі допомагати українському народові. Це ми повинні собі усвідомити і повсякчас пам'ятати, щоб не повторити помилок, а навіть злочинів, які траплялись в другій світовій війні, зокрема по звільненні українських земель з-під московсько-большевицької окупації. Безперечно, що,

як у кожного народу, трапляються виродки, що «для лакомства нещасного і панства лукавого» зраджують український нарід і його інтереси, або, може, роблять таке несвідомо, чи з глупоти. Але, заки їх карати, треба кожную справу основно провіряти і передавати до розгляду чи покарання компетентним до того органам, навіть в часі революції чи походу. Самосуди мусять бути не лише заборонені, але й строго карані.

Збірка інших підписів під меморандумом вже не справляла таких великих труднощів. Всеж таки, Заступник Голови Директорії, Андрій Лівницький, підписав меморандум під умовою, що на ньому не буде підпису Павла Скоропадського. Тому на місце Павла Скоропадського меморандум підписав ген. Омелянович-Павленко (старший), як голова централі Комбатантів.

З підписаним меморандумом я повернув до Берліну. Тут зроблено з нього 25 фотокопій і оригінал, з датою 15. січня 1942 р., переслано Гітлерові, а фотокопії згодом всі використувано в зовнішній акції, роздаючи їх чужинецьким амбасадорам, акредитованим при німецькому уряді, а через деяких з них і даліше на Захід. Про цю справу мігби основніше розповісти Михайло Селешко і Михайло Мушинський.

Таким чином реалізовано одну частину концепції, згл. рішення ПУН з кінця грудня 1941 р. Тепер залишалася до реалізації друга частина, а це — організування суцільного визвольного фронту і створення Української Верховної Ради. Згідно з берлінським рішенням ПУН з грудня 1941 р., розмови з представниками поодиноких українських угруповань, які активно діяли («бандерівці») і тих, що припинили свою діяль-

ність (УНДО, УСРП і ФНС), тобто тих, які на-
ходилися в Краю, припали на мене, що ще й
окремо доручив мені Голова ПУН. З СГД, з Па-
влом Скоропадським в Берліні, доручено розмо-
вляти інж. Дмитрові Андрієвському.

Розмови я перевів з Василем Мудрим і Юлі-
яном Павликовським (представники УНДО),
Дмитром Палієвим, Миколою Шлемкевичем і
Степаном Волинцем (представники ФНС), та
Матвієм Стаховим (представник УСРП). Ніхто
із співрозмовців не заперечував потреби порозу-
міння та суцільного визвольного фронту і його
оформлення, але самотній Василь Мудрий дав
згоду співдіяти в тому напрямі, а Юліян Павли-
ковський приобіцяв підтримати створений вже
центр. Інші співрозмовці відмовились співдіяти,
кожний з інших мотивів, над якими тут не бу-
ду зупинятись.

З «бандерівцями», чи ОУНСД (Самостійники
Державники), як вони тоді себе іменували, пере-
говори затягнулися. В тих переговорах представ-
никами від ОУН були Осип Бойдуник і Онуфрій
Максимів, а від ОУНСД Степаняк і Іван Клим.
Через брак місця я тут не буду подрібно зупи-
нятися над перебігом тих розмов та над тією по-
пельничкою, якої представник ОУНСД, по ста-
рій навичці, у своїй «дипломатичній зручності і
тонкості», намагався ужити як аргументу, який
мав би був переконати представників ОУН в
слухності вимог ОУНСД. Про це вже було десь
написано. Тут лише вважаю за вказане ще раз
пригадати, що навіть по тій «попельничковій
аргументації», переговори продовжувалися при
дещо зміненому складі представництва ОУНСД,
до якого тим разом належав о. д-р Іван Гриньох.

Коли переговори добігали до успішного за-

вершення і вже обговорювано склад Української Верховної Ради, наступили арешти представників, згл. представника ОУН. Оставші на волі члени ПУН, чомусь не продовжували, згл. не фіналізували переговори з ОУНСД, лише 24. квітня 1944 р. створили Всеукраїнську Національну Раду, до якої входили представники Української Національної Ради в Києві, Української Національної Ради у Львові і Української Народної Ради Закарпаття. По якомусь часі, бо щойно 15. липня 1944 р. ОУНСД («бандерівці»), створили Українську Головну Визвольну Раду. Таким чином замість одного, постали два визвольні центри. Розуміється, що це ускладнювало визвольні змагання й визвольну політику так внутішню, як, і то зокрема, зовнішню. Тому вже на еміграції в Братіславі, з ініціативи Президії Всеукраїнської Національної Ради, у вересні і жовтні 1944 р., відбулися розмови між представниками обох Рад в напрямі їх злиття, або принаймні співпраці. Представниками від ВУНРади були колишній міністр Карпатської України, Юліян Ревай і д-р Зенон Городиський, від УГВРади — сл. п. Іван Багряний і інж. Євген Врецьона.

Переговори до нічого істотного не довели, бо УГВРада, згл. її представники, вважали, що УГВРада є «революційним урядом України» і як така є самотнім речником визвольних змагань і репрезентантом українського народу. А тому ВУНРада може приступити і влитися до УГВРади. Розуміється, що то була вимога, якої ВУНРада не могла прийняти і на тому переговори й закінчилися через непогамовані і нічим неоправдані амбіції «бандерівців», тобто ОУНСД і УГВРади.

Мимоходом слід тут пригадати, що ті самі амбіції виявили і ті самі вимоги поставили представники ОУНР, як тоді знову переіменувалися і назвали себе «бандерівці», на Комісії Реорганізації Державного Центру в 1948 р.: щоб УГВ-Раду визнати як державний центр в Краю, і щоб це визнання було включене до «Тимчасового Закону про реорганізацію ДЦ УНР». Цю вимогу ОУНР на Комісії підтримував Василь Мудрий. В протигагу до тієї вимоги ОУНР, ОУН поставила свою вимогу, щоб так само як УГВРаду, визнати й ВУНРаду. По довгих дискусіях і спорах на Комісії, ОУНР незаметно припинили видвигання тієї вимоги, а тому й ОУН не видвигала своєї вимоги. Цю саму історію повторили представники УГВРади в 1951 році, коли Виконавчий Орган УНРади, зокрема д-р Степан Витвицький, намагався знайти якийсь «модус вівенді» для співпраці між Виконавчим Органом УНРади з УГВРадою. Закінчилося це такою самою невдачею як в 1948 р. на Комісії Реорганізації ДЦ УНР.

В міжчасі, коли велися ті розмови про творення суцільного фронту і творення спільного центру в 1942-44 роках, в Україні розвивалась партизанська акція, започаткована «Поліською Січчю». Не буду над тим розвитком і еволюцією тут зупинятися тому, що про це вже є по-важна література. В цій еволюції від «Поліської Січі», до Української Повстанської Армії, а згодом виникнення другої УПА і в боротьбі між тими двома УПА, були моменти трагічні, від яких лице соромом паленіє на саму згадку про них. Цей сором за цю трагедію, як і інші братовбивства буде палити й нащадків з покоління в покоління — і як про Святополка Окаянного —

пригадуватиме й остерігатиме перед повторенням такої, чи їй подібної сваволі і розбишацтва.

Коли йдеться про ОУН, то питання партизанки, належало до Військової Референтури ПУН. Зв'язок від ПУН з партизанами вдержував полк. Роман Сушко, який для того зв'язку їздив до партизан, або делегати партизан приїздили до нього, згл. Військової Референтури. Іншої форми зв'язку ПУН з партизанами не було. Чи партизани вповні предержувались напрямних і вказівок Військової Референтури ПУН, це вже інше питання. Про арешти, розстріли чи іншого способу мордування українців, а в тому й членів ПУН, та інших провідних і рядових членів ОУН в часі другої світової війни я вже вгорі дещо згадував, а крім того про ті речі є вже поважна література і тому я тут над тим зупинятись не буду.

РЕАКЦІЯ НА НІМЕЦЬКІ СПРОБИ ВИКОРИСТАТИ УКРАЇНЦІВ В ОСТАННІЙ ФАЗІ ВІЙНИ

Коли друга світова війна добігала до трагічного (для Німеччини) кінця, тоді німецько-гітлерівський уряд «пригадав» собі про існування поневолених Советами, а також Німеччиною Гітлера, народів, а в тому й українського народу, та його значення в боротьбі з московською імперією. А тому, що більшість українських політичних провідників сиділа в концентраційних таборах, запроторена туди тимже урядом, а інших загнано переслідуваннями в найглибше підпілля, а ще інших стероризовано, застрашено і заставлено мовчати, не згадуючи тут тих, яких розстріляно, німецько-гітлерівському урядові не залишалося нічого іншого, як припинити терор та звільнити політичних провідників з концентраційних таборів і тим злагодити вороже наставлення українського народу до Німеччини, щоб могли розпочати з українцями розмови про спільний, тепер вже оборонний, похід проти ССРСР.

Той крок німецького уряду не можна схарактеризувати навіть відомим прислів'ям —

«ліпше пізно, як ніколи». А вже напевно того прислів'я не можна примінити тут, коли взяти до уваги, що навіть тоді той уряд відмовився проголосити декларацію, що визнає державницькі аспірації українського народу і зрікається всяких претенсій на українські землі. Іншими словами, той уряд не хотів відмовитися від «Майн Кампфу» і інших плянів Гітлера-Гімлера-Коха відносно українського народу і України. При такій поставі того уряду хіба можна було поважно трактувати ініціативу і заходи того уряду про замирення з українським народом та згоду на творення Українського Національного Комітету і Української Національної Армії?

Тому розмови з речниками того німецько-гітлерівського уряду закінчилися невдачею. Що згодом дався дехто зловити на ці підступні залицяння, фрази і маневри того уряду, який підставив свого міністра для східних справ Розенберга а згодом міністра внутрішніх справ, Гімлера, щоб ті, а не міністер зовнішніх справ, Ріббентроп, пактували з українцями, обіцяли і давали дозвіл на творення Українського Комітету і організування Української Національної Армії, що наглядно означало, що той уряд трактує українську проблему, як внутрішню справу Німеччини, то це свідчить лише про політичну наївність і невиробленість тих людей, які на такі маневри далися зловити. Сьогоднішнє виправдування своєї наївности тим, що, мовляв, листа-дозвіл міністра Розенберга доручив урядовець міністерства зовнішніх справ, свідчить про чергову наївність. Це ще невичерпана тема, на яку вже дещо написано, а, здається, буде написано ще більше.

Все ж таки самотнім додатнім явищем при тому було те, що на цю ініціативу гітлерівських чинників українці зареагували суцільним фронтом всіх тоді діючих політичних речників, які між собою домовились, спільно уповноваживши до розмов полк. Андрія Мельника. І хоч полк. А. Мельник згодом, коли німці відмовились піти назустріч українським вимогам, про які вгорі згадано, зложив ті уповноваження і відмовився від дальших розмов з німцями, то це зовсім не підважує історичного значення того примирення і порозуміння між собою всіх українських політичних чинників. Це доводить, що в українців наступила поважна зміна і що в поважній ситуації, для поважних справ, де в гру входить український національно-державницький інтерес, українські політичні чинники, а з ними й увесь український нарід, вміють вже і зуміють і на майбутнє «одностайно стати» і «тягнути в один гуж», як того вимагав і до того змріяв гетьман Іван Мазепа.

КОНСОЛІДАЦІЯ

Друга світова війна закінчилася. Як вона закінчилася — всім відомо. Але не закінчилися українські визвольні змагання. Український нарід в Україні змагався з наїзником даліше. А українські політики, зокрема на еміграції — по хвилевій передищі — даліше між собою спорили, чого одним з багатьох виявів була т. зв. «таборова політика». А поруч з тим почалась горезвісна «репатріяція». Ця насильна і безправна «репатріяція», а при тому ще «таборова політика», доводили до розпуки українських громадян, зокрема нову підсоветську еміграцію, яка дещо інакше уявляла собі «західняків» і їх ідеалізувала, а тепер розчарувалася і попала в зневіру. Деякі з них почали уникати політичних угруповань і політики, а навіть були випадки переходу в чужонаціональний табір. І тому треба було прискореним темпом діяти, щоб тому всьому положити кінець.

В ПУН надаліше обов'язувало берлінське рішення з грудня 1941 року про творення суцільного визвольного фронту з одним керівним політичним центром. Треба було продовжувати заходи для його реалізації. Тому, я, як той, яко-

му в грудні 1941 року доручено ті заходи реалізувати, в порозумінні з Головою ПУН полк. Андрієм Мельником, зразу таки в червні 1945 року написав і циклостилевым друком видав брошуру п. н. «Нова дійсність і наші завдання». В тій брошурі я дав огляд тієї дійсности, в якій знаходиться Україна та її визвольні змагання, а в тому й українська еміграція, та вказав на її завдання. При тому вказано в тій брошурі, що до виконання тих переважливих, але не легких, завдань є необхідним, щоб українська еміграція була об'єднана і щоб всі сили були сконсолідовані в один суцільний фронт із спільним для всіх керівним і диспозиційним центром, згл. центрами окремим для політичних завдань і іншим для суспільно-громадських завдань.

Як автор брошури розумів консолідацію на відтинку політичному, видно з наступної цитати тієї брошури:

«Під теперішню пору над фактом існування традиційного переємника Голови Директорії з часу існування української держави у формі Української Народньої Республіки в рр. 1918-20, не можна перейти до порядку денного, так же само, як не можна перейти до порядку денного над фактом існування інших українських політичних чинників, осередків, рухів... Думаємо, що переємник зрозуміє вагу хвилі і, будучи спадкоємцем і наслідником Голови Директорії, зробить все можливе, щоб можна було створити відповідаюче колишній Директорії верховне керівне тіло для ведення дальшої визвольної боротьби за відбудову Української Суверенної Держави».

Коли взяти до уваги чвертьсторічну боротьбу з політикою Уряду УНР, яка (боротьба) до-

ходила до майже заперечення самого Уряду УНР, і то не лише з боку українських націоналістів і ОУН, то навіть той ляконічний, вступний, але багатомовний зворот до «спадкоємця і наслідника Голови Директорії» був поважним кроком до визнання Уряду УНР та до замирення і консолідації на його базі. На жаль, члени (тоді у Ваймарі) на поспіх реорганізованого Уряду УНР не зрозуміли, чи не хотіли зрозуміти того кроку ПУН і ОУН, та заінтерпретували його, як вимогу «ліквідації» уряду УНР і з датою 3. серпня 1945 р. написали до наступника Голови Директорії Андрія М. Лівичького, свої «міркування», в яких пропонували відкинути пропозиції ПУН-ОУН відносно консолідації, пропонуючи від себе, що «коли б представники тих чи інших політичних угруповань заявили Панові Президентові (так титулували вони тоді Заступника Голови Директорії) свою готовість до співпраці й співвідповідальности в рамках нашої Державної Організації, ніщо не стануло б на перешкоді до такої реорганізації Уряду УНР, яка була б відбитком найширшої консолідації наших сил». З написаного виходить, що автори тих «міркувань» зовсім не вчувалися в дійсність і ситуацію в якій находився Д. Ц. УНР, витворену впродовж двадцятьп'ять років, ані не завдали собі труда глянути в майбутнє визвольних змагань. Члени Уряду УНР, автори тих «міркувань», перейшли над чвертьсторічними боевими визвольними змаганнями до порядку денного і повернули, чи стали на позиції з 12. листопада 1920 року. Ба що більше, з тих «позицій», у своїх «міркуваннях» вони почали і повели дуже некоректний наступ на український націоналізм і ОУН, здається думаючи, що «настала їхня до-

ба», в якій і український націоналізм і ОУН будуть зметені з лиця землі. Інакше того наступу в тих «міркуваннях» тодішніх членів Уряду УНР не можна б собі пояснити. Якщо б ПУН і ОУН були зареагували на ті «міркування» членів Уряду УНР так, як ті члени Уряду зареагували на конструктивні й доброзичливі пропозиції ПУН, то до консолідації напевно ніколи було б не дійшло.

В міжчасі в Бад Кіссінгені відбулось засідання ПУН, в якому взяли участь: Голова ПУН полк. Андрій Мельник, ген. Микола Капустянський, д-р Яків Шумелда, Кость Мельник і я. Інж. Дмитро Андрієвський участі в тому засіданні не брав тому, що він ще в травні 1945 року, користаючи з транспорту бельгійців, повернув до Бельгії, а згодом поїхав до ЗДПА, і участі в консолідаційній акції, ані згодом в творенні Української Національної Ради, не брав. На тому засіданні ПУН основно розглянув дотеперішні консолідаційні заходи і їх одобрив.

В порозумінні із Заступником Голови Директорії Андрієм М. Лівіцьким, Голова ПУН, полк. Андрій Мельник, скликав до Бад Кіссінгену на день 1. серпня 1945 р. Конференцію представників Державного Центру УНР, Організації Українських Націоналістів Самостійників Державників (так називали себе тоді «бандерівці»), Організації Українських Націоналістів і Союзу Гетьманців-Державників. Предметом розгляду Конференції, як зазначено було в запрошеннях з дня 17. липня 1945 р. було:

1. Унормування відносин в українському політичному секторі і остаточне оформлення українського політичного осередку по думці вну-

трішньої національної солідаризації і всеукраїнської репрезентації на зовні;

2. Унормування відносин в українському суспільно-громадському секторі й остаточне створення централі для суспільно-громадських справ в питанні допомоги українській еміграції й виступів назовні в тих же справах перед компетентними властями;

3. Обговорення питань військового характеру.

Дня 1. серпня 1945 року, в означену пору явилися представники лише трьох політичних чинників, а саме: Д. Ц. УНР, СГД і ОУН. Представник ОУНСД не явився. З того приводу Конференцію відложено на день 9. серпня. Коли представник ОУНСД й того дня не з'явився, тоді Конференція відбулась в складі представників: від Д. Ц. УНР — Заступник Голови Директорії Андрій М. Ливицький і Суддя Віктор Соловій, від СГД — інж. Рознатовський і кол. посол до польського Союму Сеґейда, від ПУН-ОУН — Голова ПУН полк. Андрій Мельник і я.

На Конференції Голова ПУН предложив до розгляду проєкт «Деклярації», яку мали б узгодити, схвалити й підписати учасники Конференції. В тій «Деклярації» пропоновано створити:

1. Всеукраїнську Верховну Раду (на місце кол. Директорії УНР);
2. Український Передпарлямент;
3. Українську Суспільно-Громадську Централю;
4. Об'єднання Українських Комбатантів;
5. Український Найвищий Трибунал.

Для кожної з тих інституцій в «Деклярації» пропоновано їхні завдання та їхній склад.

На жаль, на тій Конференції не досягнуто пропонуваного порозуміння тому, що представники Д. Ц. УНР стали на становищі «міркувань» членів Уряду УНР, про які вгорі була згадка. Але на тій Конференції «проломано леди» на шляху до консолідації, бо всі учасники визнали її потребу. З тієї Конференції списано і підписано всіма учасниками «Висліди», в яких сказано:

«У висліді виміни думок учасників Конференції стверджено потребу порозуміння якнайширших українських політичних сил, діючих у боротьбі за Суверенну Соборну Українську Державу... Конференція вважає за конечне притягнення до участі в такому порозумінні інших, незаступлених в теперішньому складі Конференції, політичних організацій».

В тому напрямі йшли заходи, зокрема з боку Д. Ц. УНР і ПУН. В часі тих заходів до Європи приїхав був з Канади голова ПАУК, о. д-р Василь Кушнір, і запропонував посередництво в тих заходах. У висліді того посередництва, в в днях 12. і 13. березня 1946 р. у Франкфурті н/М відбулась чергова Конференція, в якій взяли участь, згідно з щойно цитованими «Вислідами» кіссінгенської Конференції, представники всіх тоді існуючих, хоч і не всіх діючих, українських політичних угруповань. На тій Конференції створено «Контактну Комісію» на таких схвалених засадах: «Теперішні складні і несприятливі для нас міжнародні відносини, важке становище нової української еміграції і, зокрема, її неозначений та неоформлений під правним оглядом стан, промовляють переконливо за необхідність об'єднатися всім зорганізованим українським національно-політичним гру-

пам до спільної, чесної, льюальної співпраці над внутрішнім консолідаційним процесом нашої еміграції на демократичних підставах і над унаглядженням цього процесу на закордонному (зовнішньо-політичному) відтинку. За передумову практичного переведення в життя дійсної консолідації зібрані представники політичних груп уважають однозгідно такі засади: а) Здорове громадське і політичне життя нації має базуватися на твердих принципах права і християнської моралі. б) Усі політичні чинники осуджують як суперечні з правом і мораллю та як шкідливі у житті нації, зокрема для її нормального розвитку, всякі прояви морального та фізичного терору. в) Усі політичні групи якнайрішучіше відкидають усякі тотально-монопартійні тенденції, як фашистівського і націонал-соціалістичного, так і большевицького характеру, та спільними силами поборюватимуть їх у кожній ділянці українського життя. г) Українські політичні чинники визнають у публічному житті нації такі основи для реалізації консолідації: свобода думки і слова, взаємна льюальність, чесна критика відмінних поглядів та порозуміння в справах одностайних політичних виступів назовні. Одночасно виключають поборювання осіб, ідей і рухів засобами клевети, інсинуації, очорнювання та денунціяції».

Такі засади схвалено на Конференції 12.-13. березня і на таких засадах створено «Контактну Комісію», до якої вступили представники всіх українських політичних, існуючих тоді, угруповань, а саме: Українське Національно-Демократичне Об'єднання, Українська Соціалістично-Радикальна Партія, Українська Соціал-Демократична Робітнича Партія, Українська Партія Со-

цїялістів Революціонерів, Організація Українських Націоналістів, Організація Українських Націоналістів Самостійників Державників, Український Національно-Державний Союз, Союз Гетьманців Державників, Українська Революційно-Демократична Партія. По п'ятьох місяцях існування Контактної Комісії, дня 14. липня 1946 року, створено Координаційний Український Комітет (КУК) «для погоджування своїх (угруповань) плянів і починів у веденні визвольної боротьби». Прийнявши «засади «Контактної Комісії», КУК схвалив для себе ще такі додаткові резолюції:

«І. Українські політичні організації, маючи на оці найвище національне добро, увійшли між собою в контакт з метою переводити внутрішнє упорядкування українського політичного і громадського життя та координування національно-визвольних зусиль.

ІІІ. До цієї акції можуть приступити тільки такі українські національно-політичні організації, які повнотою приймають постанови з дня 12. березня 1946 р. і зобов'язуються їх виконувати».

Дня 4 вересня 1946 року, на першому діловому засіданні КУК, представники ОУНСД заявили, що вони не візьмуть участі в працях КУК тому, що — мовляв — ОУНСД ніколи не годилися на прийняття постанов (засад) з 12 березня 1946 р. У своєму Комунікаті ч. 2. КУК ствердив, що представники ОУНСД «заперечили правдиві факти», бо на засіданні Контактної Комісії дня 6. червня 1946 р. представники ОУНСД «після малих редакційних поправок заявили, що цю резолюцію приймають без застережень». Так чи інакше, ОУНСД до КУК не належала.

При тому «Делегати ОУНСД пропонували здійснити порозуміння політичних груп тільки для еміграції. Натомість вони заявляли, що в Україні всі політичні групи сконсолідовані в УГВР, яку ОУНСД визнає, і пропонує це вчинити і всім іншим політичним групам». На пропозицію ОУНСД, КУК відповів, що «УГВР була створена щойно в липні 1944 р. для партійної політики ОУНСД. КУК заявляє, що ніяка інша політична група, окрім ОУНСД, не брала і не бере участі в УГВР», а тому, «відкидаючи намагання однієї групи підпорядкувати собі все українське політичне життя, Координаційний Український Комітет визнає, що ведення нашої визвольної боротьби є справою цілої нації, а не однієї партії».

По таких в'ясненнях ОУНСД до КУК не вступила.

Перетворюючи Контактну Комісію в Координаційний Український Комітет, його учасники схвалили ще й таку резолюцію:

«VIII. Усі політичні організації ставлять собі за дальше завдання, після успішного переведення координації, довести до консолідації українського політичного життя в спільному керівному осередку».

В жовтні 1946 року, як вже в Розділі про II-й ВЗУН сказано, відбулась Конференція Організації Українських Націоналістів. Ця Конференція повністю одобрила заходи ПУН в напрямі консолідації, байдуже, що етапами через КК і КУК, а при тому схвалила наступну резолюцію-тезу:

«Організація Українських Націоналістів, нотуючи нині наявність різних політичних угруповань, а з тим і неминучість міжпартійного су-

перництва, стверджує, що всяка політична боротьба мусить провадитися в межах високих засад національної моралі, честі і гідності, одним словом, в межах засад національного солідаризму. Брак великих традицій міжпартійного конструктивного змагу не сміє уможливити на нашому ґрунті наслідування чужих, тобто ворожих, злочинних зразків боротьби».

Як бачимо, ця резолюція-теза Конференції ОУН вповні відповідає тим засадам, які схвалила Конференція 12.-13. березня 1946 р., на яких створено Контактну Комісію, а згодом Координаційний Український Комітет.

Рядом з діяльністю КУК, згідно з його восьмою резолюцією, яку ми вгорі цитували, йшла підготовка «довести до консолідації українського політичного життя в спільному керівному осередку», що й відповідало вимогам «Вислідів» кіссінгенської Конференції з серпня 1945 р.

В тому напрямі дня 11 березня і 5 квітня 1947 року відбулись офіційні наради представників ОУН з представниками УНДС. На тих нарадах обидві сторони предложили свої концепції, як «довести до консолідації». На тих нарадах виявилось, що між обидвома сторонами істотні різниці невеликі. Як одна, так і друга сторона згідні були в тому, що необхідно реорганізувати Д. Ц. УНР і створити передпарлямент. При тому представники УНДС пропонували, щоб той передпарлямент мав назву — Українська Національна Рада. Одною з головних розбіжностей між УНДС і ОУН було те, що представники ОУН пропонували, щоб на місце колишньої Директорії створити Верховну Раду, а представники УНДС пропонували одноособового «суверена», тобто президента.

На нараді дня 5 квітня 1947 р. представники ОУН предложили «компромісову» пропозицію, яку тут в скороченні подаю:

«Розглянувши основно проект ОУН з червня-серпня 1945 р. і проект УНДС з дня 11 березня 1947 р. відносно налашдування дальших українських державницьких визвольних змагань, та узглядноючи:

1) державні традиції і легітимації з 1918-20 рр.,

2) державницькі традиції і легітимації визвольних змагань впродовж 1921-47 років, які існують і ведуться по сьогоднішній день на рідних землях і на міжнародньому форумі,

3) вимоги продовжування тих визвольних змагань, так на рідних землях, як і на міжнародньому форумі, та труднощі так суб'єктивного, як і об'єктивного характеру, зв'язані з веденням дальше тих змагань в майбутньому,... визнається необхідність створення Верховної Ради, як збірного верховного керівного органу.

Верховна Рада постає у висліді порозуміння між українськими політичними організаціями чи партіями в першу чергу сконсолідованими в Координаційному Українському Комітеті, та порозуміння з Заступником Голови Директорії, який під сучасну пору виконує функції Голови Держави... Головування у Верховній Раді належить Заступникові Голови Директорії... Створення Верховної Ради має стати початком дальшого упорядкування українських внутрішньо-політичних справ і питань. Першим завданням Верховної Ради є опрацювання проекту «правильника» передпарляменту — Української Національної Ради і її скликання.

В склад Передпарляменту повинні входити:

1. Члени б. Української Центральної Ради в Києві з 1917-18 років;
2. Члени б. Трудового Конгресу з 1918-20 років;
3. Члени б. Української Національної Ради, Західньої Української Народньої Республіки;
4. Президія Всеукраїнської Національної Ради, створеної в квітні 1944 р. у Львові, як злуки Української Національної Ради в Києві з 1941 р., Української Національної Ради у Львові з 1941 р. і Українсько-Руської Народньої Ради Закарпаття 1938-39 років;
5. Члени б. Союму Закарпатської України;
6. Представники українських політичних організацій чи партій сьогодні існуючих і діючих;
7. Представники українських християнських Церков, православної, греко-католицької і євангелицької,
8. Представники науки і високих шкіл,
9. Представники українських громадських центральних установ, діючих сьогодні на еміграції;
10. в якійнебудь формі представники заокеанських українців.

Завдання Передпарляменту — Української Національної Ради — є законодавчі на час визвольних змагань з узглядненням вимог тих визвольно-революційних змагань.

При складанні так Верховної Ради як виконного органу — уряду і Передпарляменту — Української Національної Ради треба мати на увазі можливе приступлення тих, хто сьогодні є поза Координаційним Українським Комітетом, тобто ОУНСД-УГВРаду.

Всі тут виложені питання повинні бути обговорені на форумі Координаційного Українського Комітету, щоб не ускладнювати консоліда-

ційної акції, яка повинна існувати і розвиватися далі.

Такого упорядкування і такого порядку в тому упорядкуванні вимагають сьогоднішні наші внутрішні і зовнішні умовини, в яких нам приходить жити і вести визвольні змагання».

Ось, в скороченні, компромісові пропозиції, які представники ОУН предложили представникам УНДС на нараді дня 5. квітня 1947 року на розгляд. Як читачі напевно самі собі спостережуть по складі Передпарляменту — Української Національної Ради, — йшлося про те, щоб Д. Ц. УНР згл. його традиції і легітимації скріпити колишніми членами законодатних установ, діючих в Україні від 1917 року по 1945 рік. На жаль, тоді між ОУН і УНДС до узгодження не дійшло.

Тут слід відмітити, що представниками були: від УНДС — Микола Лівіцький і д-р Тиміш Олесіюк, від ОУН — інж. Осип Бойдуник і д-р Микола Суховерський.

Під кінець липня 1947 року, Заступник Голови Директорії, Андрій М. Лівіцький, уповноважив колишнього прем'єра Уряду УНР, проф. Ісаака Мазепу, розпочати ширші розмови з українськими політичними угрупованнями на тему реорганізації Державного Центру УНР, та про створення Передпарляменту — Української Національної Ради. У висліді тих розмов і довших Конференцій «Комісії Реорганізації Державного Центру», узгоднено і виготовлено, а дня 28. травня 1948 року підписано «Тимчасовий Закон про реорганізацію Державного Центру». Тимчасовий Закон підписали і до УНРади вступили всі тодішні угруповання, включно з ОУНР

(таку назву зголосив делегат ОУНСД до протоколу Комісії реорг. Д. Ц.), за винятком СГД.

Делегатами до «Комісії реорганізації Д. Ц.» від ОУН були: Бойдуник Осип, постійний делегат, який також підписав «Тимчасовий Закон» іменем ОУН, та члени делегацій: Бойко Юрій, Голубенко Петро, Городиський Зенон та Росоха Степан, які брали участь в засіданнях «Комісії», чергуючись в міру доцільности і вільного часу. Перша Сесія УНРади відбулась в днях 16-20 липня 1948 року. Делегатами ОУН до УНРади, були: (поазбучно) Бойдуник Осип, Бойко Юрій, Зибачинський Орест, Капустянський Микола, Кротюк Сергій і Росоха Степан.

На тій же 1-ій Сесії УНРади, на пленумі дня 20 липня, рішено продовжити заходи для створення Українського Світового Союзу.

До першого Виконавчого Органу УНРади, під головуванням проф. Ісаака Мазепи, від ОУН ввійшли: ген. Капустянський і проф. Юрій Бойко. (Точніші дані, якщо когось цікавлять, про консолідаційну акцію, можна найти в «Свободі» за день 22. серпня 1952, п. н. «Щоб дати місце історичній правді»). Розуміється, що в ОУН, а зокрема в ПУН, консолідаційна акція натрапляла на поважні труднощі. І це було зовсім зрозуміле і природне. То був відрух, зумовлений острахом за дотеперішню визвольну лінію ОУН. Соціологія знає такі відрухи. Вершком виявів тих труднощів було засідання ПУН в днях 28.-30. жовтня 1947 р. Але, вкінці, перемогла консолідаційна концепція, що підтверджувало повне і конструктивне поглиблення перелому в дотеперішній політиці ПУН і ОУН.

ТРЕТІЙ ВЗУН

Рядом з консолідаційними заходами для внутрішньої і зовнішньої визвольної політики, чи взагалі визвольних змагань, в ПУН-і йшли заходи до перелому на суто внутрішньо-організаційному відтинку ОУН, тобто на відтинку устеровому й ідеологічно-програмовому. Питання устерового та ідеологічно-програмового порядку в ПУН і ОУН були предметом постійного розгляду та коректив і доповнень.

Ми вже вгорі згадували практичне впровадження в ПУН і ОУН в тридцятих роках на еміграції системи, якої Устрій ОУН не передбачав. Так само вгорі ми згадали про живу виміну думок на устерові і програмові теми, чи то в устеровій Комісії, чи в часі самого II-го ВЗУН в 1939 р., коли йшлося про корективи чи доповнення до Устрою і Програми ОУН. Навели ми ті два, сьогодні вже історичні факти, лише на те, щоб тими фактами вказати, що так в ПУН як і в ОУН, під тим оглядом, панувала повна свобода. Кожний член мав право свobodно висловлювати свої погляди і міркування на всі любі йому теми, що відносилися чи то до Устрою, чи до Програми, чи до політики ПУН і ОУН. Ро-

зуміється, все це треба було робити на відповідному форумі, що вже було виразно застережене. Таксамо як було застережене, що прийняте рішення чи постанова зобов'язували всіх без уваги на їх погляди. Це було і є передумовою правопорядку. Інакше запанував би хаос і анархія. І хто такого правопорядку не придержувався і його порушував, того виключали не лише з ПУН, але й з ОУН. Це також належало і належить до правопорядку. Таксамо ця свобода думки і слова, ті корективи і доповнення в Устрою і Програмі ОУН, вказують на те, що ПУН і ОУН далекі від закостенілості, чи іншого доктринерства чи «консерватизму», як це дехто їм закидає. Навпаки, ПУН і ОУН все крокували з вимогами практичного життя і тих соціологічних процесів, які в тому житті відбувалися, якщо вони були дійсно процесами і то органічними процесами, а не штучними, насильно накиненими формами. Визнання таких процесів і кожночасне включування їх в Устрій і Програму, та визвольну політику, було і є в життєвому інтересі самого ПУН і ОУН, якщо вони хочуть втриматися на поверхні життя і бути, якщо не вирішним, то бодай співвирішним чинником в тому житті. Закид, що ПУН і ОУН тих процесів не визнають, є таке саме, як закидати людині, що вона не хоче дихати свіжим повітрям, але хоче жити. Зустріч з дійсністю в Україні в часі другої світової війни, та набутий досвід в тій війні, включно з її вислідами, недвозначно вказували на те, що так Устрій, як і Програма ОУН потребують деяких коректив і доповнень. Ця зустріч і той досвід недвозначно вказували на те, що ті корективи і доповнення повинні йти по лінії народовладности, а також взяти до уваги

національний солідаризм, як систему соціально-економічного ладу, узгляднюючи його також в народовладному устрою держави.

Повернувши з Києва до Львова, у спокійних і вільних хвилинах, яких було небагато, я почав писати працю про «національний солідаризм» і «народовладність». На жаль, при моєму арешті 26. січня 1944 р., гештапо забрало написане і так воно й пропало. По виході з концентраційного табору дня 28. жовтня 1944 р. я почав писати цю працю наново, і то прискішеним темпом, з уваги на те, що війна ось-ось кінчалася. Але в тому кінцевому етапі війни, це писання йшло дуже пиняво. Тому в квітні 1945 р., я, на поспіх, написав і циклостилевим друком видав окрему брошуру п. н. «Український націоналізм, як національний солідаризм». В основному беручи, це була згл. є інтерпретація обов'язуючої тоді в ОУН політичної програми. В тій інтерпретації я вказував на те, що в Політичній Програмі ОУН, заступлена є ідея солідарности, цитуючи при тому відповідні місця з тієї програми, а також деякі місця з праці М. Сціборського «Націократія». Рівночасно, також на поспіх, я писав свою працю «Національний Солідаризм», яка, за апробатою ПУН, була видана в 1946 році циклостилевим друком. В тій праці я вийшов із засад чинного ідеалізму, без якого національний солідаризм є немислимий. Тому в ній є стільки цитат з Шевченка, якого я вважаю прототипом чинного ідеаліста. Ця праця потребує основного перередагування, але не порушуючи самих засад національного солідаризму, народовладности і міжнароднього солідаризму, про які в тій праці говориться.

Потішаючим при тому є те, що ідею націо-

нального солідаризму і народовладности підхопила українська молодь, зокрема студентська, основуєчи «Студентські Товариства Національного Солідаризму», а згодом в 1949 р., їх надбудову «Зарево», в якому цю ідею розглядає і опрацьовує.

В 1947 р. відбувся III-ій ВЗУН, який схвалив вимагані добою і досвідом в Україні корективи і доповнення так в Устрою, як і в Програмі ОУН, узгляднюючи при тому народовладність і національний солідаризм. Крім того, ідеї народовладности і національного солідаризму, а навіть міжнароднього солідаризму, включені є в резолюції, що були схвалені III-ім ВЗУН-ом і в Деклярацію ПУН, видану з нагоди того ВЗУН-у. В резолюціях, Уступ II-ий, тт. 1, 2 і 3 сказано таке:

«Намагання монополізації українського життя однією партією в нинішніх обставинах протиприродні і заздальгідь засуджені на невдачу. Вони лише анархізують українське суспільство».

«Здиференціованість українського суспільства — це явище нормальне, але вона не повинна переходити певних меж, щоб не атомізувати нашого суспільства. Вона повинна знаходити свою розв'язку в національній солідарності, як головній прикметі всякого політично-дозрілого народу».

«Вважаємо за нормальне й корисне змагання між політичними групами й організаціями, бо цим способом відбувається кристалізація ідей та добір людського матеріялу і цим шляхом оформлюється правильна концепція визвольної акції. Та ці змагання, щоб дати практично-позитивні наслідки, повинні відбуватися в на-

лежній формі з додержанням етичних засад та засади національної єдності».

Згідно з тим наставленням і тими поглядами так чітко сформульованими в тих резолюціях, внесено корективи й доповнення так в Програму, як і Устрій ОУН. В Програмі ОУН, Розділ І-ий — «державний лад», тт. 4, 5, 6, 8, 9 і 10 сказано таке:

«4. Устрій Української Держави будуватиметься на засадах народовладности.

«5. Джерелом усякого права і влади буде народ.

«6. Солідарна співпраця і відповідальність усіх станів народу, об'єднаних у представницьких, законодавчих і виконавчих державних органах, буде основою влади в державі. Тільки спільними та узгідненими силами всієї національної спільноти забезпечиться народові свободу, мир, законність, працю, добробут і справедливість.

«8. Законодатна влада Української Держави складатиметься з обраних народом представників станово-професійного і політичного життя.

«9. На чолі Української Держави стане обраний законодавчою владою Голова Держави. Він покликатиме виконавчу владу, відповідальну перед ним, та законодавчою владою.

«10. Політичне життя в Українській Державі розвиватиметься лінією перемоги тієї чи іншої національно-політичної ідеї, яка свobodно приверне до себе переважну більшість громадян держави».

В Розділі V-му — «Народне господарство», т. 2. сказано таке: «Солідаризм як заперечення марксизму й капіталізму, кладе в свою основу солідарну співпрацю і співвідповідальність усіх

соціально-творчих верств, що їх нормує держава, в загальних інтересах нації».

В Деклярації ПУН сказано таке: «Так національний та міжнародний солідаризм ідуть впарі та взаємно себе підсилюють і доповнюють».

«Політичне життя на еміграції мусить бути тісно пов'язане з краєвими процесами та подіями. Тільки на базі глибоких та органічних зв'язків з краєвим життям у повному розумінні цього слова еміграція зможе сповнити свою роль тепер і в майбутньому. Інакше вона переміниться в емігрантщину, яка, почавши з кон'юнктурної політичної спекуляції, покінчить цілковитим розбиттям і розладом».

«Провід Українських Націоналістів, вибраний на III-му Великому Зборі Українських Націоналістів, куди увійшли представники всіх українських земель та чільні люди двох останніх періодів Визвольної Боротьби, що є втіленням соборницької ідеї, досвіду та чину, віддасть всі свої сили, щоби виконати перебрані на себе завдання. Він кине всю енергію Організації, що вже загоїла важкі воєнні рани та у воєнній пробі ще більше скристалізувалася, на основні відтинки політично-революційної праці та боротьби».

Коли ж йдеться про ународовладнення Устрою ОУН, то на те ународовладнення найкраще вказує Устрій схвалений тим же III-ім ВЗУН-ом в 1947 році, в якому схвалено, що всі органи ОУН, починаючи головою і членами ПУН вибирає ВЗУН таксамо як ВЗУН схвалює всі правильники тих органів.

Дальше ународовладнення системи ОУН підкреслено в «Тезах» «Ідеологічної Конференції ОУН» в 1948 році, в яких, між інш. сказано й та-

ке: «Ідеологічна Конференція 1948 року зродилася, як органічна потреба тих процесів, яких ми є свідками після II світової війни в Україні, серед української еміграції та в усьому світі. Вона постала, як невідклична потреба відповісти на цілий ряд проблем, перед якими стала українська визвольно-революційна боротьба, а з нею й Організація Українських Націоналістів. Без ясної і чіткої відповіді на них не можна було зробити дальшого кроку в розвитку української політичної думки та освоюванні чи розбудові нових відтинків українських визвольних змагань».

І ця Ідеологічна Конференція розглянула цілий ряд проблем і на них відповіла цілою низкою, бо аж стоп'ятнадцятьма «Тезами», між якими є й така «теза»:

«Народовладний устрій, спертий на ідеї свободи людини й солідарності станів, є тією новою суспільною системою, в якій знайдуть своє продовження органічні процеси національного зростання, через ліквідацію соціальних антагонізмів. Народовладний устрій, що зростає в душі українського націоналізму, містить в собі ті ідеї, які піднесено в епоху демократії: рівність кожного перед законом, духову толеранцію, забезпечення права й можливості критики політичної влади, постійну контролю дій влади через осуд суспільної opinio та судейських органів».

Ця «теза» потребує деякого уточнення. В ній говориться про «свободу людини і солідарність станів». В національному солідаризмі, так як я його розумію і як я його описав у своєму «національному солідаризмі» йдеться про «свободу народам і ГІДНІСТЬ людини», бож і в національному солідаризмі свобода людини є обмежена

інтересами іншої людини і цілості національної спільноти. Але це обмеження в користь іншої людини і цілості національної чи державної спільноти не сміє суперечити гідності людини. І тому, в національному солідаризмі йдеться не так про «солідарність станів», як радше і то в першу чергу «солідарність ЛЮДЕЙ», яка переноситься також на солідарність станів. Не може бути солідарности станів, коли її немає між людьми, які ті стани творять. Коли б ми кинули гасло «свобода людини», і хотіли бути «чесні з собою» і цю свободу зберігати, то ми повернули б до — в загальному беручи — до XVIII і XIX сторіччя з їх ЛІБЕРАЛІЗМОМ (бож ліберте — гасло французької революції, переложене на українську мову це і є — свобода), який довів до взаємопожирання і джунглів між людьми, що й викликало протилежне гасло соціал-комуністів «пролетарі всіх країн єднайтеся» з їхньою «диктатурою пролетаріату», яку бачимо сьогодні в ССРСР. Так в одній, як і в другій системі, тобто так при лібералізмі-свободі, як і при «диктатурі пролетаріату», гідність людини була і є потоптана. Так, як колись проти системи лібералізму зродився соціалізм, так тепер проти тих обидвох систем, які потоптали гідність людини, зродився національний солідаризм, як заперечення тих обидвох систем, хоч і з одної і другої дещо бере.

Тому «Ідеологічна Конференція ОУН» з 1948 року, в тому питанні не зовсім вив'язалась із своїх завдань. Хоч в іншій тезі тієї ж «Ідеологічної конференції ОУН» з 1948 року, сказано так: «Соціальні відносини поміж усіма верствами нації будуть основані на засадах їх постійної співпраці та захисту своїх професійно-станових

інтересів у відповідних представницьких органах. Ідея органічної єдності нації мусить стати тотожною з ідеєю соціальної справедливості. Вирощення здорового народовладного устрою в державній Україні можливе буде на основі посиленого соціального етосу української людини». Власне тут є поворот до «української людини» і її «соціального етосу», що і є істотним для національного солідаризму, в якому є й місце для СВОБОДИ людини, але в межах інтересів таких самих людей і цілості спільноти.

III ВЗУН в 1947 році і Ідеологічна Конференція ОУН в 1948 році, це було поглиблення й поширення перелому в структурі і програмі, та житті й діяльності ОУН, що був започаткований в грудні 1941 року.

Ходить тепер лише про те, щоб ті корективи і доповнення визнали й усвідомили собі й ті, які не були при їх схвалюванні. Коли хтось не брав участі у розгляді і схвалюванні чогось, то ще далеко не значить що воно не існує. Такий гіпереґоцентризм може наробити немало лиха в суспільному житті, а тому його треба поборювати.

Наступні Конференції і ВЗУН-и той перелім доповнювали і удосконалювали, беручи до уваги зокрема ті процеси, які відбуваються в Україні під московсько-більшевицькою окупацією.

Тими переломами у внутрішній політиці та устроєвих і програмових настановах, ОУН вступила в новий етап змагань і визвольної політики. В тому доповнюванні і удосконалюванні перелому береться до уваги й заклик з Краю до єдності між українськими націоналістами. В тому напрямі ПУН і ОУН на протязі останніх двох десятків років поробили дуже багато заходів і

надаліше їх роблять, про що загально всім відомо, і я над ними не буду зупинятися в цій статті.

Чи знайде потреба дальших коректив і доповнень, та удосконалювання вже пороблених? Напевно знайде. Напевно тому, що кожний живий організм, а в тому й суспільний, яким є ООН, мусить крокувати «в ногу» з навколишнім життям та брати до уваги ті соціологічні процеси, які в тому світі відбуваються, не затрачуючи при тому свого обличчя, своїх засад і впливаючих з них питомостей. Хто не брав би до уваги тих процесів, той міг би «зависнути в порожнечі», а хто при тому затратив би обличчя, свої ідеологічні засади і питомості, той втратив би рачію існування і скорше чи пізніше мусів би заїдїти.

Інша річ, що той перелїм не був повністю використаний і в зв'язку з тим, гейби у одних затратився з очей, а у інших гейби й ніколи не існував і тепер, як каже прислів'я і «ломиться дехто у відкриті двері». На те, що той перелїм не був повністю використаний, склалися різні причини. Але з найдошкульніших причин було те, що переважна більшість провідного активу ООН, включно з деякими членами ПУН, і то молодшого покоління, виемігрувала за океани і там пірнули в тамошнє життя, що аж ніяк не залишало часу на реалізацію тих концепцій і плянів, які виринули у зв'язку з переломом і які чїтко, зокрема в «Тезах» Ідеологічної Конференції ООН, сформульовані. Це було причиною того, що був час, і то довгий, бо парулїтній час, коли то одному членові ПУН, а саме мені, Голова ПУН полк. Андрій Мельник, доручив виконувати завдання трьох, а навіть чотирьох рефе-

рентур ПУН. І безперечно, що в такій ситуації, при такому перевантаженні, ПУН і ОУН не могли виявити в праці такої «динамічності», як вона була потрібна і яка була бажана. Були й інші ускладнення і перешкоди, які можна зачислити до категорії карності і дисципліни в рядах ОУН, а навіть ПУН, але над ними тут я не зупиняюсь, щоб не перевантажувати статті.

Тепер, по двох десятках років, те молодше покоління — слава Богу — повертає до праці і «відмолоджується» ПУН та інші органи ОУН. Це дає підстави надіятись, що діяльність ОУН і УНРуху «здинамізується» по лінії накресленій ІІІ-ім ВЗУН і Ідеологічною Конференцією ОУН, про які вгорі була згадка, доповнюючи цю лінію вимогами доби, не відхиляючись від константних засад.

ЗАКІНЧЕННЯ

Деякими, бо не повністю вичерпними, цитатами і фактами з життя і діяльності ОУН і ПУН, зокрема за останнє чвертьсторіччя, я те життя і діяльність зілюстрував.

З цієї ілюстрації, починаючи вступом, уважний і об'єктивний читач побачить, як ОУН розуміє український націоналізм, та що ані в ПУН і його поодиноких членів, ані в ОУН немає чогось, що можна б назвати «консерватизмом», а є лише зберігання світоглядово-ідеологічних константних засад українського націоналізму і правопорядку в ОУН і УНРусі, як передумови їх існування і творчого діяння.

Дальше, уважний і об'єктивний читач побачить, що «мельниківці» не «тримали за пазухою (новий стиль в українській публіцистиці на еміґрації) свою програму з 1929 року», а навпаки, цю програму, разом з Устроєм ОУН, «витягши їх із-за пазухи» в 1947 році, основно їх перевірили і, сконфронтувавши з дійсністю в Україні, яку вони спостерегли в часі другої світової війни, будучи там, поробили в них потрібні для живого організму поправки і доповнення, та предложили і постійно предкладають їх на розгляд і схва-

лення чи то ВЗУН-ів, чи Конференцій. Так що всі ті, які говорять про потребу «ревізії» «позицій» з 1929 року і тридцятих років, «ломляться у відкриті двері» і нічого нового до «кімнати» внести не можуть, чого в тій «кімнаті» ще немає, чи не було б бране до уваги, якщо уважно й основно простудіювати Устрій і Програму ОУН та резолюції і декларацію, схвалені III-ім ВЗУН в 1947 році, та Ідеологічною Конференцією з її стоп'ятдесятьма «тезами», та дальші рішення ВЗУН-ів і Конференцій, які відбулись впродовж того чвертьсторіччя.

Вкінці, уважний і об'єктивний читач, на основі навіть цього скупого перегляду, зможе дати оцінку, наскільки ПУН і ОУН у своїй діяльності за останнє чвертьсторіччя, в тих обставинах, в яких вони находилися, починаючи від вимордування їх провідних членів, включно до членів ПУН, були «динамічні». І на правду було б побажаним, щоб всі ті, які мають охоту і добру волю, які забираються писати про ОУН і давати оцінку чи то її програми, чи Устрою, чи політики, з всім тим перед написанням основно ознайомилися і писали на основі провірених матеріалів і фактів, а не пускалися з емоціями на хвилі фантазії. Тоді можна буде стати до речової виміни думок, що є дуже побажаним в народовладній системі.

ЗМІСТ

	стр.
Вступ	15
Поворот до краю	22
«Голос Нації» — «Голос»	29
Знова емігрую	34
Другий ВЗУН	40
Друга світова війна	46
Нарада в Коросні	50
Реалізація постулятів	56
Організування централі	67
Розлам в ОУН	82
Поворот в Україну	93
Українська Національна Рада в Києві	96
На переломі	110
Українська Верховна Рада	118
Реакція на німецькі спроби використання українців в останній фазі війни	124
Консолідація	127
Третій ВЗУН	141
Закінчення	152

